BALZAC

GERÇEĞİ ARAYIŞ

ROMAN oda YAYINLARI

GERÇEĞİ ARAYIŞ

ISBN 925-385-270-3

Dizgi: Tunç Reklam (0212) 297 19 57
Baskı: Umut Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
1.Basım Şubat 2000

ODA YAYINLARI SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Tünel, Kumbaracı Yokuşu 119 Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: 0212 252 07 63 - 252 87 53 Fax: 249 79 62

H.DE.BALZAC

Türkçesi:
CELAL ÖNER

GERÇEĞİ ARAYIŞ

Hiçbir yapı eski Flaman yapılarının özelliklerini, Doua'de, Paris Sokağı'ndaki ev gibi koruyamamıştır. Bu evi anlatmadan önce yazarların çıkarları açısından öğretici bir hazırlıkta yarar var. Kimi bilgisiz, açgözlü kimseler buna karşı çıkıyorlar. Çünkü onlar heyecanların kaynağına gitmeden heyecanlanmak istiyorlar. Bu durumu tohum ekmeden çiçek istemeye, hamile kalmadan çocuk beklemeye benzetebiliriz. Yoksa sanatın doğadan üstün olduğunu mu sanıyorlar?

İnsan yaşamıyla mimari birbirleriyle çok sıkı bir ilişki içindedir. Birçok gözlemci ulusal anıtlardan kalan parçalara bakarak veya evlerde kullanılan eşyaları inceleyerek; ulusları, bireyleri törelerinin gerçek çerçevesi içinde yeniden canlandırabiliyorlar. Canlı bir bünyeyi ayrıntılı bir şekilde incelemek ne ise sosyal yaşam için arkeoloji de odur. Bir mozaik parçası nasıl bir toplumla ilgili açıklamalar getirebiliyorsa, bir *ichtyosaurus*(*)'un kemikleri de tüm bir yaşamla ilgili bilgiler verir bize. İkisinde de birçok şey birbirinden çıkar, birbirine kenetlenir. Her nedenden bir sonuca gidildiği gibi her sonuçtan da bir nedene gidilebilir. Bilginler bu anlayışla geçmişi tüm ayrıntılarıyla irdelerler. Yazarın objektif davranmak koşuluyla yapıların betimlenmesine duyduğu ilgi buradan kaynaklanıyor olmalıdır. Herkes ciddi çözümlemelerle böyle bir betimlemeyi geçmişe bağlayabilir. İnsan için geçmiş şaşılacak ölçüde geleceğe benzer. İnsanlara geçmişte neler olduğunu söylemek hemen hemen ne olacağını söylemeye benzer. Sonuçta yaşanılan yerlerin betimlenmesi karşısında gerçekleşmeyen, boşa giden dileklerimizi ya da umutlarımızı anımsarız. Bazı isteklerimizin boşa çıkmasına neden olan durumla bu isteklerimizi gerçekleştirebileceğimiz bir geleceğin karşılaştırılması hüznün, tatlı sevinçlerin kaynağıdır. Bu

(*) İchtyosaurus: İkinci Zaman'da yaşamış, büyük bir sürüngen hayvan.

nedenle ayrıntılı bir biçimde anlatılması durumunda Flaman yaşamının betimlenmesine ilgisiz kalınması neredeyse olanaksızdır. Çünkü belki de insanın kararsızlığını gideren değişik yaşayış biçimlerinden en iyisi budur. Bu yaşamda aile bağları çok güçlüdür. Eğlence eksik olmaz. Sürekli bir bolluk ve huzur vardır. Bu yaşamın en ilginç yanı ise saf bir sevgiden kaynaklanan mutluluğunun tekdüzeliğidir. Manevi sevinç, hoşlanma hep istekten önce başladığından arzuyu bastırır. Tutku bir insan ne denli duygu altüstlüğüne değer verirse gene de kalp çarpıntılarının bile bir düzene bağlandığı bu yaşam tarzı karşısında heyecanlanır. Bazı insanlar böyle bir yaşamı soğuk bulurlar. Genelde halk; taşıp köpüren aşırı gücü, sürekli, düzenli güce tercih eder. Homojen bir görünüşün altında saklı duran büyük gücü sezmeye halkın ne zamanı ne de sabrı vardır. Michel Angel, Bianca Capello, Beethoven ve Paganini gibi büyük sanatçılar içinse amacın üzerine yükselmekten başka çıkar yol yoktur. Yalnız ince eleyip sık dokuyan kimseler amacın aşılmaması gerektiğini düşünürler. Esere derin bir denge sağlayan, büyüsüne üstün insanların kapıldığı o mükemmel bütünlüğün damgasını taşıyan güce saygı gösterirler. İşte doğuştan tutumlu olan halkın kabul ettiği bu yaşam şekli herkesin umduğu mutluluk koşullarını bir araya getirmektedir.

Maddi yaşama düşkünlük tüm Flaman âdetlerine yerleşmiştir. İngilizler'de kuru renkler sert tonlar göze çarparken Flandr'da evlerin hemen hiç değişmeyen içi; tatlı renkleri ve yalınlığıyla gözleri okşar.

Çubuk içmek Napoli aylaklığının buradaki uygulamasından başka bir şey değildir. Bu evlerin içi rahat bir sanat duygusuna, bu duygunun başta gelen koşulu olan sabra, ezenleri ölümsüz kılan şeye yani kıymet bilmeye tanıklık eder. Flaman özyapılarını şu iki sözcükle anlatabiliriz: sabır, bilinçli olmak. Bu nedenle şiirle ilgili inceliklerin buralardan uzaklaştığını, törelerin memleketin geniş ovaları gibi yavan,

sisli gökleri gibi soğuk olduğu düşünülebilir. Oysa durum hiç de öyle değildir. Uygarlık her şeyi, iklimin etkilerini bile değiştirmiştir. Dünyanın tüm ülkelerinde yetişen bitkiler incelendiğinde; gümüşi, kızıl renkli bitkilerin ılıman iklimlerde, canlı renklerle bezeli bitkilerinse sıcak iklimlerde yetiştiği görülür. Töreler de bu doğa yasasına uyarlar. Zamanla düz ve boz renklerin kaynaştığı Flandr birbiri ardından Bourguignonlar'ın, İspanyollar'ın, Fransızlar'ın yönetimi altına girmiş, Almanlar ve Hollandalılar'la dost olmuş bu siyasi değişmelere koşut olarak ülkenin karanlık havası da biraz renklenmiştir. Kırmızı kumaş, parlak atlaslar, gösterişli halılar, tüyler, mandolinler İspanyollar'dan kalmadır. Kumaşlar danteller karşılığında Venedik'ten sihirli billur eşyalar getirilmiştir. Şarap bu billurların içinde pırıl pırıl parlar, olduğundan da iyi görünür. Diplomatlık Avusturya'dan öğrenilmiştir. Hindistan'la yapılan ticaret sonunda Çin'in acayip buluşları, Japon harikalarıyla tanışılmıştır. Halktaki toplayıp yığma, hiçbir şeyi elden çıkarmama her şeye katlanma yeteneğine karşın Flandrlar tütünün bulunmasına dek Avrupa'nın deposu olmadan öteye gidememiştir. Tütün bu dumanlı ulusal çehrenin dağınık çizgilerini pekiştirmiştir. Daha sonra topraklarının parçalanmasına karşın Flamanlar çubuklarıyla varlıklarını sürdürmüşlerdir. Komşularının düşüncelerini ve zenginliklerini benimsedikten sonra bu doğuştan sönük, şiirsellikten yoksun ülke alçalmadan kimseninkine benzemeyen bir yaşam, kendine özgü âdetler geliştirmiştir. Sanat her şeyi bir yana bırakıp yalnız şekil yaratmaya koyulmuştur. Burada ateşli komedyalar, hareketli dramlar, destanlar, bir müzik dehası aramak yersizdir. Ama zaman isteyen, çalışma isteyen bilimsel tartışmalar, buluşlar boldur. Orada insan yalnızca olanı görür, düşünce, titizlikle yaşam gereksinimlerinin hizmetindedir. O kadar ki hiçbir işte gerçek dünyanın dışına çıkılmaz. Bu halkın gelecek düşüncesi yalnız politikada ileriyi görebilmektir. Yenilkçi gücü eviyle ilgili isteklerden, rahatça

sofrasına kurulabilmek, *Steede*lerinin çatısı altında tam bir güvenle oturabilme isteğinden gelir. Zenginlikten kaynaklanan rahat bir ömür sürme duygusu, kimseye bağlı olmama düşüncesi, Avrupa'da kendini sonradan gösteren özgürlük gereksinimini orada her yerden daha önce doğurmuştur. İşte bu nedenle Flamanlar, konu, haklarının korunmasına gelip dayandığında tehlikeli kimseler olurlar. Flamanlar'ın hiçbir şeyleri; ne evleri, ne su yolları, ne kültürleri ne de başkaldırıları yarım yamalak değildir. Onlar el attıkları her şeyi mutlaka tekellerine alırlar. Sabır isteyen ekip biçme, ondan daha da sabırlı bir çalışma isteyen dantel, kumaş dokuma işi, aile servetleri gibi babadan oğula geçmiştir. Sabırlılığı en saf bir şekilde bir insan olarak göstermek gerektiğinde Hollandalı bir belediye başkanının resmi yapılırsa pek yanlış bir şey yapılmış olunmaz. Böyle bir belediye başkanı *hanise*(*)'nin çıkarları için efendice, hiç gürültü patırtı çıkarmadan ölebilir, ölenlere de çok rastlanmıştır. Bu yalın yaşamın tatlılığı, güzelliği öykümüzün başladığı sıralarda Doua'de özelliklerini hâlâ korumakta olan son birkaç evden birinin tanıtımında ortaya çıkacaktır.

Kuzeydeki şehirler içinde en çok çağdaşlaşan, yenilik duygularının dev adımlarla ilerlediği, sosyal gelişmenin en çok yayıldığı yer Douai'dir. Buradaki eski yapılar günden güne kaybolurken töreler de yok olup gitmektedir. Paris havası, Paris tarzı, Paris modası her tarafa yayılmıştır. Bu gidişle Douaililer'e eski Flaman yaşamından kala kala konuk ağırlamaktaki içtenlik, İspanyol inceliği ve Hollanda'nın temizliğiyle zenginliği kalacaktır. Tuğla evlerin yerini beyaz taş konaklar alacak, Fransız buluşlarının çekiciliği karşısında Batave(**) mimarisinin zenginliği sönüp gidecektir.

Öykümüzdeki olayların geçtiği ev Paris Sokağı'nın orta-

(*) Ortaçağda bazı Avrupa şehirleri arasında kurulmuş ticari birlik.
(**) Eski bir Cermen kabilesi.

larında bir yerdedir. Douai'de iki yüz yılı aşkın bir süredir Claesler'in Konağı adıyla varlığını sürdürmektedir. Van Claesler zamanının en ünlü zanaatçı ailelerinden biriydi. Hollanda birçok alanda süregelen ticaret üstünlüğünü bu tür ailelere borçludur. Gand şehrindeki büyük önem taşıyan dokuma birlikleri başkanlığı uzun süre babadan oğula geçmek yoluyla Claesler'in elinde kalmıştır. Ama bu şehirdeki ayrıcalıkları kaldırmak isteyen Charles Quint'e karşı çıkan isyanda Claesler'in en zengini çok tehlikeli bir duruma düştü. Bir felaketle karşı karşıya olduğunu sezmişti. Arkadaşlarının sonlarını paylaşmak zorunda kaldığından imparatora bağlı kuvvetler şehri kuşatmadan önce Fransa'nın yardımıyla karısını, çocuklarını ve servetini kaçırdı. Dokumacılar Birliği Sendikası olabilecekleri iyi kestirmişti. Çünkü birçok burjuva gibi o da esir değil de asi davranışı görerek idam edildi. Oysa ki o aslında Gand şehrinin bağımsızlığını koruyordu. Claes ve arkadaşlarının ölümü kısa sürede meyvelerini verdi. Bu gereksiz baskı ve eziyetler sonradan İspanya kralına Hollanda'daki topraklarının çok önemli bir kısmına mal oldu. Toprağa dökülen tohumlar içinde en çabuk filizleneni özverili insanların döktükleri kandır. Başkaldıranları iki kuşak ileriye dek cezalandıran II. Philipe Douai'nin üzerine demir asasını uzattığında Claesler soylu Molina ailesiyle birleşerek büyük servetlerini korudular. Molinalar'ın o sırada fakir olan büyük kolu da yalnız ismini taşıdığı Leon Krallığı'ndaki(*) Nourho Kontluğu'nu satın alabilecek denli zenginleşti.

Okuyucuyu pek ilgilendirmeyen bazı değişikliklerden sonra 19. yüzyılın başında Claesler'in Douai'de yerleşmiş kolunu Nourho Kontu Balthazar Claes Molina temsil ediyordu. Kont kendisine Balthazar Claes denilmesini özellikle isterdi. Çeşitli işler peşinde koşan atalarının biriktirdiği muazzam servetten Balthazar'a Douai dolaylarında yaklaşık on-

(*) Eski İspanya Krallığı 910'da kurulmuş, 1230'da Castille'e bağlanmıştır.

beş bin lira gelir getiren topraklarla Paris Sokağı'ndaki ev kalmıştır. Bu evin döşemesi bile başlı başına bir servet oluşturacak denli zengindi. Leon Krallığı'ndaki mallar yüzünden Flandr'daki Molinalarla İspanya'daki Molinalar arasında bir anlaşmazlık çıkmıştı. Leon'daki Molinalar toprakları ele geçirip Neurho Kontları unvanını aldılar. Halbuki bu unvanı taşımak yalnız Claesler'in hakkıydı. Durum bu şekilde kayıtlara geçince Balthazar Claes Gand'daki büyük şöhretine İspanyol soyluluğundan kalan unvanları feda etti. Gurbette yaşayan ailelerde vatan sevgisi çok güçlüdür. Claesler de 18. yüzyılın son günlerine dek geleneklerine, törelerine bağlı yaşadılar. Yalnız burjuva ailelerin çocuklarıyla evleniyor, hiç olmazsa birkaç belediye meclisi üyesi ya da belediye başkanı akrabası olmayan kızları aileye almıyorlardı. Aile geleneklerini sürdürebilmek için gidip Bruges'ten, Gand'dan, Liege'den ya da Hollanda'dan kız alıyorlardı. Geçen yüzyılın sonuna doğru görüştükleri kimseler giderek azalmış, yedi sekiz soylu aileye kalmışlardı. Ancak bunların yaşam tarzları kendi âdetlerine uyuyordu. Şehir halkı bu aileye körü körüne neredeyse dini bir sayı besliyordu. Claesler'in Konağı, Claesler'in dürüstlüğü, kusursuz insanlık yanları, değişmez ağırbaşlılıkları, Gayan Bayramı(*) denli köklü bir efsane yaratmıştı. Eski Flandr ruhu bu konakta hâlâ yaşıyordu. Bu konak burjuva antikası meraklıları için, zengin burjuvaların ortaçağda yaptırdıkları gösterişsiz evlerin tipik bir örneğiydi.

Cephedeki en önemli süs iki kanatlı meşe kapıydı. Kanatların yüzüne *guinconce*(**) biçiminde çiviler çakılmış, tam ortaya da Claesler tarafından bir çift mekik işletilmişti. Kapı-

(*) Douai bayramlarından. Bu bayramda hasır bir dev yapılır, geleneğe uygun giysiler giydirilerek, elinde kalkanı mızrağı ile kendisini alkışlayan halkın karşısına çıkarılır. Yanında eşi Marie Cageton, çocukları Jacop, Fillon ve Binbin vardır. Dev sekiz, karısı yedi metre boyundadır. Çocuklarsa boy boydur.

(**) Dördü kare biri karenin ortasında olan diziliş şekli.

nın gre taşından örülen yatağının sivri bir kemerle bittiği yerde üzerinde haç bulunan bir kule, kulenin içinde de iplik eğiren bir Sainte Geneuiéve heykelciği görülürdü. Yoldan geçenler kapı ve kulenin ince nakışlarını dönemin renklerine boyanmış olmalarına karşın evdekilerin gösterdiği özen sayesinde tüm ayrıntılarıyla görebiliyorlardı. Küçük sütunlardan yapılmış kapı kasası, koyu gümüşi rengini koruyor, yeni cilalanmış gibi parlıyordu. Zemin katta, kapının sağında solunda evdeki diğer pencerelere benzeyen iki pencere vardı. Beyaz taş çerçeveler altta süslü bir çıkıntıyla bitiyor, camları eşit olmayan dört kısma bölen haçın dik çıtası üstteki iki kıvrımı birbirinden ayırıyordu. Haç oluşturması için uygun bir yüksekliğe konulan orta çıta pencerenin alına düşen her iki kısma kemerleriyle yuvarlaklaşan yukarı kısımların aşağı-yukarı iki katına eş bir büyüklük sağlıyordu. Çifte kıvrımı birbiri üzerine taşan ve her tuğlası yaklaşık milimlik bir girinti ve çıkıntı ile bir çeşit süs oluşturacak şekilde yerleştirilen üç sıra tuğla süslüyordu. Baklava biçimli küçük camlar kırmızı boyalı incecik demir çubuklarla çerçevelenmişti. Beyaz bir harçla tutturulmuş tuğlalarla örülü duvar yer yer ve köşelerde taş dizileriyle sağlamlaştırılmıştı. Birinci katın beş, ikinci katın üç penceresi vardı. Tavan arası cephe duvarının çatıya doğru meydana getirdiği üçgenin ortasına gelen katedral kapılarındaki bölmeli büyük pencereleri andıran, etrafı gre taşlarıyla örülmüş beş bölümlü yuvarlak bir delikten ışık alıyordu. Damda fırıldak yerine yün sarılı bir öreke vardı. Cephe duvarının oluşturduğu büyük üçgenin yan çizgileri birinci katın üstüne dek basamağı andıran köşeli çıkıntılarla bölünüyor, burada acayip bir hayvanın ağzından akan yağmur suları evin sağından ve solundan dökülüyordu. Evin altındaki bir sıra gre taşı basamak gibi bir çıkıntı oluşturuyordu. Eski âdetlerin son bir belirtisi de sokak kapısının iki yanında ve iki pencerenin arasındaki büyük demir kemerli tahta bir kapıdan mahzenlere inilmesiydi. Bu binanın yüzü yapıldığın-

dan bu yana yılda iki kez titizlikle temizlenirdi. Bu sırada aralardan harç dökülecek olursa delik hemen doldurulurdu. Pencereler, payandalar, taşlar Paris'in en değerli mermerlerinden daha temiz tutulurdu. Evin bu yüzünde hiç bozulma belirtileri yoktu. Tuğlaların eskiyerek koyulaşmasına karşın meraklılarının üzerine titrediği eski bir tablo, eski bir kitap gibi iyi korunmuştu. Eğer gökkubbenin altında bize bile zararı dokunan gazların etkisi olmasa yepyeni kalırdı. Sisli gökyüzü, Flandr'ın nemli havası, sokakların darlığından kaynaklanan gölgeler bu binanın yoğun çabalarla sağlanan temizliği ve parlaklığını gölgeliyordu. Aşırı temizlik bu yapıya soğuk, hüzünlü bir görünüm kazandırıyordu.

Kulenin ışık alan yerlerinden otlar fışkırması, gre girinti çıkıntılarının yosun bağlamasından bir şair hoşlanabilir. Aynı şair tuğla dizilerinin yarılıp çatlamasını, kırmızı üç gözle süslü pencere kemerlerinin altına kırlangıçların yuva yapmasını isteyebilirdi. Mükemmeliyetçilik, temizlik, çeşitli nedenlerle aşınan binanın bu yüzüne öyle bir ciddilik veriyordu ki karşısındaki evde oturan romantik bir kimse dayanamaz, taşınır giderdi. Kapının kenarından sarkan demirden yapılmış çıngırağın kordonunu bir konuk çekip de içerden gelen hizmetçi üzerinde küçük bir kafes bulunan kanadı açtığında bu kanat ağırlığıyla hemen elden kurtuluyor, sanki tunçtanmış gibi taş döşeli geniş galerinin kubbeleri altında, evin derinliklerinde kalın, boğuk bir ses çıkararak kapanıyordu. Somaki renge boyalı, zeminine ince bir kum tabakası serilmiş olan bu daima serin galeri yeşilimsi, cilalı, geniş kare taşlarla döşeli, büyük dört köşe bir iç avluya çıkıyordu. Sol tarafta çamaşırlık, mutfak, uşakların oturduğu oda, sağda odunluk-kömürlük ve evin diğer bölümleri vardı. Buradaki tüm kapılar, pencereler, duvarlar tertemiz tutulmuş, resimlerle donatılmıştı. Beyaz zırhlarla kaplanmış kırmızı dört duvar arasına sızan gün ışığı, pembe renkler, yansımalar oluşturuyor, şekillere ve ayrıntılara gizemli bir incelik sağlıyordu.

Yol üstündeki yapıya çok benzeyen, Flandr'da *arka mahalle* adı verilen ve avlunun sonunda yükselen ikinci bir bina yalnız ailenin oturmasına ayrılmıştı. Zemin kattaki ilk oda salon olarak kullanılıyordu. Bu salonun ikisi avluya ikisi de geniş bahçeye bakan dört penceresi vardı. Biri bahçeye diğeri avluya açılan karşılıklı iki camlı kapıdan sokak kapısına gidiliyordu. Böylece içeriye giren bir yabancı evin tamamını bahçenin yanındaki yeşilliklere dek görebiliyordu. İkinci kat davetlere ayrılmıştı. Yabancılara verilebilecek daireleri bulunan öndeki yapıda birçok sanat eseri eşya, zamanla birikmiş çok kıymetli şeyler vardı. Ne Claesler'in ne de ilgililerinin gözünde ailenin iki yüz yıldır içinde yaşadığı bu salonu süsleyen hazinelerin yerini hiçbir şey tutamazdı. Gand'ın özgürlüğüne kavuşması uğrunda ölen Claes'in, güçlü Venedik donanmasının yelkenlerini dokumakla kazanılmış kırk bin gümüş markı olan bu zanaatkârın çok ünlü bir arkadaşı vardı. Tahta yontucusu Brugesli van Huysium. Sanatçı birçok kez ondan ödünç para almıştı. Ganlılar'ın başkaldırısından kısa süre önce zengin olan van Huysium dostu için gizlice, masif abanozdan bir doğrama yontmuştu. Bu doğramada bir zamanlar Flandr kralı olan Artevelde'nin yaşamından bazı bölümler gösteriliyordu. Üzerinde bin dört yüz kişinin yer aldığı bu altmış panoluk kaplama van Huysium'un en önemli eseri sayılıyordu. Charles Quintin'in doğduğu şehre girdiğinde asmaya karar verdiği burjuvaları gözetmeye memur edilen yüzbaşının van Claes'e, «Bu eseri bana verirsen kaçmana göz yumarım,» dediği şehirde yaygın bir söylentiydi. Ama dokumacı onu Fransa'ya göndermişti. Van Huysium bizzat gelip bu panoları altın zırhlı, mavi boyalı tahtalarla çerçevelemiş, baştan başa bu panolarla kaplanan salon sanatçının en değerli eseri olmuştu. Bugün bile ufak bir parçası ağırlığınca altın değerindeydi. Titien'in(*) yaptığı bir resimde van

(*) Venedik Okulu'nun kurucusu İtalyan ressam (1477-1576).

Claes, Parchonlar Mahkemesi giysisiyle şöminenin üstünden şahsında en büyük insanını selamlayan aileyi hâlâ yönetiyor gibiydi. Önceleri taştan yapılmış olan şömine, geçen yüzyıl içinde beyaz mermerle yenilenmişti. Üzerinde eski bir saatle beş yuvarlak kolu olan iki şamdan duruyordu. Bunlar pek zevkli şeyler olmamakla birlikte som gümüştü. Pencerelerde siyah çiçekli, beyaz ipek astarlı kırmızı Şam kumaşından perdeler vardı. Aynı kumaşla kaplı mobilyalar XIV. Louis zamanında yenilenmişti. Ortalarında van Huysium tarafından yapılmış bir *mascaron*(*) bulunan nakışlı çerçevlerle süslü tavan hâlâ Hollanda meşesinin esmerliğini koruyordu. Salonun köşlerindeki başlıksız sütunların üzerine şöminenin üstündeki şamdanlardan konulmuştu. Ortadaki yuvarlak masa dışında duvarlar boyunca simetrik bir şekilde oyun masaları yerleştirilmişti. Beyaz mermerli altın yaldızlı iki konsolda bu öykünün başladığı sıralarda su dolu iki cam kavanoz duruyordu. Kavanozlarda ince bir kum tabakasının ve deniz böcekleri kabuklarının üstünde altın gibi, gümüş gibi parlayan kırmızı balıklar yüzüyordu. Bu oda hem loştu hem de pırıl pırıl parlıyordu. Tavan ışıkları emiyor, hiç yansıtmıyordu. Bahçeden gelen bol ışık abanoz oymalarda gözleri kamaştırdığında avluya bakan pencereler az ışık aldığından karşı duvara çekilmiş altın zırhlar belli belirsiz bir şekilde parlıyordu. Güzel havalarda enfes olan bu salonda güneşin sonbaharda ormanların üstüne serpiştirdiği kızılımsı, hüzün veren ışıklar, tatlı renkler oynaşırdı. Öykümüzün birçok sahnesi bu evin başka taraflarında geçeceğinden Claesler'in konağını daha fazla anlatmaya gerek yok. Şimdilik belirli bölümlerini tanımak yeterlidir.

1812 ağustosunun sonlarına doğru bir pazar günü ikindi ibadetinin ardından bir kadın bahçeye bakan pencerelerden

(*) Çeşme kemerlerinin ortasına süs olarak işlenen, kaba insan yüzü kabartması.

birinin önündeki koltuğunda oturuyordu. O sırada eğik gelen güneş ışıkları evi sarıyor, salondan geçip avlu tarafındaki duvarı örten doğramalar üzerinde garip yansımalar bırakarak pencereyi boydan boya kaplayan Şam kumaşı perdelerden sızan erguvani renklerin sardığı kadını kucaklıyordu. Yeteneksiz bir ressam bile o durumdaki kadının resmini yapsa ilgi çekici bir eser yaratmış olurdu. Vücudu, ileriye doğru uzatılmış ayakları, onun belirli bir korkuya kapılarak varlığını unutan bitkin bir insan olduğunu gösteriyordu. İnsanın bazen deniz kenarında, bulutların ardından ufka renkli bir şerit çizen güneş ışığını seyredişi gibi bu kadın da bu düşüncenin geleceğine dalmıştı. Elleri koltuğun kenarlarından sarkmış, başı ağır geliyormuş gibi koltuğa yaslanmıştı. Beyaz, sade bir elbise giymişti. Bu elbise ve vücudunun üst kısmına çapraz düşen gelişigüzel bağlanmış bir eşarbın kıvrımları onun boyu hakkında sağlıklı bir fikir edinmemizi engelliyordu. Vücudunun diğer yanlarından çok yüzünü göstermekten hoşlanıyormuş gibiydi. Parlayan ışıklar yüzünü aydınlatmasa da biz yine bu yüzle özellikle ilgilenecektik. Bu yüzde birkaç damla gözyaşına karşın bir çocuğun bile farkına varabileceği bir şaşkınlık, bir keder görülüyordu. Seyrek aralarla taşıp köpüren, sonra bir volkanın etrafındaki lavlar gibi donup kalan bu sonsuz kederi görmekten daha müthiş bir şey olmazdı. Bu kadın çocuklarını her türlü insanca korumadan uzak, bir sefalet uçurumunda bırakmak zorunda kalan ölüm halindeki bir anayı anımsatıyordu. Yaklaşık kırk yaşlarında olan bu kadın gençlik yıllarındakinden daha güzel görünüyordu. Yüzünde Flaman kadınlarının hiçbir özelliği yoktu. Siyah gür saçları bukleler halinde omuzlarına dökülüyordu. Dar ve yuvarlak alnı sarımsı bir renkteydi. Alnın altındaysa alev saçan iki siyah göz parıldıyordu. Çiçek hastalığının harap ettiği esmer, renksiz yüzü oval şeklinin mükemmelliğiyle ilgi çekiyordu. Yüzünün çevresi, hatlarının bi-

raz bozulmuş olmasına karşın kusursuzluğunu koruyor, hatta insan biraz çaba göstererek ilk durumunu göz önüne getirdiğinde bu kusursuzluk olduğu gibi ortaya çıkıyordu. Bu çehreye asıl güzelliğini veren şey kartal gagasını andıran kavisli burnuydu. Ortasına doğru çok çıkıntılı olmasına, içten de fena gelişmiş gibi görünmesine karşın bu burnun tanımı güç bir inceliği vardı. Burun kanatları o denli inceydi ki ışıkta şeffaflıktan kızarıyorlardı. Etli, çizgili dudakları soylu bir insan olmanın gururunu açıklıyor, doğal bir iyiliğin izlerini taşıyor, terbiye, incelik anlatıyordu. Sert, aynı zamanda kadınsı olan bu yüzün güzelliği yadsınsa bile ilgi çektiği bir gerçekti. Bu ufak tefek, kambur ayağının biri sakat kadın akıllı olduğunu bir türlü kabul ettiremediğinden uzun süre evlenememişti. Buna karşın yüzündeki canlılığa, şefkat belirtilerine kendini kaptıran, bu denli kusurla hiç de bağdaşmayan çekiciliğinin etkisi altında kalan birkaç erkek çıkmıştı. Dedesi Grand d'Espagne(*) Dük de Casa-Réal'e çok benziyordu. Bir zamanlar şiire tutkun ruhları kavrayan, geçmişteki yaşamın hiçbir anında bu denli canlılıkla yüzünde belirmeyen o çekicilik şimdi insanları büyülemeyi becerebilen ama kadere etkisi olmayan bir iradeyle aydınlanıyor, tabiri caizse boş yere harcanıyordu. Gözlerini, içindeki balıkları görmeksizin baktığı kavanozdan Tanrı'ya yalvarır gibi havaya kaldırdı. Yalnız Allah'a açabileceği bir üzüntüsü vardı sanki. Yandaki odada bir uşak akşam yemeğini hazırlıyordu. Gümüş yemek takımlarından, tabaklardan, sandalyelerden yayılan boğuk seslerle bir fırın gibi sıcak olan bahçedeki cırcır ve ağustosböceği seslerinden başka ses duyulmuyordu. Bu sırada kadın kulak kabartarak kendini toplar gibi oldu. Mendilini çıkarıp gözyaşlarını silerek gülümsemeye çalıştı. Yüzünün tüm çizgilerine işleyen o hüzünlü görünüşü öyle bir beceriyle

(*) Büyük İspanyol soylularına verilen unvan.

kaybetti ki onu görenler kaygısız bir yaşam sürdürmüş insanların kayıtsızlığı içinde olduğunu sanabilirdi. Belki sakatlığı nedeniyle kapalı kaldığı bu evde yaşamak alışkanlığı, başkalarının hissedemeyeceği bazı doğal olayları yakalama becerisini ona verdiğinden, belki de doğa ona daha keskin bazı duygular vererek vücudundaki kusurları bu yolla giderdiğinden bu kadın, evin hizmetine ayrılmış salonların ve mutfakların üzerine düşen ön bölümle arka bölümü birbirine bağlayan galeride bir ayak sesi duymuştu. Ayak sesleri gittikçe daha duyulur bir hale geldi. Bu ayak sesleri en dikkatsiz insana bile bazı şeyler düşündürebilirdi. Çünkü bunları soğukkanlılıkla dinlemek olası değildi. Acele ya da aksayan bir yürüyüş insanı korkutur. Ayağa kalkıp yangın var diye bağıran bir insanın ayakları da sesi gibi, bağırarak konuşur gibidir. Yavaş bir yürüyüş de az heyecan uyandırmaz. Bu adamınsa ciddi, ağır yürüyüşü, adımlarını sürükleyerek atışı düşüncesiz insanları sabırsızlandırabilirdi. Ama dikkatli ya da sinirli bir insan iki demir balyoz gibi belirli aralarla döşemeye inerek tahtaları gıcırdatan ve cansız gibi duran bu ayakların ölçülü gürültüsünden çılgına dönebilirdi. Bu adımlar bir yaşlı adamın kararsız, ağır adımlarına veya dünyayı beraberinde sürükleyen bir düşünce adamının görkemli yürüyüşüne benziyordu. Adam son basamaktan indiğinde, kısa süren bir tereddütten sonra döşeme taşlarına basarak bir süre sahanlıkta durdu. Uşakların odasına giden koridor burada bitiyordu. Buradan doğramalardaki gizli bir kapıdan salona da geçilebiliyordu. Bu gizli kapının karşısındaki başka bir kapıysa yemek salonuna açılıyordu. Bu sırada elektrik kıvılcımının yarattığı etkiye benzer bir ürperme koltukta oturan kadının vücudunda gezinirken dudaklarında da tatlı bir gülümseme belirdi. Yüzü heyecandan güzel bir İtalyan Madonnası'nın yüzü gibi parladı. Korkularını atacak denli bir gücü kendinde bulunca başını salonun köşesinde açılacak olan kapıya doğ-

ru çevirdi. Kapı öyle bir şiddetle itildi ki zavallı kadın sarsılır gibi oldu.

Balthazar Claes içeri girip birkaç adım ilerledi, kadına bakmadı ya da baktıysa bile onu göremedi. Hafifçe eğilmiş başını sağ eline dayayarak salonun ortasında durdu. Kadının kalbi alışık olmadığı bir acının pençesinde ezildi. Yüzündeki gülümseme kayboldu. Esmer alnını, kaşlarının arasında abartılı duyguların sık belirtileriyle derinleşen o çizgiye doğru buruşturdu. Gözleri doldu. Ama Balthazar'a bakarken gözyaşlarını sildi. Gerçekten de Claesler'in büyüğüne bakıp da içlenmemek olası değildi. O gençliğinde Charles Quint'i Artevelde olayını yinelemekle tehdit eden büyük savaşçıya benziyor olmalıydı. Şu sıralar elli yaşında olmasına karşın altmışından fazla gösteriyor, zamansız yaşlılığı nedeniyle artık o soylu benzerlik göze çarpmıyordu. İster yaptığı işlerin onu eğilmek zorunda bırakmış olmasından kaynaklansın, ister bel kemiğinin başının ağırlığına dayanamayarak bükülmesinden olsun, uzun boyu hafifçe kamburlaşmıştı. Göğsü geniş, belinin üst tarafı dört köşeydi. Vücudunun altı tarafları güçlü olmasına karşın inceydi. Bir zamanlar herhalde kusursuz olan organlarındaki uyumsuzluk bu biçimsizliğin nedenlerini bazı yaşayış acayiplikleriyle açıklamaya çalışan zihni oyalıyordu. Bakımsız, gür sarı saçları kişiliğinin ilginçliğine uygun bir karışıklık içinde Almanlar'ınki gibi omuzlarına dökülüyordu. Geniş alnında bazı çıkıntılar vardı. Güzel, açık mavi gözleri gizemli amaçlar peşinde koşanlarınki gibi canlı ve sertti. Zamanında olasılıkla kusursuz olan burnu şimdi uzamış, koku alma sinirlerinin elde olmayan gerilmesiyle derece derece açılıyor gibiydi. Tüylü elmacık kemikleri çok çıkık olduğundan çökmüş olan yanakları iyice çukur gibi görünüyordu. Biçimli ağzı, burnuyla birdenbire yukarı kıvrılan kısa çenesinin arasında sıkışmış gibiydi. Uzun bir yüzü vardı. Balthazar Claes'in at kafasına benzetebileceğimiz başı, in-

san ve hayvan yüzleri arasında benzerlik bulan bilgi sistemine iyi bir örnek olabilirdi. Derisi sanki kurumuş, kemiklerine yapışmıştı. Düşüncelerinin gerçekleştiğini görmek ister gibi zaman zaman boşluğa baktığında ruhunu yakan ateşi burun deliklerinden çıkarıyordu sanki. Her zaman karışık, solgun yüzünde, üzüntülü, yaşlı bir kralınkini andıran buruşuk alnında, özellikle müthiş bir zekânın ateşiyle yanan kıvılcım saçan gözlerinde büyük insanları çağrıştıran derin duygular okunuyordu. Çukura kaçmış gözleri uykusuz geceler geçirdiğinden mor halkalarla çevrilmişe benziyordu. Sanatın veya bilginin yarattığı kıskançca bir bağnazlık, bu adamda garip, sürekli bir dalgınlık halinde göze çarpıyor, yüzünün olağandışı ilginçliğine uygun düşen giyinişinde, hali-tavrında da bu dalgınlığın etkileri görülüyordu. İri tüylü elleri ve uzun tırnakları kir içindeydi. Ayakkabıları temiz değildi bağsızdı. Evin içinde yalnız evin efendisi olarak kendisi bu şekilde kirli dolaşabiliyordu. Lekelerle dolu siyah çuha pantolonu, iliklenmemiş yeleği, ters takılmış kravatı, her zaman söküğü bulunan yeşilimsi bir ceketi vardı. Bir başkasında kötü alışkanlıkların doğurduğu sefilliği gösterecek olan bu durum Balthazar Claes'in dehasındaki aldırmazlıktan kaynaklanıyordu. Çok kez kötü alışkanlıklar daha birbirine benzer sonuçlar doğurur. Halk bunları birbirine karıştırır. Hatta kötü alışkanlıklardan beklenen kazanç belirsiz göründüğünden toplum bilgine sağlığında gereken değeri vermez. Kendi karşılaştığı felaketlerin, sefaletin sorumluluğunu da ona yıkar. Borcunu, onu affetmeyerek ödemeyi yeğler. Yaşadığı anın hiç farkında olmamasına karşın Balthazar Claes, gizemli endişelerinden sıyrılıp, gerçek yaşama dönerek çevresine baktığında, yüzünde tatlı, cana yakın bir görüntü belirir, gözlerindeki sert parıltının yerini güzel duygular alırdı. İşte böyle zamanlarda yüzünün çekiciliğini, ince anlatımını kabullenmemek olası değildi. Bu adamı gören herkes onun bu dün-

yadan el ayak çekmesine üzülüyor, «Gençliğinde kim bilir ne güzel bir insandı?» diyordu. İşte tam bir hata. Balthazar Claes yaşamının hiçbir döneminde şimdiki denli çekici olmamıştı. Flaman dürüstlüğü, sabır, saf bir ahlak anlayışıyla dolu olan bu başı hiç şüphesiz Lavater(*) incelemek isterdi. Bu baştaki her şey büyük çaplıydı. Tutkuları da güçlü olduğundan dingin görünüyordu. Bu adamın herhalde iyi âdetleri de vardı. Sözü kutsaldı. Sevgisi sürekliye benziyordu. Bağlılığı da tam olmalıydı. Ama bu özellikleri; vatan, dünya ya da aile çıkarları için kullanma isteği elinde olmadan başka bir yola dökülmüştü. Karısının-kendisinin mutluluğunu düşünmek, bir servet idare etmek, çocuklarına güzel bir gelecek hazırlamak zorunluluğu olan bu vatandaş, görevlerini unutuyor, kendini bir alışkanlığa kaptırmış yaşıyordu. Bir rahip onu Allah'ın sözleriyle dolu bir insan sanabilir, bir sanatçı üstat olarak selamlayabilir bir hak âşığı Swedenberg Kilisesi'ne(**) bağlı bir kılavuz sanabilirdi. Adamın partallaşmış, iyice eskimiş kaba saba giysileriyle ona keder ve hayranlıkla bakan kadının zarif giysileri ilginç bir çelişki oluşturuyordu. İyi kalpli veya akıllı ama sakat insanlar giyim kuşamlarında zevk sahibidirler. Ya çekiciliklerinin tümüyle manevi olduğunu anlayarak basit bir şekilde giyinirler ya da gözü oyalayan, şık bazı ayrıntılarla biçimsizliklerindeki çirkinliği unuttururlar. Bu kadın onurlu olmakla yetinmiyor, aynı zamanda Balthazar Claes'i meleklerin zekâsına benzeyen o kadın içgüdüsüyle seviyordu. Belçika'nın en ünlü ailelerinden birinde yetiştiğinden içinden gelmese bile gene de zevk sahibi bir insan ola-

(*) Jean-Gaspard Lavater (1741-1801) İsviçreli şair, filozof ve ilahiyatçı. Yüz çizgilerine bakarak karakter belirlemek için bazı yöntemler geliştirmiştir.
(**) İsveçli mistik filozof Emmanuel Swedenberg (1688-1772) tarafından kurulan mezhep. Swedenberg 1745'te bazı hayaller görerek manevi âlemle ilişki kurduğunu söylemişti. Bu âlemde yaşayan melek ve şeytanların davranışlarımızı etkilediğini söylüyordu.

cağı kesindi. Sevdiği kişiye kendini beğendirebilmek için çok güzel giyiniyor, organizmasındaki iki kusur da inceliğini bozamıyordu. Elbisesi yalnızca omuzlarında biraz hatalı duruyordu. Çünkü omuzlarından biri belirgin olarak diğerinden büyüktü. Kadın, Balthazar'la yalnız olup olmadığını anlamak için pencerelerden iç avluya bahçeye baktı. Aşk uzun süredir aralarından İspanyol soyluluğu gururunu söküp attığından Flaman kadınlarına özgü teslimiyetçilikle gözlerini kocasına doğru çevirip tatlı bir sesle:

«Çok mu işin var Balthazar? Otuz üç pazardır ne ayine ne de ibadete geliyorsun,» diye sordu.

Claes yanıt vermeyince kadın başını eğdi. Ellerini kavuşturup bekledi. Balthazar'ın kendisini horgördüğü ya da küçümsediğinden değil de kafasının çok meşgul olması nedeniyle kendisine yanıt vermediğini biliyordu. Balthazar gençlik inceliklerini gönüllerinde uzun süre saklayabilen insanlardandı. Vücudundaki kusurların acısını çeken bir kadını yaralayabilecek en ufak bir davranışı cinayet gibi görürdü. Belki de erkeklerin arasında yalnız o, bir kelimenin, bir bakışın tüm mutlu yıllarını unutturabileceğini; o bakışın, o kelimenin devamlı bir şefkatle çelişkiye düştüğü ölçüde yaralayıcı olacağını bilirdi. Çünkü doğamız gereği mutluyken başımıza gelen herhangi bir olumsuzluğu, kederliyken tadacağımız zevkten daha fazla hissederiz. Biraz sonra Balthazar kendisine gelir gibi oldu. Çevresine bakınarak sordu:

«İbadete mi? Peki çocuklar kilisede mi?»

Güzel lalelerle dolu bahçeye bakmak için birkaç adım ilerledi, birden bir duvarla karşılaşmış gibi durdu.

«Niçin belirli bir zamanda kaynaşmasınlar?» diye bağırdı.

Kadın korku içinde:

«Deli mi oluyor yoksa?» diye söylendi.

İlgiyi biraz daha bu sahneye çekebilmek için Balthazar

Claes'le Dük Casa Réal'in torunu olan bu kadının geçmiş yaşantılarına şöyle bir göz atmada yarar var.

1783'te yirmi iki yaşında olan Balthazar Claes Molina de Nourho, Fransızlar'ın güzel saydığı adamlardandı. Paris'e öğrenim görmek üzere gelmişti. Burada Madam d'Egment, Kont de Horn; Prens d'Aremberg, İspanyol elçisi, d'Helvetius, Belçikalı Fransızlar ya da Belçika'dan gelmiş çeşitli kişilerle tanışmıştı. Soyları ve servetleri bakımından büyük senyörler arasında sayılan bu insanlarla oturup kalkarak ince davranışlar edinmişti. Genç Claes bu sosyete âlemine, kendisini sokabilecek bir iki akraba, dost bulup girmiş ama çoğu gençler gibi başarıya, bilgiye boş şeylerden daha çok değer vermişti. Birçok bilginle özellikle de kimyadaki buluşlarından çok, bir kesimci olarak büyük bir serveti temsil ettiğinden halkın ilgisini çeken Lavoisier'le düşüp kalktı. Halbuki bu büyük kimyacı daha sonra küçük kesimciyi belleklerden silecektir. Balthazar Lavoisier'in uğraştığı bilgiye sonsuz bir bağlılık duyarak onun en ateşli öğrencisi oldu. Ama gençti ve Helvetius gibi güzeldi. Paris kadınlarının ona aşkın kimyasını öğretmeye başlamaları fazla uzun sürmedi. Çalışmaya büyük bir istekle atılmasına ve Lavoisier'nin kendisini çok beğenmesine karşın o zevk ustalarını dinlemek üzere hocasını terk etti. Gençler bu kadınlardan görgü kurallarını öğreniyor, Avrupa'da tek bir aile gibi yaşayan sosyete âleminin istediği gibi insanlar oluyorlardı. Başarının baş döndürücü düşleri uzun sürmedi. Balthazar, Paris havasını soluduktan sonra; ateşli ruhuna, sevgi dolu yüreğine uymayan bu boş yaşamdan bıktı. Flandr adı geçince gözünde canlanan tatlı, dingin ev yaşamını gönlünün isteklerine daha uygun buldu. Paris salonlarının hiçbirinin yaldızı, mutlu bir çocukluk geçirdiği küçük bahçeyi, loş salonun uyumlu havasını ona unutturamadı. Zaten Paris'te kalabilmek için insanın ne aile yuvası ne de yurdu olmalı. Paris kozmopolitlerin; bilginin, sanatın, iktidarın kollarıyla gönül verdikleri dünyayı kavrayan

insanların şehridir. La Fontaine'deki güvercinin yuvasına dönmesi gibi bu Flandr çocuğu da Douai'ye döndü. Gayant'ın sokaklarda dolaştırıldığı gün şehre girince sevincinden ağladı. Gayant, şehrin bu batıl inançlarla dolu mutluluğu Flaman anılarının bu zaferi ailesinin göç ettiği sırada memlekete girmişti. Ana babası ölünce Claesler'in evi ıssız kaldı. Onlar bir süre daha anılarıyla bu evi doldurdular. İlk acılarını atlatan Balthazar yeniden arzu etmeye başladığı mutluluğu bulabilmesinin yolunun evlenmekten geçtiğini sezdi. Gand, Bruges, Anvers'e gidip ataları gibi bir kadın aramak istedi. Ama karşılaştığı kadınların hiçbirini kendisine uygun bulmadı. Evlenme konusunda bazı özel düşünceleri vardı. Çünkü gençliğinden beri kimselere benzemediği söylenirdi. Bir gün Gand'da, akrabalarından birinin evinde tartışmalara yol açan Brükselli bir hanımdan söz ediliyordu. Bazıları Bayan Temninck'i kusurlu bulurken, bazıları da kusurlarına karşın onun mükemmel bir insan olduğunu söylüyordu. Balthazar Claes'in yaşlı kuzeni: «Evlenecek yaşta olsam güzel-çirkin olduğuna bakmaz sırf manevi değeri için bu kızı alırdım,» dedi. Ana babasından kalan serveti uygun bir evlilik yapabilmesi için genç erkek kardeşine bıraktığını, kardeşinin mutluluğunu kendi mutluluğundan üstün kuttuğunu anlattı. Büyük bir serveti varken, gençken koca bulamayan Bayan Temninck'in böyle yaşlı, parasız pulsuz evlenmesi akıl alacak şey değildi. Birkaç gün sonra Balthazar Claes o sırada yirmi beş yaşında olan Matmazel Temninck'le görüşebilmenin yollarını aradı. Bu kıza âşık olmuştu. Joséphine de Temninck önce bunun geçici bir heves olduğunu sandı, Claes'i dinlemek bile istemedi. Ama topal, sakat bir kıza, genç, yakışıklı bir erkeğin âşık olması öylesine az görünür ilgi çekici bir şeydir ki sonunda o da kendisine kur yapılmasına razı oldu.

Çirkin olarak nitelendirilmesine sessizce katlanan ama kendisinde gerçek duyguların yarattığı dayanılmaz bir çeki-

cilik bulan genç bir kızın aşkını anlatabilmek için başlı başına bir kitap bile yazılabilir. Bu duygular, mutluluğa benzeyen vahşi kıskançlıklar, bir bakışı çalan rakibeye karşı zalimce intikam duyguları ve heyecanlar çoğu kadınların bilmediği korkulardır ki, iyice açıklanmazlarsa değerlerini yitirirler. Aşkta yürekleri paralayan şüphe bu ince çözümlemenin gizi olacak. Bazı insanlar ilk gönül heyecanlarının kaybolmuş şirini: yüzden hiç anlaşılmayan ama ruhun derinliklerinde gizlenen ilahi coşkuyu, anlaşılamamak endişesini veya anlaşılmasının sonsuz sevincini, gözlere sonsuz anlamlar veren çekici ruh yansımalarını, bir sözcük yüzünden alınan intihar kararlarını, duygunun benimsenmeyen ısrarını meydana çıkaran sesin duygu gibi kapsayıcı titremelerinden tüm bu kararların dağılıp gidişini, müthiş sakınmazlıkları örten titrek bakışları, kendi şiddetleriyle engellenen birdenbire konuşmak, harekete geçmek isteklerini, duygulu bir sesle söylenen ama aslında boş cümlelerden başka bir şey olmayan o gizli sözleri, ilk utancın karanlıkta insanı cömert yapan, meçhul bağlılıklarda nefis bir tat bulan o ilahi sakınmanın gizemli sonuçlarını, kısacası taze aşkın tüm güzelliklerini, gücündeki zaafları bulacaklardır.

Bayan Joséphine de Temninck Balthazar'a kendisi soylu ruhuyla sevdirmeye çalıştı. Kusurlu olduğunu bildiğinden bir dünya güzeli denli titiz olmuştu. Günün birinde artık hoşa gitmeyebileceği düşüncesi güvenini sarsıyor, ona, başka kadınların ortaya dökmekten zevk duyup muhteşem bir süs gibi kullandıkları ilk mutluluk duygularını kalbine gömmek gücünü veriyordu. Balthazar'a duyduğu aşk artıkça duygularını açıklama cesareti azalıyordu. Güzel bir kadının erkeğe ilgi göstermesi gibi gelebilecek davranışları, bakışları, yanıt verişi veya bir şey soruşu ona gurur kırıcı bir hareket gibi geliyordu. Genç ve güzel bir kadın rahat rahat olduğu gibi görünebilir, onun yanlış davranışlarını, beceriksizliğini toplum hoşgörür. Oysa çirkin bir kadının, tek bir bakışla dudakların-

daki güzel anlam silinir, gözlerine utangaçlık, tavırlarına bir çirkinlik gelebilir, davranışlarını şaşırır. Çirkin bir kadın hatalı davranmanın yalnız kendisi için yasak olduğunu bilir, kimse onun bu kusurlarını onarabileceğine inanmaz, zaten ona böyle bir fırsat da verilmez. Her an kusursuz olmak zorunluluğu bir kadının tüm alışkanlıklarını işlemez duruma getirmez mi? Böyle bir kadın ancak meleklere özgü bir hoşgörü havası içinde yaşayabilir. Acı ve merhametin yaralayıcı rengine boyanmadan hoşgörü gösterecek kalp nerede? İğrenç toplum inceliğinin ona aşılamaya çalıştığı bu düşünceler, farkına varılınca mutsuzluğu artıran onur kırıcı o özen Bayan Temninck'i preste sıkar gibi sıkıyor, en güzel izlenimlerini ruhunun derinliklerine gömen sürekli bir huzursuzluk içinde bulunduruyor, haline tavrına, konuşmasına, bakışlarına bir soğukluk veriyordu. O, içten içe sevdalıydı, ancak yalnız kaldığında konuşkanlığı tutuyor, güzelleşiyordu. Gündüzleri mutsuzdu, yalnız geceleri yaşayabilse nasıl da hoş bir kadın olacaktı. Bazen kaybetmek pahasına da olsa aşkını denemek için kusurlarını kısmen örten süslerden vazgeçiyordu. Balthazar'ın kendisini bu şekilde de güzel bulduğunu görünce gözlerinde büyüleyici bir parıltı beliriyordu. Güvensizlik mutluluğunun önünde önemli bir engeldi. Sakın, Claes evine bir köle almak için ya da gizli bazı kusurları yüzünden kendisi gibi zavallı bir kızla evlenmek zorunda kalmasın, kuşkusu içini kemiriyordu. Böylesi endişeler çevresinden intikamını alacak bir aşkın sürekliliğine, içtenliğine inandığı saatlere eşsiz bir değer veriyordu. Âşığının düşüncelerini iyice anlayabilmek için çirkinliğini abartan tartışmalar yarattığında Balthazar'dan pek de hoşuna gitmeyecek gerçekleri öğreniyordu. Balthazar'ı bir kadında sevilecek şeyin her şeyden önce güzel bir ruh, mutlu günler yaşatacak bağlılık olduğunu, birkaç yıllık evlilikten sonra bir koca için dünyanın en güzel kadınıyla en çirkini arasında fark kalmayacağını söylemeye mecbur ettiğinde düştüğü zor durumu görerek

mutlu oluyordu. Güzelliğin değerini azaltan bazı sözler söyledikten sonra Balthazar birdenbire kırıcı bazı şeyler söylediğinin farkına varıyor, ustalıkla sözlerini değiştirerek kalbinin şefkat dolu yanlarını açıyor ve Bayan Temninck'i kendisi için kusursuz olduğuna inandırabiliyordu. Kadın aşkının belki de en yüksek düzeyi olan özveri bu kızda da kendini gösterdi. Zira sürekli sevilebileceğini sanmıyordu. Ama duygunun güzelliğe üstün geleceği bu mücadele ona çekici göründü. Üstelik aşka inanmadan kendini vermede büyüklük buldu. Sonuç olarak mutluluk ne denli kısa da olsa reddedilemeyecek denli güzeldi. Bu kararsızlık ve mücadeleler Balthazar'a da adeta kahramanca bir aşk aşılıyordu.

1795 yılının başında evlendiler. Evliliklerinin ilk günlerini geçirmek üzere Douai'ye Claesler'in baba ocağına döndüler. Bayan de Temninck, Murillo'nun, Velasguez'in birkaç güzel tablosuna, anasının elmaslarını, Dük de Casa Réal rütbesini alan kardeşinin gönderdiği eşsiz hediyeleri de ekleyerek evin zenginliğini büsbütün artırdı. Pek az kadın Bayan Claes denli mutlu olmuştur. En ufak bir pürüzle bile karşılaşmadan bu mutluluk tam on beş yıl sürdü ve canlı bir ışık gibi yaşamlarının en ince ayrıntılarına dek yayıldı. Bazı erkeklerin sürekli huzursuzluklara neden olan huysuzlukları vardır. Bunlar evliliğin gerçek güzelliği olan evdeki uyumu bozar. Birçok insanda görülen küçüklükler de geçimsizlik kaynağıdır. Kimi erkekler namuslu, aktif ama sert ve kırıcıdır. Kimi erkeklerse iyi yürekli ama inatçı olur, kimisi karısını sever fakat isteklerinde kararsızdır. Kimisi kendini bir tutkuya kaptırır, duygularından sıyrılır, kimisi zengin eder, kimisi yaşamda tat tuz bırakmaz. Kısası toplumda yaşayan her insanın mutlaka bazı kusurları vardır. İnsanlar mükemmel olmaktan çok uzaktırlar. Düşünce adamlarıysa barometre gibi değişirler. Yalnız dâhiler doğuştan iyidir. Yalnız saflarla dâhiler; bir zaafları, diğerleri güçleriyle yaşamın tüm pürüzlerini yok eden sürekli bir mutluluk, neşe yaratabilirler. Bu durum biri-

sinde kayıtsızlık ve uyuşukluktan, diğerinde yüce düşüncenin devamından, hoşgörüden gelir. Dâhi yüce düşünceleri temsil ettiğinden sözde de uygulamada da kendine benzemek zorundadır. Dâhi de saf da yalın ve hastır. Ancak bu yalınlık, haslık birinde boşluk, diğerinde derinliktir. İşte bu nedenle zeki kadınlar mükemmel bir erkek bulamazlarsa, saf birini seçmeye eğilimlidirler. Balthazar önce yaşamın en ufak ayrıntılarında bile becerisini gösterdi. Aşkı mükemmel bir eser olarak ele almaktan hoşlandı, kusurlu bir şeye dayanamayan büyük adamlar gibi bu aşkın tüm güzelliklerini ortaya çıkarmak istedi. Zekâsıyla sürekli mutluluğun durgunluğunu gideriyor, soylu yapısı özentilerine bir incelik katıyordu. XVIII. yüzyıl felsefesini benimsemesine karşın karısının Roma Kilisesi'ne bağlılığını ve ana sütüyle kazandığı İspanyol bağnazlığını kırmamak için devrimci yasaların tehlikesine karşın 1801'e dek evinde Katolik bir rahip bulundurdu. Fransa'da ayinlere yeniden izin verilince de her pazar karısını kiliseye götürdü. Bağlılığı her zaman tutku düzeyinde kaldı. Evinde kadınların o çok hoşlandıkları koruyucu tavırları takınmadı, çünkü karısı bunu acıma duygusuna bağlayabilirdi. Kısacası gönül almayı biliyor, karısını kendisine denk gibi tutuyor, onun üstünlüğüne karşı çıkıyormuş gibi bir erkeğin güzel bir kadına yapabileceği şekilde tatlı küskünlükler yaratıyordu. Dudaklarından mutlu bir gülümseyiş, sözlerinden tatlılık eksilmedi. Joséphine'i bir kadının güzelliğini, iyi huylarını övmek anlamına gelen bir ateşle hem kendisi için hem de onu düşünerek sevdi. Erkeklere göre sosyal bir kuralın, bir dinin veya bir düşüncenin sonucu olan bağlılık onda zorunlu olmaktan çıkıyor, bir sevdanın baharında söylenen türden tatlı sözlerle süsleniyordu. Birbirini aynı derecede seven bu iki insan evliliğin görev yanını hissetmiyorlardı bile. Çünkü Balthazar Claes, Bayan Temninck'le evlenerek tüm isteklerine kavuşmuştu. Yetinmesini bilerek mutlu bir şekilde yaşadı. Casa Réaller'in torunu yalnız zevki sonsuzca çeşitlendirmek

içgüdüsüne sahip bir İspanyol olduğunu göstermekle yetinmiyor, kocasına dört elle sarılıyordu. Çünkü incelik nasıl kadınlığın güzelliğiyse bağlılık da dehasıdır. Aşkı körükörüne bir bağnazlıktı. Ufak bir işaretle güle oynaya ölüme gidebilirdi. Balthazar'ın inceliği kadınlığının en cömert duygularını coşturuyor, onu olduğundan fazlasını vermek isteğiyle dolduruyordu. Durmadan birbirlerini mutlu kılıyorlardı. Bayan Claes artık kendisi için yaşamıyor; sözleri, bakışları, davranışları gittikçe artan bir aşkla doluyordu. Birbirleri için her şey olduklarına inanmak, yaşamın küçük şeylerini büyülterek, kötü yanlarını ortadan kaldırıyor, karşılıklı gönül borcuyla da zenginleştiriyordu. Kocasına kusursuz görünen sakat bir kadın, başka türlü olması erkekçe arzu edilmeyen topal, ya da yaşından genç gösteren yaşlı bir kadın, kadınlık dünyasının en mutluları sayılmaz mı? İnsan tutkusu bundan daha öteye gidemez. Kusurlarını sevdirebilmesi kadınlığın şanındandır. Aksadığını unutmak o anın büyüsüdür. Onun aksamasına gönül vermekse kusuçunu yüceleştirmektir. Kadınların İncil'ine şöyle bir ayetin konulması herhalde yanlış olmaz: *Ne mutlu özürlü kadınlara ki aşkın ülkesi onlarındır.* Güzellik aslında bir kadın için baş belasıdır. Zira bu özelliği o kadının uyandırdığı duygularda en önemli yeri tutar. Böyle bir kadın parası için evlenilen bir kimse gibi sevilmez mi? Ama insanların peşinden koştukları inceliklerden yoksun bir kadının duyduğu ya da hissettirdiği aşk, gerçek bir sevda, gerçekten gizemli bir düşkünlük, ruhların canla başla birbirine bağlanışı, büyüsü hiçbir zaman çözülemeyecek bir duygudur. Böyle bir kadında toplumun farkına varamadığı incelikler vardır, o toplumun eleştirilerinden kaçınmasını bilir, yerine göre güzeldir, kusurlarını unutturan öyle bir ün kazanır ki artık hep başarılı olur. Tarihin en ünlü aşklarının kahramanları, halkın kusurlu bulduğu kadınlardır. Kleopatra'nın, Janne de Naples'in, Dianede Poitiers'in, Madame de Pompadeur'un kısacası aşklarıyla ünlü kadınların çoğunun özür-

leri vardır. Oysa çok güzel diye tanınmış kadınlardan çoğunun aşkları felaketle bitmiştir. Bu ilgi çekici durumun bir nedeni olmalıdır. Acaba erkekler zevkten çok duygu ile mi yaşıyorlar? Yoksa güzel bir kadının çekiciliği sınırlıdır da fazla güzel olmayan bir kadını tümüyle manevi olan çekiciliği sınırsız mıdır? Kıssadan hisse çıkarılamaz mı? VIII. Henri'nin karısı yerinde başka bir kadın için hiç de şaşırtıcı değildir. Okuma yazma biliyordu ama ailesi ona manastırdan aldığı tarihe, yani yirmi yaşına dek yalnız dini eserler okumuştu. Sosyete dünyasına girince önce bu çevrenin zevklerine merak sardı. Yalnız giyim kuşamla ilgili bomboş bazı bilgiler edindi. Öylesine bilgisizdi ki utancından hiçbir konuşmaya karışamıyordu, bu nedenle de ismi pek de akıllıya çıkmamıştı. Bununla birlikte, gördüğü dini eğitim duygularının gücünü etkilememiş, doğal zekâsına dokunmamıştı. Çevresince bir mirasyedi gibi aptal ve çirkin bulunan bu kız kocasına akıllı ve güzel geldi. Balthazar karısına evlenmelerinin ilk yıllarında dış dünyaya açılmasını sağlayacak bilgiler vermeye çalıştı. Ancak iş işten geçmiş olmalı ki Bayan Claes'in kendilerini ilgilendirecek sözlerinden hiçbirini unutmuyordu. Mutlu bir şekilde geçen yaşamının en küçük ayrıntılarını bile unutmazken gece aldığı dersten ertesi sabah tek bir sözcük bile anımsayamıyordu. Bu bilgisizlik başka çiftlerin aralarını açabilirdi ama Bayan Claes aşkı öyle saf bir şekilde anlıyor, kocasını öyle içten, öyle inanarak seviyor ve mutluluğunu elden kaçırmamak için duyguları ona öyle müthiş bir güç veriyordu ki hep kocasını çok iyi anlıyormuş gibi görünmeye çalışıyor, bilgisizliğinin ortaya çıkmaması için elinden geleni yapıyordu. Zaten her zaman aşklarının ilk gününü yaşıyormuş gibi birbirini seven çiftler için bu mutluluğun, yaşamın tüm koşullarını değiştiren yanları vardır. Böyle bir yaşam, gülüşmenin, neşenin, zevkin dışında kalan hiçbir şeye aldırmadığımız çocukluk dönemimize benzemez mi? Yaşam bir kez hızını alıp ocaklar tütmeye başladı mı erkek artık bu

gidişi ne tartışır ne de düşünür. Havva'nın kızlarının hiçbiri kadınlık sanatını Bayan Claes denli bilememiştir. o, Flaman kadınlarına özgü bir uysallıkla yuvasını şenlendiriyor, İspanyol gururu da bu uysallığa sonsuz bir tatlılık katıyordu. Bir bakışıyla saygı uyandırıyor, bu sırada gözlerinde mutluluğun, kendine güvenin ışıkları parlıyordu. Claes'in önündeyse tir tir titriyordu. Yaşamındaki en basit düşünceleri bile Balthazar'a bağlayarak onu öyle yüceltti, öyle ilahlaştırdı ki aşkından saygıyla karışık bir korku eksilmez oldu. Bu durum aşkını daha da alevlendiriyordu. Flaman burjuvazisinin âdetlerine uymaktan gurur duyuyordu. Aile yaşamına bolluk ve mutluluk getirmeyi evin en dip köşelerini bile tertemiz tutabilmeyi, elde yalnız en iyi şeyleri bulundurup sofrasına en leziz yemekler çıkarmayı, evini gönlünün isteklerine uygun bir duruma getirmeyi bir onur sorunu yaptı. İkisi erkek ikisi kız dört çocukları oldu. En büyük çocukları Marguerite 1796'da dünyaya gelmişti. En küçükleri Jean Balthazar erkekti. Bayan Claes'in çocuklarına gösterdiği sevgi kocasına gösterdiği sevgiden hiç de geri kalmadı. Yaşamının sonlarına doğru birbirlerinin adeta düşmanı olan bu iki duygu arasında müthiş bir ikilem yaşadı. Bu dingin evin çatısı altında için için gelişen aile faciasını anlatan öykümüzün başında belirttiğimiz Bayan Claes'in gözyaşları, yüzündeki korku izleri bu kadının çocuklarını kocasına tercih ettiğini sanmasından ileri geliyordu.

Bayan Claes'in erkek kardeşi 1805 yılında çocuk bırakmadan öldü. İspanyol yasalarına göre ailenin unvanıyla ilgili toprakları kız kardeşe kalamazdı. Ama Dük'ün kardeşine vasiyet ettiği altmış bin düka için diğer kalıtçılar karşı çıkmadılar. Bayan Claes'i Balthazar'a bağlayan duygularda hiçbir çıkar kaygısı yoktu. Gene de Joséphine kocası denli para sahibi olunca büyük sevinç duydu. Varını yoğunu bu denli soylu bir şekilde kendisine bağışlayan kocasına, şimdi kendisi de bir şeyler verebileceğini düşünerek mutlu oldu. İnce

eleyip sık dokuyan insanlarca çılgınlık sayılan bu birleşme, sevgi konusunda olduğu gibi para konusunda da mükemmel bir evlenme olmuştu. Paranın ne şekilde kullanılacağına bir türlü karar veremediler. Claesler'in konağı mobilya, tablo, sanat eseri ve değerli eşya bakımından o denli zengindi ki bunlar düzeyinde bir şeyler bulmak neredeyse olanaksızdı. Ailenin gelişmiş zevki bu eve adeta hazineler yığılmasını sağlamıştı. Bir kuşak güzel tabloların peşine düşmüş, sonra koleksiyonu tamamlama isteği, resim zevkini bu ailede ırsi bir tutku haline getirmişti. Arka bölümü öndeki binanın birinci katındaki kabul salonlarına bağlayan galeriyi süsleyen yüz tablo, tören salonlarını dolduran elli tablo üç yüz yıllık sabırlı araştırmalar sonunda elde edilmişti. Bunlar Rubens'in Ruysdael'in, van Dyck'in, Terburg'un, Gérard Dow'ın, Téniers'nin, Mieris'in, Paul Potter'in, Wouwermans'ın, Rembrant'ın, Hobbema'nın, Cranach ve Fransız ressamlarının tablolarıydı. Bunlar belki azdı ama hiçbiri kopya değildi. Tümü de önemli eserlerdi. Başka bir kuşak Çin, Japon porselen takımları toplamıştı. Kimi Claes mobilyaya, kimi Claes gümüş takımlara heveslenmişti. Kısacası her birinin bir tutkusu olmuştu, bu da Flamanlar'ın en önemli özelliklerindendir. Hollanda'nın ünlü sosyete dünyasına girip çıkanların sonuncusu olan Balthazar'ın babası, bilinen lale koleksiyonlarının en zenginini bırakmıştı. Dışı sade, içi zengin renklerle bezenmiş sedefli bir böcek kabuğuna benzeyen bu evi süsleyen ve büyük bir servet oluşturan bu babadan kalma malların dışında Balthazar Claes'in Orchies Ovası'nda bir de yazlık evi vardı. O, Fransızlar gibi gelirinin tümünü değil Fransız âdetlerine uyarak ancak dörtte birini harcıyordu. Yılda on iki bin düka geliriyle şehrin en zenginleri denli para harcıyordu. Medeni Yasa'nın yayınlanması böyle ölçülü davranmasında ne denli haklı olduğunu gösterdi. Bu yasaya göre servet çocuklara eşit olarak dağıtılacaktı. Bu durumda da miras alacak çocuklar hemen hemen yoksullaşacak, Cla-

es'in emektar konağındaki mallar günün birinde dağılıp gidecekti. Balthazar Bayan Claes'le anlaşarak karısının servetini çocuklarından her birine kendi düzeyinde bir durum sağlamak için kullandı. Claesler evlerinin düzenini bozmadılar. Bir ormanı satın aldılar. Bu ormanlar savaşlar nedeniyle biraz yıpranmıştı ama iyi bakılmaları durumunda on yıla varmadan büyük bir değer kazanabilirdi. Balthazar'ın görüştüğü Douai sosyetesi karısının güzel niteliklerini öyle beğendiler ki sanki gizli bir anlaşma yaparak onu taşralıların çok kıymet verdiği bazı masrafların dışında bıraktılar. Kışın şehirde kalıyor, toplantılara çok az gidiyor, genellikle kendi evinde toplanılıyordu. Konuklarını çarşamba günleri ağırlıyor, ayda üç kez görkemli ziyafetler veriyordu. Herkes onun kendi evinde daha rahat ettiğini anlamıştı, kocasına olan aşkı, çocuklarının eğitimleriyle ilgilenmek zorunluluğu onu ister istemez evine bağlıyordu. Yaşam 1809 yılına dek bu evde böyle sürdü. Evlenmeleriyle ilgili yürütülen tahminlerin hiçbiri çıkmadı. Birbirlerine aşkla bağlı olan bu iki insanın yaşayışı görünüşte herkesin yaşamına benziyordu. Balthazar Claes'in karısına karşı duyduğu, karısının da yaşatmayı bildiği bu aşk, kendisinin de dediği gibi yaradılışındaki sabrı, çocukluğunda merak ettiği lale bakımı denli hizmet isteyen mutluluğun bozulmamasına ayırıyor, ona ataları gibi bazı hevesler peşinde koşmaktan alıkoyuyordu.

Yılın sonlarına doğru Balthazar'ın düşüncelerinde, davranışlarında üzücü değişiklikler oldu. Bayan Claes önceleri bu değişikliklerin sebebini sorma gereğini duymadı. Bir akşam kocası öyle dalgın yattı ki Bayan Claes onun bu durumuna saygı göstermeyi görev bildi. İnce, söz dinlemeye alışık bir kadın olduğundan her zaman önce Balthazar'ın açılmasını beklerdi. Kocasından gördüğü gerçek sevgi içini güvenle doldurmuştu, kıskanmadı. Hem merak edip soracak olursa yanıt alacağından emindi ama yaşamındaki ilk izlenimleri onda reddedilmek korkusu uyandırmıştı. Zaten koca-

sının hastalığı bazı aşamalardan geçip gittikçe artarak sonunda ailenin mutluluğunu bozan bu dayanılmaz, şiddetli duruma geldi. Çalışmaları ne olursa olsun Balthazar aylarca konuşkanlıkta, sevgide kusur etmedi. O zamanlar kendisinde bazı değişiklikler olduğu yalnız sık sık dalgınlaşmasından belli oluyordu. Bayan Claes çalışmalarının sırrını kocasının kendisinin söylemesini bekledi. Hem belki de Balthazar kendisine açılmak için çalışmalarının olgunlaşmasını bekliyordu. Bazı insanlar kendisine açılmak için çalışmalarının olgunlaşmasını bekliyordu. Bazı insanların gururu onları mücadelelerini başarıya ulaştırdıktan sonra ortaya çıkmak zorunda bırakır. Demek Balthazar başarıya ulaştığı gün mutlulukları bir kat daha artacaktı. Çünkü o duygusal yaşamındaki boşluğun ayırdındaydı ve bunu kalbi hiçbir zaman kabullenemezdi. Joséphine kocasını iyi tanıyordu. Onun sonradan kendisiyle aylarca daha az ilgilendiği için üzüleceğini biliyordu. Sesini çıkarmıyor onun için acı çektiğini düşünerek adeta seviniyordu. Çünkü tutkusunun imanı aşktan ayırmayan, acısız duygu bilmeyen İspanyol dindarlığıyla ilgisi vardı. Her akşam, «yarın sabaha...» diyerek mutluluğunun kısa bir süre için uzaklaştığını sanarak kocasının ona yeniden sevgiyle yaklaşmasını bekliyordu. Son çocuğuna bu gizli acılar içinde gebe kalmıştı. İşte acılar içinde geçecek bir geleceğin işareti. Bu koşullar altında aşk kocası için diğer eğlencelerinin yanında daha az ilgi çeken herhangi bir eğlence haline gelmişti. İlk kez yaralanan gururuyla, kendisini ilk günlerin Claes'inden ayıran uçurumun ne denli derin olduğunu anladı. Bundan sonra Balthazar'ın durumu daha da kötüleşti. Önceleri aile yaşamının zevklerinden bir an bile kopamayan, çocuklarıyla saatlerce salondaki halıların üzerinde ya da bahçede alt alta üst üste boğuşan, Pépitası'nın kara gözlerini görmeden yaşayamayan bu adam karısının gebe olduğunu bile fark etmedi. Aile içinde yaşamayı, hatta kendini bile unuttu. Bayan Claes onun nelerle uğraştığını sormakta geciktiğinden artık hiç sormaya cesaret edemiyor-

du. Bu düşünceyle sıkılıyor, boğazı düğümleniyordu. Sonunda artık kocasının hoşuna gitmediğini düşünmeye başlayıp endişelendi. Zihnini hep bu endişe dolduruyor, onu umutsuzluğa sevk ediyor, heyecanlandırıyor, saatler boyunca kederli düşüncelere dalmasına neden oluyordu. Kendisini yaşlı ve çirkin bularak Balthazar'a hak veriyordu. Onun çalışmalarına dalarak adeta kendisinden uzaklaşması aklına şerefli fakat onur kırıcı bir düşünce getiriyor, mutlu görünen birçok çift gibi gizli bir ayrılığa karar verip kocasına özgürlüğünü bağışlamak istiyordu. Evlilik yaşamına son vermeden önce kocasının düşüncelerini öğrenmeye çalıştı. Ancak ne yaptıysa bunu başaramadı. Zamanla Balthazar'ın eskiden sevdiği her şeye sırt çevirdiğini çiçek açan lalelerini hatta çocuklarını bile düşünmediğini gördü. Kendini yeni bazı tutkulara kaptırmış olmalıydı. Ama kadınları bu da üzer. Aşkları uyuşmuştu, henüz bitmemişti. Bu da bir teselli sayılabilirdi ama durum aynıydı. Bu bunalımın sürüp gitmesini açıklayabilecek tek kelime vardır: umut. Zavallı kadının kocasına soru sormaya cesaret edemediği zamanlarda bile Balthazar pençesine düştüğü kötü düşüncelere karşın zaman zaman kendine gelebileceğini kanıtlıyor, ona tatlı dakikalar yaşatıyordu. Gökyüzünün aydınlandığı bu güzel dakikalarda o, can sıkarak gölge düşürmekten korktuğu mutluluğa dört elle sarılıyordu. Sonunda tam kendinde soru soracak gücü bulduğunda, daha ağzını bile açmadan Balthazar; ya birdenbire uzaklaşıyor, ya da hiçbir şeyin kendisini çekip çıkaramayacağı derin düşüncelere dalıyordu. Bu durum çok geçmeden vücudunda da bir tahribata başlamıştı. Başlangıçta pek bir şey belli olmuyordu ama kocasındaki gizli düşüncelerin en ufak yansımalarını bile gözden kaçırmayan sevdalı kadın bunları görebiliyordu. Bazen onu akşam yemeğinden sonra ateşin başında mahzun, derin düşüncelere dalmış, etrafındaki sessizliğin bile ayırdında olmadan bir koltuğa gömülmüş olarak görünce gözyaşlarını güçlükle engelliyor, aşkın kendisi için yüceleştirdiği bu yüzü kemiren değişikliklere dehşete kapılmış

bir şekilde bakıyordu. Balthazar'ın ruhu yüzünden her gün biraz daha çekiliyor, yüzünde anlam denen bir şey kalmıyordu. Bazen gözleri cam rengini alıyor, bakışları sanki iç âlemine çevriliyordu. Çocukların yatmasından sonra birkaç saatlik sessizlik ve yalnızlığın ardından: «Neler oluyor dostum? Bir derdin mi var?» diye soracak olsa Balthazar ya duymamış gibi yanıt vermiyor, ya da uykusundan sıçrayarak uyanmış bir insan gibi kendine geliyor, kuru, boğuk bir sesle, «hayır» diye yanıtlıyordu onu. Bu «hayır» heyecan içindeki karısının kalbine ağır bir darbe gibi iniyordu. Bayan Claes düştüğü bu kötü durumu gizlemek istemesine karşın bazı dostlarına açmak zorunda kaldı. Küçük şehirlerde hep olduğu gibi birçok salonda Balthazar'daki değişiklikten söz ediliyor, hatta bazı toplantılarda Bayan Claes'in bile bilmediği bazı ayrıntılara giriliyordu. İncelik susmayı gerektirmesine karşın bazı dostları endişelerini belirtmekte o denli ileri gittiler ki Joséphine kocasını savunmak gereğini duydu. «Balthazar kendini çok önemli bir işe verdi. Başarıya ulaşırsa hem biz hem de vatanı bundan büyük şeref kazanacak,» diyordu. Bu gizemli açıklama vatanlarını çok seven, onun gelişmesini isteyen insanların duygularını okşuyor, Bay Claes lehine olumlu etkiler uyandırıyordu. Karısının tahminleri bir yere dek doğruydu. Balthazar'ın sabahları gidip kapandığı ön binadaki tavan arasında uzun süre çeşitli işler yapan işçiler çalışmıştı. Balthazar burada her seferinde daha uzun süre kalıyor, karısı, adamları bu duruma farkında olmadan alışıyorlardı. Öyle oldu ki artık oradan sabahtan akşama dek çıkmaz oldu. Bayan Claes hiçbir şeyden haberi olmamasına şaşan dostlarıyla yaptığı gurur kırıcı dertleşmelerde kocasının Paris'ten fizikle ilgili aletler, pahalı maddeler, kitaplar, makineler getirterek filozof taşını(*) aramak uğruna iflasa

(*) Filozof taşı, Pierre philosophale, madenleri altına ya da gümüşe çevirme özelliği olduğu kabul edilen bir taştır ki eskiler buna iksiri âzam veya hacerel felasife derdi. Biz filozof taşı demeyi tercih ettik.

doğru gittiğini öğrenmesin mi... Dostları, «Çocuklarınızı, geleceğinizi düşünmelisiniz,» diyordu. «Etkinliğinizi kullanıp onu girdiği çıkmazdan kurtarmamak bir cinayet olur.» Bayan Claes tüm bu saçma sapan konuşmaları engellemek için hanımefendiliğini gösteriyor ama kendinden emin görünüşüne karşın içine bir kurt düşüyor, artık özveri göstermemeye karar veriyordu. Sonunda kadınların kocalarıyla birlikte olabilecekleri öyle bir durum yarattı ki korkusunu atarak Balthazar'a değişmesinin nedenini, kendisinden neden uzaklaştığını sorabildi. Balthazar kaşlarını çatarak: «Karıcığım bir şey anlamayacaksın ki,» dedi.

Joséphine bir gün bu gizi öğrenmek için diretti:

«Yaşamını paylaştığın insana neden düşüncelerini açmıyorsun,» diyerek kocasına sitem etti. Balthazar karısını dizlerinin üzerine oturtup siyah saçlarını okşayarak:

«Madem seni bu denli ilgilendiriyor anlatayım o zaman. Yeniden kimya ile ilgilenmeye başladım. Şimdi dünyanın en mutlu insanı benim.» diye yanıt verdi.

Kimyacı olmaya karar vermesinin üzerinden iki yıl geçince Claes'in evinde düzen değişti. Bayan Claes dalgınlığı nedeniyle ahbapları alınır veya onu rahatsız etmekten çekinir diye, ya da kocasının gizli endişeleri nedeniyle güler yüzlülüğünü yitirdiğinden artık yalnız yakın dostlarıyla görüşüyordu. Balthazar da hiçbir yere gitmiyordu. Hatta gün boyu kapandığı laboratuvarında bazen geceleri de kalıyor yalnız akşam yemeklerinde ailesinin yanına geliyordu. İki yıl sonra artık yazlığa gitmekten de vazgeçti. Karısı da orada yalnız başına kalmak istemiyordu. Balthazar bazen çıkıp dolaşıyor eve ancak ertesi gün dönüyor, gece boyunca Bayan Claes'i merak içinde bırakıyordu. Kale içindeki yerlerde olduğu gibi akşamları kapıları kapanan şehirde onu boş yere arattıktan sonra, ayrıca yazlığa da bir adam yollayamıyordu. O zaman beklemenin verdiği kederle umudunu da yitiriyor sabaha dek merak içinde kıvranıyordu. Kapıların kapanış saatini unutan

Balthazar ertesi gün bir şey olmamış gibi eve döndüğünde bu dalgınlığı nedeniyle ailesinin çektiklerini aklından bile geçirmiyordu. Joséphine kocasına kavuşmanın mutluluğuyla bu kez de çektiği acılara benzer başka bir bunalım geçiriyordu. Susuyor herhangi bir şey sormaya cesaret edemiyordu. Çünkü bir gün bunu yaptığında Balthazar:

«Ne o, artık hava almak yasak mı?» diye sormuştu hayretler içinde.

Bayan Claes'in endişeleri susturmaya çalıştığı dedikoduların doğruluğunu kanıtladı. Gençliğinde çevrenin acımalarına katlanmamayı öğrenmişti. Yine aynı duruma düşmemek için herkesin uzaklaştığı, hatta yakın dostlarının bile uğramaz olduğu evine kapandı. Balthazar gibi üst tabakadan bir insana hiç yakışmayan kocasının giysileri de onun için bir sorundu. Onun perişan bir kılıkta dolaşması Flamanlar'ın temizliğine alışkın Bayan Claes'i dehşete düşürüyordu. Kocasının oda uşağı Lemulguinier ile birlikte bir süre onun üstünü başını düzeltmek istedi ama kısa sürede bundan vazgeçmek zorunda kaldı. Balthazar'ın lekelenen, delinen, yırtılan elbiselerinin yerine, yenilerini koysalar da bunlar da bir gün sonra diğerlerinin durumuna düşüyordu. On beş yılını mutlu bir şekilde, kıskançlık nedir bilmeden geçiren bu kadın zamanla gönlüne egemen olduğu bu adamın gözünde artık hiçbir değerinin kalmadığını görünce damarlarında İspanyol kanı dolaşan bu kadın başkaldırdı; kıskançlık kalbini kemiriyor, aşkını tazeliyordu. Ama bilime karşı elinden bir şey gelemezdi. Görünmeyen bir rakip nasıl yok edilir? Doğanın güçsüz yarattığı bir kadın sonsuz zevkler sunan, çekiciliği sürekli yenilenen bir düşünce ile nasıl mücadele eder? Güçlükler içinde daha da güzelleşen, tazeleşen, en içten ilgisini bile unutturacak denli bir erkeği dünyasından uzaklaştıran fikirlerin cilvelerine karşı ne yapılabilir? Sonunda bir gün Balthazar'ın kesin emirlerine karşın onunla birlikte tavan arasına kapanıp kocasının bu sevgiliye harcadığı uzun saatlerde

hiç olmasa yanında olarak rakibiyle mücadele etmeyi düşündü. İnsanı baştan çıkaran bu gizemli yere gizlice sokulup, hep orada kalabilme hakkını kazanmak istedi. Bu hakkı, daha önce kazanmış olan Lemulguinier ile paylaşmaya çalıştı. Ama uşağın önünde kavga etmek istemediğinden kocasının ona ihtiyacı olmadığı bir günü kolladı. Uzun süredir kin dolu bakışlarla uşağın geliş gidiş saatlerini gözlüyordu. Bu adam kocasının kendisinden sakladığı, kendisinin kocasına sormaya cesaret bile edemediği tüm öğrenmek istediği şeyleri bilmiyor muydu? Balthazar'ın karısı olmasına karşın Lemulguinier'yi kendisinden daha ayrıcalıklı buluyordu.

Bunları düşünerek tavan arasına çıktı. Ancak bu davranışı yaşamında ilk kez Balthazar'ın hışmına uğramasına neden oldu. Tam kapıyı araladığı an Balthazar üzerine atılıp onu yakaladı, sert bir hareketle merdivene doğru itti. Bayan Claes az daha merdivenlerden yuvarlanacaktı. Balthazar onu yerden kaldırırken:

«Aman Allahım, çok şükür ki sağsın,» diye söyleniyordu.

Tam kapıyı açtığı sırada Bayan Claes'in üzerinde bir cam kavanoz patlamış, Balthazar bundan müthiş korkmuş, sapsarı kesilmişti. Bitkin bir şekilde merdivenin basamağına çökerken:

«Karıcığım,» dedi. «Sana buraya gelmemeni söylemiştim. Neyse ki bir şey olmadı. Eğer gözlerim kapıda olmasa ölebilirdin. Az daha mahvoluyorduk.»

Joséphine:

«Ne iyi olurdu,» dedi.

Balthazar:

«Deneyim boşa gitti,» dedi. «Bu yanlışlıktan duyduğum acıyı ancak sen bağışlatabilirsin. Az daha azotu parçalıyordum. Haydi işlerinin başına dön.»

Balthazar laboratuvarına girdi.

Zavallı kadın odasına dönerken, «Az daha azotu parçalıyordum,» diye söyleniyordu. Odasına girince hüngür hün-

gür ağlamaya başladı. Bu cümlenin anlamını kavrayamıyordu. Daha bilgili oldukları için her şeyi kavrayabilen erkekler, bir kadın için sevdiği adamın düşüncelerini anlayamamasının nasıl acı bir şey olduğunu bilemezler. Bizden daha bağışlayıcı olan kadınlar ruhlarının dilini anlayamadığımız zaman seslerini çıkarmazlar, duygularının üstünlüğünü göstermekten çekinir, acılarını da, zevklerini de büyük bir sevinçle gizleyebilirler. Ama sevgi bakımından bizden daha tutkulu olduklarından erkeğin kalbine sahip olmakla yetinmezler. Onun düşüncesini de bilmek isterler. Kocasının uğraştığı konuya tümüyle yabancı olması Bayan Claes'in ruhunda Balthazar'ı elinden alacak bir kadının güzelliğinden de derin bir yara açıyordu. Kadın kadına mücadele sevgide üstün olana daha çok sevme olanağı sağlar, ama bu yara onun yetersizliğini gösteriyor, yaşamasını sağlayan tüm duygularını öldürüyordu. Joséphine bilgisizdi, bu bilgisizlik de onu kocasından uzaklaştırıyordu. Kocası onun bilmediği, paylaşamadığı bazı tehlikeler geçiriyor, ölümle yaşam arasında gidip geliyordu. Bu durumsa dertlerinin en kötüsü en müthişiydi, bir cehennem, içinden çıkılmaz bir zindan gibiydi. Bayan Claes bu bilginin hiç değilse bir kısmını öğrenmek istedi. Gizlice edindiği kimya kitaplarını okumaya başladı. Böylece aile tümüyle manastıra kapanmış gibi oldu.

Felaket, Claesler'in konağını, öykümüzün başladığı sıralardaki tümüyle ölgün durumuna getirmeden birbiri ardından bu aşamalardan geçildi.

Bu acıklı durum giderek iyice karıştı. Tüm âşık kadınlar gibi Bayan Claes'in de maddi çıkarlarla hiç alışverişi yoktu. Gerçek âşıklar paranın duygular yanında ne denli değersiz kaldığını, bu iki şeyin birbiriyle hiç uzlaşmadığını bilirler. Bununla birlikte Joséphine kocasının mülklerini ipotek ederek üç yüz bin frank borçlandığını öğrendiğinde müthiş bir heyecanın pençesine düştü. Sözleşmeden halkın endişelerinin, dedikodularının, tahminlerinin haklılığı anlaşılıyordu. Bayan

Claes endişelendi, kocasının noterini çağırarak onunla dertleşmek, durumu ondan sormak zorunda kaldı. Sonunda şu onur kırıcı cümleyi de duymuştu.

«Nasıl! Bay Claes hâlâ size bir şey söylemedi mi?»

Neyse ki Balthazar'ın noterle akrabalığı vardı. Bay Claes'in büyükbabası Douai'deki Pierquinler'le aynı soydan bir Pierquin'le evlenmişti. Bu evlenmeden sonra Pierquinler aslında akraba olmadıkları halde Claesler'e kardeş çocukları gibi davranmaya başlamışlardı. Yirmi altı yaşında genç bir adam olan Bay Pierquin babasının yerine henüz geçmişti ve Claesler'in evine girip çıkabilen tek insandı. Noter aylardan beri tam bir yalnızlık içinde yaşayan Bayan Claes'e herkesin bildiği faciayı bildirmek zorunda kaldı. Kocasının kimyasal maddeler aldığı kuruluşa önemli miktarda borçlandığını bildirdi. Bay Claes'in servetini, saygınlığını araştıran kuruluş, kredinin büyüklüğüne karşın onun tüm siparişlerini hiç aksatmadan hemen gönderiyordu. Bayan Claes kocasına gönderilen malların hesabının istenmesini Pierquin'den rica etti. İki ay sonra kimyasal maddeler üreten Protez ve Chriffreville şerikleri yüz bin frangı bulan bir fatura gönderdi. Bayan Claes'le Pierquin faturayı hayretle incelediler. Bilimsel veya ticari isimlerle gösterilen birçok maddenin ne olduğunu anlayamadılar ama az da olsa bazı madenlerin, cins cins elmasların hesaba geçirildiğini görünce şaşkınlıkları daha da arttı. Hesabın neden bu denli kabarık olduğu anlaşılıyordu. Çok değişik şeyler alınmıştı, bazı maddelerin, kıymetli makinelerin gönderilmesi için yoğun çaba gösterilmişti, zor bulunan bazı malların fiyatları çok yüksekti. Ayrıca Balthazar'ın direktifleri doğrultusunda yapılan bazı fiziksel ve kimyasal aletler de çok pahalıya mal olmuştu. Noter kuzeninin çıkarlarını düşünerek Protez'le Chiffreville hakkında araştırma yaptırmıştı. Bu tüccarların dürüstlüğü Bay Claes'le yapılan ticaretin doğruluğu konusunda hiçbir endişeye yer bırakmıyordu. Ayrıca Parisli kimyacıların çalışmalarının sonuçlarını zaman

zaman Balthazar'a bildirerek onun gereksiz masraflara girmesini de engellememişlerdi. Bayan Claes noterden bu durumu Douai sosyetesine duyurmamasını rica etti, çünkü onlar bu durumu çılgınlık olarak nitelendireceklerdi. Pierquin, Claes'in saygınlığına gölge düşürmemek için noter işlemlerini son ana dek geciktirdiğini, ama müşterilerinin güvenerek verdikleri önemli miktardaki paraların artık bu işlemlerin yapılmasını gerektirdiğini söyledi. «Bir yolunu bulup kocanızın servetini bir çılgın gibi yemesinin önüne geçmelisiniz. Bunu yapmazsanız altı aya varmadan ailenin mülklerine değerlerini aşan ipotekler binecektir,» diyerek kuzinine felaketin büyüklüğünü anlattı. Kendisinin de kuzenini uyardığını ama bunun hiçbir etkisi olmadığını doğruluğuyla tanınmış bir adama bundan daha fazla bir şey söylenemeyeceğini ekledi. Balthazar ailesinin şerefi, zenginliği için çalıştığını söyleyerek tartışmayı kestirip atmıştı. Böylece Bayan Claes'in iki yıldan beri birbirine eklene eklene her an yinelenen dertlerine geleceğini etkileyebilecek feci bir endişe daha eklendi. Kadınların çok gelişmiş sezgi güçleri vardır. Yaşamsal çıkarları söz konusu olduğunda onlar neden endişeye kapılırlar? Neden dinlerin gelecek vaat ettiği düşüncelerden başkasına kulak asmazlar? Niçin büyük para kayıplarını veya başımıza gelebilecek felaketleri o denli beceriyle keşfederler? Sevdikleri erkeğe bağlılıkları onlara sevdiklerinin güçlerini ölçmek; zevk, alışkanlık, kusur ve erdemlerini anlama yeteneğini veriyor. Sık sık başvurmak zorunda kaldıkları bu nitelikleri sayesinde olabilecekleri önceden kestirebilme gücünü kazanıyorlar. Düşünceyle, duyguyla ilgili en ufak şeyleri onlara sezdiren sinir sistemlerinin mükemmelliği ile doğal olarak açıklayabileceğimiz becerileri sayesinde bugünden gelecek hakkında öngörülerde bulunabiliyorlar. Varlıkları büyük manevi sarsıntılarla sarsılıyor, hissediyor ya da görüyorlar. İki yılı aşkın süredir kocasından ayrı yaşamasına karşın Bayan Claes de servetinin elden gittiğini seziyordu. Balthazar'ın

düşünceli, ateşli ve sabırlı bir adam olduğunu biliyordu. Eğer altın elde etmek için çalıştığı doğruysa son lokma ekmeğini bile hiç duraklamadan potasına atmaktan kaçınmazdı ama, acaba onun aradığı neydi. O zamana dek evlat sevgisiyle koca sevgisini öylesine birbirine karıştırmıştı ki babalarının da aynı şekilde sevdiği çocuklar hiçbir zaman kocasıyla arasına girmemişti. Çoğu kez anadan çok eş olmasına karşın artık zaman zaman eşten çok ana olmaya başladı. Onu seven, ona tapan, hâlâ dünyada kendisinden başka kadın tanımayan bir insanın mutluluğu için servetini, hatta çocuklarını bile fedaya hazır olmasına karşın, çocuklarına olan düşkünlüğünün uyandırdığı vicdan azabı onu kararsızlık içinde bıraktı. Bir kadın olarak kalbi sızlıyor, bir ana olarak çocukları için bir Hıristiyan olarak da hepsi için acı çekiyordu. Sesini çıkarmıyor bu acımasız fırtınaları ruhuna gömüyordu. Kocası, ailesinin geleceğinden tek başına sorumlu olan adam, geleceği istediği gibi düzenleyebilirdi. Allah'tan başka kimseye de hesap vermek zorunda değildi. Hem on yıllık evlilik yaşamları boyunca çıkar gözetmeyen bir insanın servetini istediği gibi kullanmasına kim karışabilirdi? Onun isteklerine karışmak hakkı mıydı? Ama vicdanı, duyguları ve yasalar ona, ana babanın servetin asıl sahibi olmadıklarını, çocuklarının paralarını elden çıkarmaya hakları bulunmadığını söylüyordu. Böyle önemli sorunları çözmeye çalışmaktansa, yuvarlanacakları uçurumu görmek istemeyen insanlar gibi gözlerini kapamak ona daha kolay geliyordu. Kocası altı aydır harcamalar için para vermemişti. Evlendiğinde kardeşinin hediye ettiği değerli mücevherleri gizlice Paris'te sattırdı, evin masraflarını alabildiğine kıstı. Çocukların dadılarını hatta en küçükleri Jean'ın sütninesini bile gönderdi. Burjuvazi bir zamanlar araba diye bir şey bilmezdi. Konağında bu zamane buluşu için hiçbir önlemi olmayan Balthazar, ahır olarak kullanmak ve arabalarını yerleştirmek için karşıdaki evi tutmuştu, ama o denli yoğun çalışıyordu ki, evin erkeğini il-

gilendiren bu işe ayıracak zaman bulamıyordu. Bayan Claes de artık dünyadan elini ayağını çektiğinden bunlar gereksiz bir hale gelmişti. O da arabaların ve arabacıların masraflarını da ortadan kaldırdı. Bu değişiklikleri yaparken bazı gerekçeler göstermeye de kalkmadı. Şimdiye dek olaylar onu hep yalancı çıkarmıştı, o da bundan sonra susacaktı. Gelirinin tümünü harcayan insanlara çılgın gözüyle bakılan Hollanda'da Claesler'in yaşam tarzlarını değiştirmeleri hiç de normal karşılanmazdı. Yalnız büyük kızı Marguerite yakında on altı yaşına basacağından; Joséphine'in onu iyi bir şekilde evlendirmek, Molinalar, van Ostrom Temninckler, Casa Réaller'le yakınlığı olan bir kıza yakışacak bir konuma getirmek istediği sanıldı. Bu öykünün başladığı tarihten birkaç gün önce satılan mücevherlerin parası da bitmişti. Bayan Claes aynı gün çocuklarını kiliseye götürürken, Pierquin'le karşılaştı. Zaten Pierquin de onunla görüşmek istiyordu. Saint Pierre'e dek birlikte yürüdüler. Pierquin ona alçak sesle bazı açıklamalarda bulundu, bilgiler verdi.

«Kuzinim« dedi. «Başınızda dolaşan felaketi gizler, kocanızla görüşmenizi sizden rica etmezsem beni ailenize bağlayan sevgiye ihanet etmiş olurum. Hızla üzerine doğru gittiğiniz uçurumdan onu sizden başka kimse kurtaramaz. İpotekli mülklerin geliri borçlarının faizini ödeyemiyor, bu durumda da beş paralık geliriniz bile kalmıyor. Ormanlarınızı kesmek, gelecekte güvenebileceğiniz tek dalı kesmek olacaktır. Kuzenim Balthazar halen Paris'te Protez ve Chiffreville kuruluşuna otuz bin frank borçludur. Bu parayı nasıl ödeyeceksiniz? Ne ile yaşayacaksınız? Eğer Claes yeni yeni miyarlar, camlar, şişeler, piller vb. pek çok şey getirtmeyi sürdürürse durumunuz ne olur? Evle mobilyalar dışındaki tüm servetiniz kömür ve gaz halinde uçup gitti. Geçen gün evin ipotek edilmesini konuşurken Claes ne dedi biliyor musunuz? 'Hay Allah,' dedi. İşte üç yıldan bu yana kendisinden duyduğun en mantıklı söz.»

Bayan Claes ıstırapla Pierquin'in kolunu sıktı, gözlerini gökyüzüne doğru kaldırarak:

«Gizimizi açıklamayın,» dedi.

Zavallı kadın bu açık, bu öldürücü sözlerin etkisiyle bitkin bir hale gelip, dindar bir insan olmasına karşın dua bile edemedi. Çocuklarının arasındaki sandalyesinde dua kitabını açtı fakat bir sayfasını bile çeviremedi. Kocasının sonu gelmeyen düşüncelerine dalmasına benzer bir dalgınlığa vardı. İspanyol onuru ve Flaman onuru ruhunda orgun sesi denli etkili yankılar bırakıyordu. Çocukları mahvolmuştu. Artık onların geleceği ile babalarının şerefi arasında kararsızlık gösteremezdi. Hiç zaman geçirmeden kocasıyla mücadeleye başlamalıydı. Ama bundan korkuyordu. Onu öyle büyük, öyle heybetli görüyordu ki gösterebileceği öfkeden Allah'tan korkar gibi korkuyordu. Bir eş olarak kocasına hep dindarca boyun eğimişti. Demek artık bundan vazgeçecek, çocuklarının çıkarları için ilahlaştırdığı bu adamın isteklerine karşı koymak zorunda kalacaktı. Ama bunun için onu bilimin engin ufuklarından ayırıp, güzelim bir gelecekten, sanatkârların, büyük adamların o çirkin buldukları maddiyata çekmek değil miydi? Joséphine, Balthazar Claes'i bir bilgin, başarı için yaratılmış bir adam olarak görüyordu. O, çok önemli hedefler peşinde koşmasa karısını unutmazdı. Hem duygulu hem de kültürlü bir insandı o. Bayan Claes onun birçok konuda fikir yürütebildiğini duymuştu. Ailesinin onuru, zenginliği için çalıştığını söylerken mutlaka içtenlikliydi. Herhalde bu duygular başka bir şekle bürünerek daha da güçlenmişti. Suskunluğunu, cömertliğini, çekingenliğini bir yana bırakıp bu büyük insana durmadan para lafı edecek, paranın sesini mi duyuracaktı? Şöhretin uyumlu sesini dinlerken ona yoksulluğun çığlıklarını işittirecek, sefaletin yaralarını mı gösterecekti? Böyle bir durumda Balthazar'ın sevgisi azalmaz mıydı? Çocukları olmasa kocasının yarattığı bu yeni durumu cesaretle, sevinçle kabullenirdi Bolluk içinde yetişen kadın-

lar, maddi zevklerin doldurduğu boşluğu çok çabuk duyar ve yorgun kalpleriyle gerçek duyguların değişiminden doğan bir mutluluğa ulaştıklarında, sevgilerinden emin olduktları erkeğe uygun olması koşuluyla, orta halli bir yaşama seve seve katlanırlar. Her şeyleriyle kendi yaşamlarının dışında olan bu yaşamın isteklerine uyarlar. Onlar için en korkunç gelecek bu yaşamı yitirmektir. Bilimin Balthazar'ı kendisinden uzaklaştırması gibi çocukları da gerçek yaşamından uzaklaştırıyorlardı. Böylece kiliseden dönüp de kendini koltuğuna bıraktığında çocuklarından gitmelerini, hiç gürültü yapmamalarını istedi. Daha sonra gelip kendisini görmesi için kocasına haber yolladı. Ne var ki Lemulguinier'nin tüm ısrarlarına karşın Balthazar laboratuvardan çıkmadı. Bu da kendisine düşünebilmesi için biraz zaman kazandırdı. Sonra da saati, günü unutarak dalıp gitti. Otuz bin frank borçlanıp bunu ödeyememek düşüncesi, geçmişteki acılarını uyandırıp bugünün ve geleceğin acılarına eklendi. Çok güçsüz olduğu bir sırada karşılaşmıştı bu durumla, dayanamayıp ağladı. İçeriye girdiğinde Balthazar'ı eskisinden daha kötü ve daha dalgın bir durumda buldu. Donuk, boş bakışlarının hareketsizliğinden, alnından yayılan öldürücü düşüncelerden büyülenmişe döndü. Ölmek istedi, ama kalbinin ezildiği bir sırada onun kayıtsız bir şekilde çalışmalarından söz etmesi üzerine cesaretini topladı. Kocasını, ailenin servetini, herkesin mutluluğunu çalan bu korkunç güçle mücadeleye karar verdi. Yine de sürekli bir şekilde titremesini engelleyemedi. Çünkü tüm yaşamı boyunca böylesine etkileyici bir sahne ile karşılaşmamıştı. Geleceği çekirdek halinde bu dakikalarda saklı değil miydi?

Ancak zayıf, cesaretsiz kimseler, ya da heyecanlanarak yaşamın önemsiz güçlüklerini gözlerinde büyütenler, yazgılarını ellerinde tutan insanların önünde istemeyerek titremeye başlayanlar, kocasının bahçe kapısına doğru gittiğini gördüğünde bu kadının beyninde kaynaşan binlerce düşünce-

nin anlamını, kalbini ezen duyguların ağırlığını kavrayabilirler. Bayan Claes'in içinden çıkamadığı bazı düşüncelerin sıkıntısını birçok kadın bilir. Yalnız fazla masraflar, giyim kuşam için yaptıkları borçları kocalarına açacakları zaman heyecanlanan kadınlar bile tüm bir yaşam söz konusu olduğunda kalplerinin nasıl hızla atacağını anlarlar. Güzel bir kadının eşinin ayaklarına kapanışında bir incelik vardır, o bu üzücü tavırları kendine yakıştırır. Bayan Claes'se kusurlu olduğunu biliyor, bu da endişelerini daha da artırıyordu. Balthazar'ın odadan çıkmak üzere olduğunu gördüğünde, üzerine atılma isteğini güçlükle engelledi. Gidip karşısında dikilecekti. Böylece artık aşkla büyülü olmadığından gerçeği görebilen bir adamın gözünde gülünç bir duruma düşmeyecek miydi? Joséphine kadınlık gururunun kırılmasındansa her şeyini, servetini, çocuklarını bile kaybetmeye razıydı. Böyle önemli bir anda kötü bir durumla karşılaşmak istemedi, yüksek sesle:

«Balthazar,» diye seslendi.

Balthazar bilinçsizce geriye dönüp, öksürdü. Karısının yüzüne bile bakmadan tüm Belçika, Hollanda evlerinde olduğu gibi duvar boyunca sık sık dizilmiş dört köşe, küçük kutulardan birine tükürdü. Hiç kimseyi düşünmeyen bu adam tükürük halkalarını unutmuyordu, bu alışkanlık bu denli köklüydü işte. Bu durumu anlayamayan zavallı Joséphine kocasının eşyalara gösterdiği özeni görünce müthiş bir acı duydu. Bu acı o denli şiddetlendi ki artık kendini tutamayıp, yaralı duygularını yansıtan bir sabırsızlıkla Balthazar'a bağırdı:

«Efendim, size söylüyorum.»

Balthazar geriye dönüp yeniden hayat bulmaya başlayan gözleriyle karısına baktı:

«Bu da ne demek?» diye sordu.

Joséphine yıldırımla vurulmuşa dönmüştü, benzi atmış bir şekilde:

«Bağışla beni dostum,» dedi.

Kalkıp elini ona uzatmak istedi ama güçsüz bir halde yerine yığıldı. Hıçkırıklarla kesilen bir sesle:

«Ölüyorum,» diye inledi.

Balthazar tüm dalgın insanlar gibi güçlü bir tepkiye uğradı. Bunalımın gizini çözümler gibi olan Bayan Claes'i hemen kollarına aldı. Küçük sofaya açılan kapıyı açtı, eski tahta merdivenleri öyle bir hızla çıktı ki karısının eteği hayvan heykelciklerinden birine takılarak gürültüyle yırtıldı, eteğin bir parçası da orada takılı kaldı. Balthazar kendi dairelerinin önündeki ortak sofanın kapısını tekmeleyerek açtı ama karısının kapısı kilitliydi. Joséphine'i yavaşça bir koltuğa bırakarak:

«Allahım anahtar nerede?» diye söylendi.

Bayan Claes gözlerini açarak:

«Teşekkür ederim dostum,» dedi. «Uzun zamandır ilk kez kendimi kalbinin bu denli yakınında hissediyorum.»

Claes:

«Allah Allah, bu anahtar da nereye kayboldu? Hah işte adamlarımız geldi.»

Joséphine cebinden sarkan bir kurdeleye bağlı anahtarı gösterdi. Balthazar kapıyı açıp karısını bir kanepenin üzerine bıraktı. Korkan adamlarının yukarıya çıkmalarını önlemek için dışarı çıkıp hemen yemeği hazırlamalarını emredip karısının yanına döndü, onun yanına oturdu. Elini alıp öptü:

«Neyin var hayatım?» dedi.

Joséphine:

«Geçti» dedi. «Artık acım yok. Yalnız dünyanın tüm altınların ayaklarının altına serebilmek için Tanrı denli güçlü olmak isterdim.»

«Altından neden söz ediyorsun?»

Balthazar karısını kendine doğru çekip bağrına bastı, alnından öptü.

«Canım sevgilim, beni böyle sevmekle bana daha büyük servetler vermiş doluyorsun,» dedi.

«Ah Balthazar'cığım, sesinle kalbimdeki üzüntüyü sildiğin gibi hepimizin yaşantısındaki sıkıntıları da yok etsen ya! İşte seni açıkça görebiliyorum tıpkı eskisi gibisin.»

«Hangi sıkıntılardan söz ediyorsun sevgilim?»

«Beş parasız kaldık, perişan olduk dostum!»

«Perişan mı olduk?»

Balthazar gülümsemeye çalıştı, karısının elini avuçlarına alıp okşadı. Uzun zamandır duyulmayan tatlı sesiyle:

«Ama sevgilim, yarın belki de uçsuz bucaksız bir servetim olacak. Dün daha önemli gizleri araştırırken karbonu, yani elmasın özünü billurlaştırma çaresini bulur gibi oldum. Meleğim, birkaç güne dek tüm dalgınlıklarımı bağışlayacaksın. Galiba bazen dalgınlaşıyorum. Demin de sana kaba davrandım değil mi? Ne olur seni her zaman düşünen, tüm çalışmaları senin için, bizim için olan bir adama karşı hoşgörülü davran.»

Joséphine:

«Yeter, yeter. Bunları akşam konuşuruz. Şimdiye dek üzüntüden acı çekiyordum, şimdi de fazla sevinçten acı çekiyorum.»

Bayan Claes, Balthazar'ın yüzünü gene eskisi gibi şefkat içinde görebileceğini, sesini eski tatlılığıyla duyabileceğini, hep kaybettiğini sandığı şeyleri yeniden bulacağını umuyordu.

Balthazar:

«Peki, bu akşam konuşuruz,» dedi. «Eğer yeniden dalgınlaşırsam bana şu sözümü anımsat. Bu akşam tüm hesaplarımı, çalışmalarımı bir yana bırakıp ailemle birlikte olmak istiyorum, zira Pepita'cığım onları çok özledim, susadım onlara.»

«Aradığın şeyi bana da söyleyecek misin Balthazar?»

«Ama sevgilim bir şey anlamazsın ki...»

«Öyle mi sanıyorsun? Dört aydan beri seninle kimyadan söz edebilmek için kimya çalıştım. Fourcioy'u, Lavoisier'yi, Chaptal'i, Nollet'yi, Rouelle'i, Berthallet'yi, Gaylussac'i,

Spallanzani'yi, Galvani'yi, Volta'yı kısacası senin taptığın bilgiyle ilgili tüm kitapları okudum. Artık bana gizlerini açabilirsin.»

Balthazar karısının dizlerine kapandı. Joséphine'i şaşırtan gözyaşları dökerek:

«Sen bir meleksin,» dedi. «Seninle her konuda anlaşacağız.»

Joséphine:

«Senin ağzından bunları duyabilmek, seni böyle görmek için kendimi cehennem ateşlerine atmaya razıydım,» diye yanıt verdi.

Sofada kızının ayak seslerini duyunca yerinden fırladı. Dışarı çıkıp büyük kızına:

«Marguerite, ne istiyorsun yavrum?» diye sordu.

«Anneciğim B. Pierquin geldi. Yemeğe kalacak olursa sofra takımı gerekecek, bu sabah vermeyi unutmuşsunuz.»

Bayan Claes cebinden çıkardığı anahtar destesini kızına uzattı. Sofadaki tahta dolapları göstererek:

«Sağdaki *Grainderge* takımlarından al yavrum,» dedi.

Yeniden odaya girdi. Yüzüne tatlı, muzip bir anlam kazandırdı.

«Madem Balthazar'ım bugün bana dönüyor, bari tam dönsün,» dedi. Kocasına: «Dostum hadi odana git de hatırım için güzelce giyin. Yemekte Pierguin de olacak. Allah aşkına şu yırtık elbiselerini çıkar. Şu lekelere bak. Tüm bu delikler ve etrafındaki sarılıklar sülfürik asit'in işi değil mi? Haydi biraz gençleş bakalım. Elbisemi değiştirince sana Mulguinier'yi gönderirim.

İki odayı birleştiren ara kapıdan geçmek isteyen Balthazar, kendi odasının içerden kilitli olduğunu unutmuştu. Bunun üzerine dönüp sofadan çıktı.

Bayan Claes kızını çağırarak:

«Marguerite, yavrum, takımları bir yere koy ve gelip beni giydir,» dedi. «Martha'yı istemiyorum.»

Bu sırada Balthazar, Marguerite'i yakalamış, sevinçle kendine doğru çevirmişti:

«Günaydın yavrum,» diyordu. «Bu elbise ve bu pembe kuşak sana çok yakışmış. Bugün ne denli güzelsin.»

Sonra da kızını alnından öptü, elini okşadı. Mairguerite annesinin ardından odasına girerken:

«Anneciğim» dedi. «Babam beni öptü. Nedense bugün pek mutlu, pek neşeli görünüyor.»

«Yavrum, babanız büyük bir insan, üç yıldır ailesinin şerefi ve serveti için çalışıyor. Araştırmalarının sonuna geldiğini sanıyor. Böyle bir gün bizim için bayram olmalı.»

Marguerite:

«Anneciğim, adamlarımız onu asık suratlı görünce çok üzülüyordu. Şimdi bizimle birlikte onlar da sevinecek. Siz de başka bir kuşak takın. Bu çok solgun,» dedi.

«Olur takarım, yalnız biraz çabuk olalım. Daha Pierquin'le görüşmek istiyorum. Nerede olduğunu biliyor musun?»

«Salonda Jean'le oynuyor.»

«Gabriel'le Félicie nerede?»

«Onlar da bahçedeler.»

«O zaman sen de aşağıya onların yanına in, dikkat et lale koparmasınlar. Baban henüz bu yılki laleleri görmedi. Belki bugün yemekten kalkınca görmek ister. Mulguinier'ye söyle, babanın giyinmesi için gerekenleri yukarıya çıkarsın.»

Marguerite çıkınca Bayan Claes pencereden bahçede oynayan çocuklarına baktı. Halk dilinde «terzi kadın» denen, yeşil kanatlarında altın benekler bulunan bir böcekle oynuyorlardı. Yivli pencerenin camını biraz kaldırıp: «Yaramazlık yapmayın yavrularım,» diye seslendi.

Odanın havalanması için camı açık bıraktı. Sonra da kocasının yeniden dalmadığından emin olmak için kapısını yavaşça çaldı. Balthazar kapıyı açtı. Joséphine onu giyinme hazırlığında görünce sevinerek:

«Beni Pierquin'le uzun süre yalnız bırakmazsın değil mi?» diye sordu. «Ne olur fazla bekletme.»

Merdivenleri inerken kendini kuş gibi hafif hissediyordu. Onun inişini duyan bir yabancı topalladığını anlayamazdı. Bu arada karşılaştığı Mulguinier:

«Beyefendi sizi kucağında götürürken elbisenizi yırtmış,» dedi. «Elbise o denli önemli değil de takıldığı heykelin çenesini de koparmış. Bunu tamir edebilecek kimse çıkar mı bilemiyorum. Doğrusu çok yakışıyordu merdivenlere.»

«Aman Mulguinier'ciğim o da öyle kalsın, ucunda ölüm yok ya.»

Mulguinier kendi kendine:

«Bunu da önemsemiyorlar, neler oluyor acaba? Sakın bizim bey aradığını bulmuş olmasın?» diye söylendi.

Bayan Claes salonun kapısını açarak:

«Hoş geldiniz Bay Pierquin,» dedi.

Noter kuzinine doğru koştu. Amacı kolunu Bayan Claes'e vermekti. Kocasından başka kimseye kolunu vermeyen Bayan Claes ona teşekkür etti.

«Otuz bin frank için geldiniz değil mi?» diye sordu.

«Evet efendim,» dedi. «Eve döndüğümde Protez ve Chiffeville firmasından bir protesto mektubu aldım. Bay Claes'e her biri beş bin franklık altı poliçe çekmişler.

Bayan Claes:

«Ama bundan Balthazar'a söz etmeyin. Bu akşam bizimle yemeğe kalın. Eğer geliş nedeninizi soracak olursa bir şey uydurun lütfen. Mektubu bana verin, konuyu ona kendim açarım.» Noterin şaşırdığını görünce de: «Meraklanmayın. işler yolunda. Kocamın birkaç ay içinde aldığı tüm borçları ödeyeceğini sanıyorum.»

Alçak sesle söylenen bu sözleri dinleyen noter bu sırada bahçeden gelen Marguerite'e baktı. Ardından da Gabriel'le Félicie geliyordu. Bayan Claes'e:

«Bayan Marguerite'i hiç bu denli güzel görmemiştim,» dedi.

Kucağında küçük Jean'la oturan Bayan Claes başını kaldırıp ilgisizce bir kızına bir notere baktı.

Pierquin, orta boylu, orta kilolu bir adamdı. Yüzü güzeldi ama kaba sabaydı. Daima hüzünlü bir ifadesi vardı. İnsanlardan kaçan bir tipti. Ancak çıkarcı ve boğazına düşkün biri olduğundan çevresiyle ilgisini tamamen kesemezdi. Dalgın, kayıtsız bakışları ve sessizliğiyle düşünceli bir insan havası uyandırırdı. Bu durumu onun toy ve boş bir insan olduğunu gizlerdi. İçindeki açığa vurulmamış pintilik duygusu olmasa bu aileye girmiş olmayı nimet bilir, dört elle sarılırdı. Cömert görünürdü ama bir kuruşun bile hesabını görürdü. Zaman zaman değişmelerine bir anlam verememekle birlikte aileyi iflas etmiş gibi gördüğünde birçok işadamının yaptığı gibi sertleşiyor, kabalaşıyordu. Kuzininin işlerinin yoluna girdiğini gördüğündeyse, tamamen ters bir tutum takınıyordu. Marguerite, Claes'i bazen sıradan bir taşra noterinin yaklaşamayacağı bir prenses, bazen de karısı olmayı nimet bilecek denli yoksul bir kız gibi görüyordu. Şeytanlık nedir bilmeyen, taşralı bir Flaman'dı. Fedakâr, iyi niyetliydi ama bencilliği niteliklerini olumsuz yönde etkiliyor, düştüğü gülünç durumlar değerini düşürüyordu. O sırada Bayan Claes onun kilisenin kapısı önündeki dik dik konuşmasını anımsadı. Az önce söyledikleriyle davranışlarındaki değişikliği hemen farketti. Yapısını çok iyi anlamıştı. Ona karşı ilgisi olup olmadığını anlamak için kızını izledi. Marguerite tam bir ilgisizlik içindeydi. Sanki onun varlığından habersizdi. Şehir dedikodularıyla geçen birkaç dakikanın ardından Balthazar göründü. Eşi onun gelmekte olduğunu botlarının döşemede çıkardığı gıcırtıdan anlamış ve çok sevinmişti. Genç, çevik bir insan gibi yürüyordu. Çok değişmişti, bu yürüyüşünden anlaşılabiliyordu. Bayan Claes onun kapıda görünmesini beklerken öylesine heyecanlanmıştı ki titremesini güçlükle önlemişti. Eşinin üzerinde zamanın moda giysileri vardı. Beyaz ipek çoraplarının üst tarafını açıkta bırakan, pırıl pırıl boyalı botlar, mavi çuhadan altın düğmeli bir külot pantolon, çiçekli beyaz bir yelek, mavi frak bir ceket giymiş, sakalını özenle düzeltmiş, saçlarını taramış, güzel kokular sürünmüş, tır-

naklarını kesip ellerini yıkamıştı. Neredeyse tanınmayacak bir durumdaydı. Salondakilerin karşısında şimdi; neredeyse bunamak üzere olan yaşlı bir adam yerine; nazik, terbiyeli, yüzündeki gülümsemeyle kırk yaşlarında görünen bir adam vardı. Derisi kemiklerine yapışmış yüzündeki yorgun ifade bile ona çekicilik katıyordu.

Balthazar Claes:

«Günaydın Pierquin» dedi.

Yeniden baba, aile reisi olmuştu. En küçük çocuğunu karısının dizleri üzerinden alıp havaya kaldırdı, hızla indirdi. Bu hareketi birkaç kez yineledikten sonra notere:

«Şu küçüğe bakın,» dedi. «Böyle güzel bir yavru sizde evlenme isteği uyandırmıyor mu? İnanın ki aile yaşamının zevkleri insanın her derdini unutturuyor.

Çocuğu, «hoop» diye havaya kaldırıyor, «güüm» diye hızlı aşağıya doğru indiriyordu. «Hoop, güüm-hoop, güüm!»

Çocuk bu oyundan çok hoşlanmış, neşeyle gülüyordu. Annesi sevincini, heyecanını göstermemek için başka tarafa bakıyordu. Çünkü bu basit oyun, aile yaşamındaki çok önemli bir değişikliği gösteriyordu.

Balthazar Claes çocuğu yere bıraktıktan sonra, «Nasılsın bakalım?» diye sordu.

Çocuk babasının altın düğmelerinin parıltısına kapılarak babasına doğru koştu. Babası onu kucaklayarak:

«Ne şeker şeysin sen böyle,» dedi. «Tam bir Claes gibisin dimdik yürüyorsun.»

Büyük oğlunu da kucağından çekerek:

«Söyle bakalım Gabriel, Pere Matillon ne âlemde? Dil derslerinle aran nasıl? Matematiği iyice sökebildin mi?»

Sonra kalkıp Pierquin'e doğru gitti, kendine özgü sevgiyle karışık bir incelikle;

«Sanıyorum bana soracağınız şeyler var dostum,» dedi.

Kolunu notere vererek onu bahçeye doğru götürdü.

«Gelin de lalelerimi görün,» diye ekledi.

Bayan Claes kocasının odadan çıkışını izledi. Onu yeniden böyle genç, güler yüzlü ve kendine dönmüş görünce sevincini tutamayıp ayağa kalktı Marguerite'i belinden yakalayıp öptü.

«Marguerite, sevgili yavrum,» dedi. «Seni her zamankinden daha çok seviyorum.»

Marguerite de:

«Uzun süredir babamı bu denli sevimli görmemiştim,» dedi.

Bu sırada Lemulguinier gelip yemeğin hazır olduğunu bildirdi. Bayan Claes Pierquin'in koluna girmemek için hemen Balthazar'ın koluna girdi, herkes yemek odasına geçti.

Yemek odası meşeden yapılmış yüksek etajerlerle süslüydü. Raflarda çok kıymetli yemek takımları dikkati çekiyordu. Kirişleri görünen tavan her yıl silinip temizlenen resimlerle bezeliydi. Duvarlar menekşe rengi derilerle kaplanmış, üzerlerine altın çizgilerle av resimleri işlenmişti. Etajerlerin üstünde, orada burada özenle yerleştirilmiş acayip kuş tüyleri, az bulunur deniz kabukları görülüyordu. Arkaları püsküllü bir kumaşla kaplı sandalyeler XVI. yüzyıl başından kalmaydı. Bir zamanlar bunlar o denli moda olmuştu ki Raphael bile «İskemleli Meryem Ana» tablosunda böyle bir sandalye resmi yapmıştı. Tahtalarının kararmasına karşın yaldızlı çivileri hâlâ yeni gibi parlıyordu. Yenilenen kumaşları tatlı bir kırmızı renkteydi. Flandr İspanyol yenilikleriyle birlikte bu odada olduğu gibi yaşıyordu. Masadaki sürahi ve şişelerde, yuvarlak karınlı antik şekillerin yarattığı soylu bir görünüm vardı. Bardaklar hemen tüm Flaman ve Hollanda tablolarında görülen yüksek ayaklı bardaklardandı. Gre taşından yapılmış ve Bernard Palissy(*) tarzı renkli şekillerle süslenmiş

(*) Fransa'da seramikçiliğin kurucusu. Bilgin ve yazar. 1510'a doğru Agen'de doğmuş, Protestan olduğu için 1589'da Bastil Hapishanesi'ne kapatılmıştır. 1590'da da öldüğü sanılıyor.

yemek takımı, İngiliz Weegwood fabrikası çıkışlıydı. Saf gümüşten dört köşe yüzlü çıkıntılarla dolu takımların her parçası ayrı nakışlı, ayrı tarzda ve şekillerdeydi. Bu tam bir aile takımıydı. Claesler'in zengin olmaya başlamalarından bu yana servetlerinin gelişimini gösteriyordu. İspanyol modası peçetelerin uçlarında püsküller vardı. Sofra örtülerinin en güzellerini ellerinde bulundurmak ise Claesler için gurur verici bir durumdu. Ailenin her gün kullandığı takımlar gümüşlerdi. Ziyafetlerin verildiği öndeki yapının kendine özgü, apayrı bir zenginliği vardı. Şahane eşyalarının tören günleri için saklanması bunlara, her gün kullanılarak gözden düşen eşyalarda artık görülmeyen o görkemi kazandırıyordu. Arka bölümdeyse, her şey saflığın, sadeliğin izlerini taşıyordu. Ayrıca, bir asmanın pencerelerin dışını üzüm ve yapraklarıyla dört bir yandan sarması da ayrı bir güzellikti.

Pierquin, Flaman ve Hollandalı aşçı kadınların yuvarlanmış küçük köfteleri kızarmış ekmek parçalarıyla karıştırarak pişirdikleri kekikli çorbadan bir tabak dolusu alırken:

«Ne güzel, siz geleneklere bağlı kalıyorsunuz efendim,» dedi. «İşte babalarımızın evinde pazar günleri içilen çorba. Felemenk'te tarihe geçmiş olan bu çorba ancak sizin evinizde, bir de amcam Des Raguetsler'in evinde içilebilir. Haa az daha unutuyordum, ihtiyar B.Savaron de Savarus da Tournai'deki evinde bu çorbadan ikram etmeyi hâlâ şeref sayıyor, başka da hiçbir yerde eski Flandr'dan eser kalmadı. Şimdi mobilyalar Yunan tarzı yaptırılıyor; her yerde miğfer, kalkan, mızrak ve Romalılar'ın o bilinen baltası. Herkes evini yeniden yaptırıyor, eski eşyalarını satıyor, gümüş takımlarını eritiyor ya da Sevres porselenleriyle değiştiriyor. Halbuki Sevres porselenleri ne eski Saksonya'nın ne de Çin porselenlerinin yerini tutar. Doğrusu ben ruhen Felemenkli'yim. Tenekecilerin; tahta, hurda maden fiyatına bakırdan, kalaydan oymalı güzelim eşyalarımızı aldıklarını gördükçe içim

kan ağlıyor. Ama toplum değişiklik istiyor galiba. Güzel sanatlardaki yöntemler bile kaybolup gidiyor. Aceleyle yapılan hiçbir iş doğru dürüst yapılmaz. Paris'e son gittiğimde Luwres'deki resimleri görmeye de gittim. İnanın; şu havası, derinliği olmayan, ressamların boya sürmeye korktuğu tuvaller bomboş gibi. Bir de güya bizim eski resim akımımızı yıkacaklarmış. Şaşılacak şey doğrusu!..»

Balthazar:

«Bizim eski ressamlar, boyaları güneşin, yağmurun etkisine bırakarak çeşitli birleşme olanaklarını, dayanma yeteneklerini araştırırlardı,» dedi. «Ama haklısınız, bugün sanatın zenginlikleri her zamankinden az işleniyor.»

Bayan Claes konuşulanları dinlemiyordu, ama noterin, porselen takımların moda olduğunu söylediğini duymuştu. Bunun üzerine aklına parlak bir fikir geldi. Erkek kardeşinden kalan ağır gümüş takımları satıp kocasının otuz bin frank borcunu ödeyebileceğini düşündü. Konuşmaları yeniden dinlediğinde Balthazar notere:

«Ya!» diyordu. «Demek çalışmalarımla Douai'de de ilgileniyorlar?»

Pierquin:

«Evet,» dedi. «Herkes bu denli parayı nereye harcadığınızı merak ediyor. Dün başkan sizin gibi bir insanın filozof taşını aramasına acıdığını söylüyordu. Bunun üzerine ben de, 'Bay Claes okumuş yazmış kültürlü bir insandır. Bu işin boşa kürek sallamak olduğunu bilir. Allah'ı altetmeye çalışmayacak denli de dindardır. Ayrıca parasını boşa harcamayacak denli de tutumludur,» dedim. Gene de bir köşeye çekilmenizden duyulan üzüntüye katıldığımı söyleyebilirim. Siz artık bu şehirden değilsiniz, sevgili kuzinim gerek sizin ve gerek Bay Claes'in hakkında söylenenleri duysaydınız koltuklarınız kabarırdı.»

Balthazar:

«Beni gülünç bir konuma düşürebilecek bu iddiaları yalanlamakla iyi bir akraba olduğunuzu kanıtlamışsınız,» dedi. «Demek Douaililer beni mahvolmuş sanıyor. Ama iki ay sonraki evlenme yıldönümümde öyle bir ziyafet vereceğim ki, yalnız paraya değer veren aziz vatandaşlarım hakkımdaki söylentilerinden pişman olacaklardır.»

Bayan Claes kıpkırmızı kesildi. İki yıldır bu yıldönümü unutulmuştu. Delilerin bazen olağanüstü akıllı görünmeleri gibi Balthazar'ın da bu denli sevgi dolu, hoşsohbet olduğu pek sık görülen bir şey değildi. Çocuklarıyla çok ilgilendi. Zekâ dolu, yerine oturan sözlerle geçen konuşması çok ilginçti. Karısına uzun zamandır ihmal ettiği babalığa dönüşünden daha güzel bir hediye olamazdı. Ona karşı bakışlarında, sözlerinde kalpten kalbe duyulan ve nefis bir duygu birliği gösteren o devamlı yakınlık yeniden belirmişti.

İhtiyar Lemulguinier de gençleşmişti sanki, gizli ümitlerinin gerçekleşmesinden doğan görülmedik bir neşeyle gidip geliyordu. Efendisinin tavırlarındaki bu değişiklik Bayan Claes'ten çok onun için anlamlıydı. Ailenin mutluluğu gördüğü yerde o bir servet görüyordu. Çalışmalarında Balthazar'a yardım ede ede onun deliliklerini de kapmıştı. Aradığı şey elinin altından kaçtıkça kimyacının farkında olmadan yaptığı açıklamalardan bu araştırmaların önemini kavramıştı. Belki de insanoğlunun doğuştan taklide eğilimi yüzünden yanında yaşadığı adamın fikirlerini benimsiyor, efendisine hayranlık, korku karışımı bir duygu besliyor, onda gizemli güçler bulunduğuna inanıyordu. Halk piyango bileti satan gişelere ne gözle bakarsa o da laboratuvara öyle bakıyordu. Her akşam yatarken kendi kendine, «Yarın belki de altın içinde yüzeceğiz,» diyordu. Ertesi gün de bir önceki gün gibi güçlü bir inançla uyanıyordu. İsmine bakılırsa Flaman bir ailedendi. Bir zamanlar halk arasında herkesin mesleğine, memleketine, vücut özelliklerine ya da ahlaki durumuna göre bir laka-

bı vardı. Bu lakap da bu adamların kölelikten azat edildiklerinde kurdukları ailenin soyadı olurdu. Flandr'da keten ipliği satanlara Mulguiner denir. İhtiyar uşağın ataları içinde kölelikten burjuvalığa geçen adamın mesleği de iplikçilik olmalıydı. Bilinmeyen olaylar sonradan bu iplikçinin torununu yeniden köle yapmıştı. Ancak bu kez para karşılığı çalışan bir köle. Ağza kolay geldiğinden Mulguinier diye çağrılan bu ihtiyar uşak Flandr'ın tarihini, ipliğini ticaretini anımsatıyordu. Üçgen biçimindeki uzun, geniş yüzünün kendine özgü bir yapısı vardı. Bu yüze çiçek hastalığından kalan bazı parlak, beyaz çizgicikler korkunç bir anlam veriyordu. Zayıf, uzun boyluydu. Yürüyüşü ciddi ve ilgi çekiciydi. Gözleri hep yan yan bakardı. Efendisinin gizlerini bilip çalışmalarından hiç söz etmeyen ketum yapısı ona ayrı bir ilginçlik katıyordu. Paris Sokağı'nda oturanlar, geçtiğinde korkuyla karışık bir ilgiyle izlerlerdi onu. Çünkü hep kehanetler savurur, muazzam bir servetten söz ederdi. Efendisinin kendisinden vazgeçemeyeceğini bildiği için de gurur duyuyordu. Evdeki yoldaşları üzerinde nüfuz sahibiydi. Bundan yararlanarak elde ettiği ayrıcalıklarla adeta evin efendisi gibi bir şey olmuştu. Aileye son derece bağlı Flaman hizmetçilerin tersine onun Balthazar'dan başkasına sevgisi yoktu. Bayan Claes bir şeye üzülecek olsa ya da ailede sevinilecek bir şey olsa o her zamanki soğukkanlılığıyla tereyağlı ekmeğini yer birasını içerdi.

Yemekten sonra Bayan Claes kahveleri bahçede lale kümelerinin karşısında içmeyi önerdi. Saksılar içinde toprağa gömülmüş laleler piramit şeklinde dizilmişlerdi. İsimleri arduvaz levhalara yazılmıştı. Piramitin en üstüne canavar ağzı denilen ve Balthazar'dan başka kimsede bulunmayan lale oturtulmuştu. Bir adı da *Tulipa Claesiana* olan bu çiçekte renklerin yedisini de görmek mümkündü. Uzun kavislerinin kenarları sanki yaldızlanmıştı. Bu çiçek için birçok kez on

bin florin teklif edilmiş, hepsini de Balthazar'ın babası reddetmişti. Onun tohumunun çalınmaması için çok dikkat ederdi. Onu, bütün gün seyrettiği odasında saklardı. Kocaman dimdik sapı eşi olmayan bir yeşillikteydi. Yapraklardı bu muhteşem çiçeklere asıl değerini veren: Parlak ve berrak bir rengi vardı. Noter bir kuzinine bir renk cümbüşü halindeki çiçek kümelerine bakarak:

«Burada otuz-kırk bin franklık lale var,» dedi.

Bayan Claes batan güneşin ışınlarıyla mücevherleri andıran çiçekleri seyrederken öylesine kendinden geçmişti ki noterin bu sözleriyle ne demek istediğini anlayamadı.

Bunun üzerine noter, Balthazar'a dönerek:

«Neye yarar bunlar?» diye konuşmasını sürdürdü. «Bana kalsa satsanız daha iyi edersiniz.»

Claes kırk bin frank umurunda değilmiş gibi bir ifadeyle:

«Canım, benim paraya mı ihtiyacım var?» diye sordu.

Bir an hiç kimsenin konuşmadığı bir sessizlik oldu. Sonra çocukların sesleri duyulmaya başladı.

«Anne şu laleye bakar mısın?»

«Amanın bu nasıl bir güzellik?»

«Bunun ismi ne anne?»

Bu sırada Balthazar ellerini umutsuzluk belirten bir hareketle sallayarak:

«Allah Allah, amma anlaşılmaz şey!» diye bağırdı. «Hidrojenle oksijen belirli miktarlarda birleşerek aynı çevrede her biri başka bir sonuç demek olan bu renkleri meydana getiriyor.»

Karısı söylediklerinin anlamlarını biliyordu ama çok çabuk söylendiği için tam anlayamamıştı. Balthazar çalışmalarıyla onun da ilgilendiğini anımsadı, ona gizemli bir işaretle:

«Söylediklerimi anlasan da ne demek istediğimi bilemezsin,» dedi.

Sonra da her zamanki gibi düşüncelere dalmış göründü.

Pierquin, Marguerite'in elinden kahve fincanını alırken Bayan Claes'e dönerek alçak sesle:

«Can çıkar huy çıkmaz(*) derler. Siz ona konuyu mutlaka açın. Onu bu dalgınlıktan şeytan bile çıkaramaz. Bu yarına dek böyle sürer,» dedi.

Kahvesini içtikten kısa bir süre sonra ayrılan Pierquin giderken Balthazar'a, «Allaha ısmarladık» dedi ama Balthazar onu duymamış gibiydi. Daha sonra annesinin kucağındaki Jean'ı öpen Pierquin saygı ile yerlere dek eğilerek gitti. Sokak kapısı kapanır kapanmaz Joséphine'nin beline sarılan Balthazar az önceki dalgınlığının yarattığı endişeyi gidermek için karısının kulağına:

«Gördün mü nasıl kaçırttım onu,» diye fısıldadı.

Bayan Claes gözlerine dolan yaşları göstermekten çekinmeden yüzünü kocasına doğru çevirdi, tatlı tatlı ağlıyordu. Alnını Balthazar'ın omzuna dayadı, Jean'ı kucağından yere kaydırdı. Bir süre sonra kocasına:

«Haydi içeri girelim,» dedi.

Balthazar gece boyunca çılgınlar gibi neşeliydi, çocuklarına değişik oyunlar oynattı. Kendisi de o denli eğlendi ki karısının iki üç kez odadan çıktığını görmedi bile. Saat dokuz buçukta Jean yatmaya gitti. Marguerite kız kardeşinin soyunmasına yardım ettikten sonra aşağıya indiğinde annesini büyük koltukta oturur durumda buldu. Babası ellerinden tutmuş konuşuyordu. Onları rahatsız etmek istemedi, bir şey söylemeden odadan çıkmak isterken annesi onu gördü.

«Gel Marguerite, gel yavrum,» diye seslendi.

Kızını kendine doğru çekerek sevgiyle alnından öptü.

«Kitabını odana götürüp erkenden yat yavrum,» dedi.

Balthazar da:

«Allah rahatlık versin kızım,» dedi.

(*) «Chassez ise naturel, il revient au galop» mısrası Destouches'in «Le Glorieux» adlı eserinden alınmıştır. Bu mısranın Boileau'ya ait olduğunu söyleyenler varsa da bunlar yanılmaktadırlar.

Marguerite babasını da öperek çıktı. Claes'le karısı bir süre yalnız kaldılar. Bahçenin alacakaranlıkta güçlükle seçilen yeşilliklerinde solan gün ışıklarını seyrettiler. Hava iyice kararınca Balthazar karısına heyecanlı bir sesle:

«Hadi odamıza çıkalım,» dedi.

İngiliz törelerinin bir kadının odasını kutsal saydığı zamanlardan çok önceleri Felemenkli bir kadının odasına ayak basılamazdı. Bu ülkenin ev kadınları bir erdem gösterisi olarak değil de, çocukluktan kalma bir alışkanlık, eve saygı gibi bir inançla odalarını böyle gizli tutarlar. Onlar için yatak odası içinde şefkatli duygular kaynaşan toplum yaşamının en tatlı, en saygın yanlarını bir araya getiren tadına doyulmaz bir mabettir. Bayan Claes gibi özel bir durumu olan her kadının etrafına en güzel eşyaları toplamak istemesi çok doğaldı. Ama o bu eşyaların duyguları nasıl etkilediğini bildiğinden bu işi ince bir zevkle yapmıştı. Güzel bir kadın için lüks sayılabilecek bu eşyalar onun için bir gereklilikti. «Güzel kadın olmak insanın elindedir» sözlerinin ne denli doğru olduğunu çok iyi anlamıştı. Bu söz Napoléon'un ilk karısının tüm yaşamına yön vermiş ama ona sahte bir hava da katmıştı. Oysa Bayan Claes her zaman sade ve doğaldı. Balthazar karısının odasını biliyordu ama yaşamın maddi yanlarıyla pek ilgilenmediğinden içeriye girdiğinde buraya ilk kez giriyormuş gibi tatlı bir ürperti geçirdi. Beceriyle yerleştirilmiş Çin porseleni büyük vazoların uzun boyunlarından yükselen lalelerin parlak renklerinde etkisini ancak en neşeli boru sesleriyle kıyaslayabileceğimiz bir ışık bolluğunda isteklerine ulaşmış bir kadının yoğun neşesi göze çarpıyordu. Bazı eşyaların üzerine serpiştirilmiş altın yaldızların ışıltılarıyla mücevherlere benzeyen çiçeklerin çeşit çeşit renkleriyle monotonluğu giderilen açık gümüşi ipek kumaşlara mumların uyumlu ışığı uyumlu bir parıltı serpiyordu. Tüm bu hazırlıkların sırrı Balthazar'dı. Joséphine ona tüm zevklerinin, ıstıraplarının kaynağı olduğunu bundan daha inandırıcı bir şekilde

söyleyemezdi. Bu oda insanı rahatlatıyor, kederli düşünceleri uzaklaştırıyor, insanda yalnız saf, pürüzsüz bir mutluluk duygusu uyandırıyordu. Çin'den alınmış duvar kumaşlarından etrafa yayılan güzel bir koku hiç yormadan vücuda işliyordu. Sıkı sıkı kapanmış perdeler, yalnız kalma arzularını, konuşmadan yayılan en hafif sesleri duyabilmek, yeniden ele geçirilmiş bir kocanın bakışlarını elden kaçırmamak gibi kıskançça bir amacı açıklıyordu. İki karga kanadı gibi alnının iki yanından dökülen dümdüz, siyah güzel saçların arasında boynuna dek yükselen ve uzun pelerini bol tenteneli bir sabahlığa sarılan Bayan Claes, dışarının gürültüsünü geçirmeyen kapının kalın kumaş perdesini örttü. Ocağın yanında oturan kocasına neşeyle gülümsedi. Ruhları bazen yüzlerine yansıyarak güzelleşen akıllı kadınlar bu gülümsemeyle dayanılmaz şeyler ifade etmesini bilirler. Kadının en çekici yanı durmadan erkeğin iyilikseverliğine sığınması, zaafını ona gurur verecek duygularını uyandıracak şekilde göstermesidir. Zaafın açıklanmasında büyüleyici, aldatıcı bir yan yok mudur? Perdenin halkaları tahta çubuğun üstünde boğuk bir ses çıkararak kayınca Bayan Claes kocasına döndü; incelikle ilerleyebilmek için elini bir sandalyeye dayarken vücudunun kusurlarını örtmek ister gibiydi. Bu şekilde kocasını yardıma çağırıyordu. Balthazar karısını almak için yerinden kalktı onu kanepeye dek götürdü. Onun istediği de buydu zaten. Kocasının ellerini avuçlarının içinde tutarak:

«Bana araştırmalarının gizini açıklamayı vaat etmiştin,» dedi. «Kabul etmelisin ki bu gizi öğrenmeyi hak ettim. Seni anlayabilmek için dinin yasakladığı bir bilgiyi öğrenmeye çalışmak cesaretini gösterdim. Öğrenmek istiyorum, lütfen benden bir şey saklama. Söyle bana nasıl oldu da bir sabah, seni bir gün önce o denli mutlu bıraktığım halde böyle endişeli uyandın?..»

«Kuzum sen kimyadan söz etmek için mi bu denli süslendin?»

«Dostum, bana gönlümün kapılarını açacak bir gizi bilmek dünyanın en doyulmaz zevki olmaz mı? Ruhların anlaşması yaşamın en büyük mutluluğu değil midir? Aşkın tüm temizliğiyle bana geri geliyor. Uzun süredir beni ondan yoksun edecek denli kuvvetli olan bu düşünceyi öğrenmek istiyorum. Evet ben bu düşünceyi tüm kadınları kıskanacağımdan daha çok kıskanıyorum. Aşk büyüktür ama sonsuz değildir. Ama bilgide öyle sonsuz derinlikler var ki senin oralara tek başına gitmene katlanamam. Aramıza girecek her şeyden nefret ediyorum. Peşinde koştuğun şerefe ulaşırsan mutsuz olurum, bu başarı sana büyük zevkler vermeyecek mi? Oysa zevklerimizin tek kaynağı ben olayım istiyorum.»

«Yanılıyorsun meleğim, beni bu güzel yola götüren bir düşünce değil, bir insandır.»

Bayan Claes korkuyla:

«Bir insan mı?» diye sordu.

«Anımsıyor musun Pepita? 1809'da Polonyalı bir subayı konuk etmiştik?»

«Nasıl anımsamam? Kaç kez onun alev saçan gözlerini, saçsız kocaman başını, kalkık bıyıklarını, köşeli, yıpranmış yüzünü düşündükçe sinirlenmiştim. Nasıl da rahat bir yürüyüşü vardı. Otellerde yer olsaydı, kesinlikle onu burada yatırmazdım.»

«Bu Polonyalı soylunun adı Adam de Wierzchownia'ydı. Gece sen bizi yalnız bırakınca nedense söz kimyadan açıldı. Parasızlık nedeniyle çalışmalarını yarıda bırakıp asker olmuştu. Yanılmıyorsam bir bardak şekerli su yüzünden birbirimizin bu işten anladığını fark etmiştik. Mulguinier'ye kesme şeker getirmesini söylediğimde şaşırmış:

'Kimya ile ilgileniyor musunuz?' diye sormuştu.

'Lavoisier ile çalışmıştım,' dediğimde.

'Ne şans,' dedi. 'Hem çalışmak için zamanınız var, hem zenginsiniz.'

«İçini çekti. Beyninde ya da kalbinde cehennem azabını

taşıyan bir erkeğin iç çekişiydi bu. Öyle ateşli öyle anlamlıydı ki, sözle anlatılamaz. Sözünü soğuk ürpertiler uyandıran bir bakışla bitirmişti. Biraz soluklandıktan sonra, Polonya'nın yarı yarıya ölgün bir duruma gelmesi üzerine İsveç'e sığındığını söyledi. Orada eskiden beri büyük bir ilgi duyduğu kimya ile uğraşarak teselli bulmaya çalışmıştı.

«Görüyorum ki siz de arap zamkı, şeker ve nişastanın toz halinde birbirine çok benzeyen bir madde haline geldiğini, çözümleme sonucunda da aynı kalitede bir sonuç verdiğini biliyorsunuz.

«Bir süre daha sessizce durup içime işleyen bir bakışla beni süzdükten sonra alçak sesle müthiş bazı şeyler söyledi. Bugün bunların yalnızca genel anlamı aklımda kaldı. Sesinde öyle bir güç, öyle ateşli bir yükselip alçalma, hareketlerinde öyle bir kuvvet vardı ki beni derinden derine sarstı, örsün üzerindeki demire inen çekiç gibi benliğimi etkiledi. İşte sana Allah'ın Eşîya(*) peygamberin ağzına koyduğu kömürün etkisini bende uyandıran bu düşüncelerin özü. Lavoisier ile çalıştığım için bunları iyi anlamıştım.

'Bayım,' demişti. 'Bakıldığında çok değişik görünen bu üç maddenin benzerliği, beni doğadaki tüm maddelerin aynı kaynaktan geldiği düşüncesine götürdü. Modern kimya çalışmaları doğal sonuçların çoğu için bu yasanın doğruluğunu kanıtladı. Kimya doğayı ikiye ayırıyor: canlı ve cansız. Oldukça gelişmiş bir bünyesi olan daha doğrusu hareket yeteneği azalıp çoğaldıkça, duyarlığı azalıp çoğalan bitki veya hayvan tüm varlıkları içine alan canlı doğa elbetteki dünyamızın en önemli kısmıdır. Çözümlemeden bu maddeleri dörde indirmiştir. Bunlardan üçü; hidrojen, oksijen ve azot gazı-

(*) Frenklerin İsäie ya da Esäie dedikleri dört büyük Yahudi Peygamberin birincisi. MÖ. aşağı yukarı 774'te doğmuş 690'da testere ile kesilerek öldürülmüştür. Kitabı vardır. Kitabında Allah'ı gördüğünü, bir meleğin yanan bir kömür parçasını dudaklarına sürerek kendisini günahlarından arındırdığını anlatır.

dır. Dördüncüsü ise maden olmayan, basit, katı bir madde olan karbondur. Halbuki çeşidi az, hareketten, duygudan yoksun, hatta Linne'inin kabul eder görünmesine karşın çoğalma yeteneği de olmayan cansız doğa, elli üç basit maddeden oluşmaktadır. Tüm diğer maddeler, bunların çeşitli şekillerde ve oranlarda birleşmesinden meydana gelmektedir. Eski hocamın düşüncelerine göre de bu elli üç maddenin ortak bir temeli vardı. Ama bu temel bugün yok olmuş olan bir gücün etkisiyle değişmiştir. İnsanlık işte bu gücü yeniden harekete geçirebilmeli. Şimdi bir an bu gücün harekete geçtiğini düşünün, o zaman tek temele dayanan bir kimyamız olur. Canlı ve cansız doğa belki de dört temele dayanacaktır. Hatta olumsuz bir madde sayılması gereken azotu da çözümleyebilirsek üç temel kalır. Bu şekilde haksız yere eleştirdiğimiz ortaçağ kimyacılarının ve eskilerin o büyük üçlü prensibine yaklaşmış oluruz. Modern kimya şimdilik bundan ibaret. Epey çok bir şey ama yine de az. Epey çok bir şey, çünkü kimya hiçbir zorluktan yılmamaya alıştı. Az şey, çünkü geride yapılacak daha pek çok şey var. Rastlantının bu bilime çok yardımı oldu. Şu billur haline gelmiş saf karbon damlası, elmas, insanın yapabileceği şeylerin sonuncusu gibi görünmüyor muydu? Eski simyacılar altının parçalara ayrılabilir ve yapılabilir bir madde olduğuna inanmalarına karşın, elmas yapma düşüncesi karşısında bocalayıp duruyorlardı. Buna karşın biz elmasın oluşumuyla ilgi yasayı ve onun temelini bulduk. Ben daha da ileri gittim. Uzun süredir insanları uğraştıran o gizemli üçlü prensibin şimdiki çözümlemelerle bulunamayacağını bir deney sonucu öğrendim. Çünkü günümüzdeki çözümlemelerin belirli bir noktaya gidiş eksikliği var. Önce size kendi deneyimi anlatayım. Tere tohumlarını –canlı doğadan herhangi bir öz almış olmak için– kükürt çiçeğine –yine basit bir madde almış olmak için– ekiniz. Filizlenmeye yabancı bir madde karışmasını önlemek için tohumları saf suyla sulayınız. Belirli bir yerde, bilinen maddelerle beslenerek filizlenen bu bitkilerin saplarını uza-

dıkça kesiniz; bol miktarda biriktirmelisiniz ki yaktığınızda deneyinize yetecek denli kül bırakabilsin. Bu külleri incelediğinizde sanki tere su kenarındaki bir tarlada bitmiş gibi; silisyum asidi, alüminyum, potasyumkarbonat ve demiroksidi bulursunuz. Oysa bu maddeler bu bitkiye ne toprak işlevi gören ve ne basit bir madde olan kükürtte, ne de tereleri suladığımız içeriği beli suda vardır. Bu maddeler tohumda da bulunmadığından, bunların varlığını terenin ve ona çevre görevi gören şeylerin içinde bulunduğunu farz ettiğimiz ortak bir unsurla açıklayabiliriz. Böylece havanın, saf suyun, kükürt çiçeğinin, terenin incelenmesinden elde edilen unsurların; yani potas, kireç, mağnezyum vb.'nin güneşin etkisindeki atmosferde dolaşan ortak bir temelleri olması gerekir. Bu çürütülemez deneyden ben, *gerçeğin* varlığı sonucuna varıyorum. Tek bir gücün etkisi altında, her varlık için aynı unsur; işte *gerçeğin* arz ettiği, bana *aranmaya değer* görünen konunun açık ve yalın durumu. Bu noktada insanlığın her çağda önünde eğildiği üç prensiple karşılaşılır: İlkel madde, vasıta ve sonuç. Bu sayı her zaman karşınızdadır. Her insan işindeki bu üç sayısı; dinlere, bilimlere, yasalara egemendir. Burada savaş, parasızlık, çalışmalarımı engelledi. Siz Lavoisier'nin öğrencisisiniz, zenginsiniz, zamanınız da var. Size tahminlerimi aktarabilirim. İşte deneyimlerimin bana gösterdiği yol: *Tek madde,* üç gazla karbonun ortak temeli olmalı. *Vasıta* olumlu ve olumsuz elektrik akımının ortak temeli olmalı. Bu iki gerçeği kanıtlayacak delillerin keşfine doğru gidin, tüm doğa olaylarının sebebini bulursunuz. Sonra alnına vurarak, ah efendim demişti, insan gerçeğin varlığını hissederek beyninde evrenin gizini taşırsa, ne yaptıklarını bilmeden, birbirine saldıran insan sürülerinin peşinde sürüklenerek yaşayabilir mi? Şimdiki yaşam bir düşün tam tersi. Vücudum gelip gidiyor, hareket ediyor, ateşin, topların arasında bulunuyor, benimsemediği ama kabullendiği bir gücün keyfine göre Avrupa'yı bir baştan bir başa aşıyor. Ruhumun tüm bu olup bitenlerden haberi bile yok; bir düşünceye kapılmış,

onun etkisiyle uyuşmuş, hareketsiz duruyor. O aynı toprağa ekilen birbirinin benzeri tohumlardan kiminin beyaz, kimini sarı çiçekler açmasını sağlayan gerçeğin peşinde. Bu olayı ipekböceklerinde de görebiliriz. Aynı yapraklarla beslenen, görünüşte bünyece birbirinden farksız ipekböceklerinin kimisin sarı, kimisi beyaz ipek yapıyor. İnsan için de durum farklı değil. Aynı anne babadan olan çocuklar bazen ne anneye ne de babaya benziyor. Tüm bunlardan çıkacak mantığa uygun sonuç doğadaki tüm sonuçların nedenine yayılamaz mı? Allah'ın her şeyi basit bir şekilde yarattığına inanmak, Allah'la ilgili düşüncelerimize uymuyor mu? Pisagorcuların sayıları doğuran ve maddenin birliğini temsil eden *Bir*'e, tüm birleşmelerin örneği, ilk karma *İki*'ye, her çağda Allah, yani maddeyi, yani kuvveti ve sonucu temsil eden *Üç*'e duydukları hayranlık, bir gelenek halinde gerçekle ilgili belirsiz bilgileri özetlemiyor muydu? Stahl, Becher, Paracelse, Agrippa gibi gizli sebepler peşindeki tüm büyük insanların Trismegiste(*) yani büyük üçlü prensip, parolaları değil miydi? İlmisimyayı, bu metafizik kimyayı yermeye alışık olan cahiller herhalde, bizim bu büyük insanların tutkulu araştırmalarını haklı çıkarmaya çalıştığımızı bilmezler. Gerçeği ele geçirdikten sonra hareketi araştıracağım. Ben barutla beslenirken, insanlara yok yere ölmelerini emrederken eski hocam keşif üstüne keşif yapıyor, gerçeğe doğru koşuyor! Oysa ben bir köpek gibi bir bataryanın yanında öleceğim.

«Bu zavallı adam biraz kendine gelir gibi olursa bana içtenlikle:

'Eğer bir deney yapabilirsem, ölmeden önce size vasiyet ederim,'» dedi.

Balthazar karısının elini sıktı:

«Pepita'cığım» dedi. «Lavoisier'nin önceleri çekinerek kendini tamamıyla teslim etmekten korkarak düşündüğü bu

(*) Yunanlılar'ın Hermes'e verdikleri isim. Üç kez büyük demektir.

şeylerin ateşini bu adam benim içime düşürdüğünde yanaklarından yaşlar dökülüyordu.»

Bayan Claes kendini tutamayarak kocasının sözünü kesti:

«Nasıl?» diye bağırdı. «Çatımızın altında geçirdiği bir gecede senin şefkatini elimizden alan, bir cümleyle bir ailenin mutluluğunu yıkan bu adam mıydı? Balthazar'cığım ona iyice dikkat ettin mi? Hiç istavroz çıkardı mı? Yalnızca şeytanın böyle şimşekler çakan sarı gözleri olur. Evet ancak şeytan seni benden ayırabilirdi. O günden bu yana artık; ne baba, ne koca ne de bir aile reisisin...»

Balthazar birdenbire ayağa kalktı, dik dik karısına bakarak:

«Ne?» dedi. «Bana verdiklerine karşılık, gönlünü almak için ayaklarının altına başarımın ilahi kızıllığını serebilmem için diğer insanların üstüne yükselmemi doğru bulmuyor musun? Üç yıldır neler yaptığımdan haberin yok mu?» Sonra daha da ateşlenerek:

«Dev adımlar attım Pepita'cığım,» dedi.

O zaman yüzü, karısına bilimin ateşiyle yanıyormuş gibi geldi. Oysa aşk ateşi onu bu denli sarmıyordu. Balthazar'ı gözyaşları içinde dinledi.

«Klorla azotu birleştirdim, şimdiye dek basit sanılan birçok cismi inceledim, yeni madenler buldum.»

Karısının ağladığını görünce de:

«Gözyaşlarını da çözümledim. İçinde biraz kireç fosfatı, biraz sodyumklorür, biraz sümüğümsü bir madde, biraz da su var,» dedi.

Joséphine'in yüzünde beliren korkunç kasıntıların farkına bile varmadan konuşmasını sürdürdü; bilimin atına binmiş, kanatlanmış gibi maddi yaşamın ötelerine, uzaklara doğru uçuyordu.

«Sevgilim, bu araştırma, gerçek teorisinin en güçlü delilidir. Her yaşam bir yanma gerektirir. Ocak iyi çalışırsa, yaşam da iyi olur, eğer ocağın ateşi zayflarsa yaşam da zayıf-

lar. Böylelikle madenlerde yok olup gitme gecikir, zira madenlerdeki yanma, gizli ve hissedilmez bir şekildedir. Nem doğuran bir oluşumun etkisiyle sürekli serinleyen bitkiler alabildiğine yaşarlar, tufandan kalma pek çok bitki vardır. Ama doğa bir aygıtı ne zaman mükemmelleştirir, içine bilinmeyen bir nedenle canlıları üç dereceye ayıran duygu, içgüdü ya da zekâdan birini karıştırırsa, bu üç organın çalışması elde edilen sonuca bağlı olarak azalıp çoğalan bir yanmayı gerektirir. Zekânın en üst düzeyini temsil eden *düşünce* dediğimiz yarı yarıya yaratıcı kuvveti doğuran biricik aygıtın sahibi insan, hayvanlar âleminde en çok yakan canlıdır. Vücudunu incelediğimizde bulduğumuz fosfatlar, sülfatlar, karbonatlar bu yanmanın güçlü etkilerini gösterir bize. Bu maddeler, tüm üremelerin temelinde bulunan elektrik akımının insanlarda kalan izleri değil midir? Elektriğin onda, tüm hayvanlardan daha değişik birleşmelerle kendini göstermesi gerekmez mi? Onun daha çok soğurmaya elverişli, tüm hayvanlardan daha güçlü özellikleri olması gerekmez mi? Gerçeği özümlemesi kuvvetini, düşüncelerini daha mükemmel bir aygıt içinde yaratmak değil midir? Ben böyle olduğunu düşünüyorum. İnsan bir ecza kabına benzer. Bence budala; fosfor ya da elektromanyetik herhangi bir madde bakımından beyni son derece yoksul olan insandır. Beyninde gereğinden fazla bu maddelerden bulunanlara deli deriz. Orta zekâlı insan fosforu az olan insandır. Bu maddelerin uygun miktarıyla kafası doyan kimselere dâhi diyoruz. Durmadan gönül çeken insanlar, hamallar, oburlar, dans meraklıları ise elektrik aygıtlarının gücünü yerinde kullanmayan kimselerdir. Böylece duygularınız...»

«Yeter Balthazar, beni korkutuyorsun. Kutsallığı aşağılıyorsun. Ne demek, yani benim aşkım?..»

Claes:

«Yayılan eterli bir madde,» diye konuşmasını sürdürdü. «Şüphesiz gerçeğin gizi bu. Düşün bir, bunu ilk kez ben bulursam... ben bulursam... ben bulursam!..»

Sesini perde perde yükselterek konuşurken, yüzü de yavaş yavaş ermiş bir insanın yüzüne benzedi.

«Maden yaparım, elmas yaparım, doğayı yinelerim,» diye bağırdı.

Joséphine umutsuzlukla:

«O zaman daha mı mutlu olursun?» diye sordu. «Lanetli bilim, lanetli şeytan. Claes, şeytanın işlediği günahı; gurura kapılma günahını işlediğini unutuyorsun. Allah'ın işine karışıyorsun.»

«Ne Allah'ı!»

Kadıncağız ellerini ovuşturarak:

«Yadsıyor,» diye haykırdı. «Claes Allah'ın öyle bir gücü var ki sen o güce hiçbir zaman erişemezsin.»

Balthazar bilgisini hiçe sayan bu sözler karşısında titreyerek karısına baktı:

«Ne gücü?» diye sordu.

«Biricik güç, hareket. Beni okumaya mecbur ettiğin kitaplardan öğrendiğim şey. Çiçekleri, yemişleri Malaga şarabını incele, elbette onlarda da terelerde olduğu gibi, yabancı görünen bir çevrede oluşan özleri bulursun; bunları doğada da bulabilirsin. Ama bu özleri bir araya getirince o çiçekleri, yemişleri, Malaga şarabını yapabilir misin? Güneşin anlaşılmaz etkilerini elde edebilir misin? İncelemek ayrı, yaratmak ayrı şeylerdir.»

«O zorlayıcı gücü bulabilirsem yaratırım.»

Pepita ümitsiz bir sesle:

«Artık hiçbir şey onu engelleyemez! Aşkım bitti, onu kaybettim!» diye bağırdı.

Ağlamaya başladı. Acı ve kutsal duygularla canlanan gözleri, gözyaşlarının ardından görülmemiş bir güzellikle parlıyordu. Hıçkırıklar içinde sözlerini sürdürdü:

«Evet, sen dünyadan elini ayağını çektin. Görüyorum ki içindeki bilgi senden daha güçlü, seni yükseklere uçurmuş, artık aşağıya inip zavallı bir kadına arkadaş olamazsın. Ben

artık sana mutluluk veremem. Üzüntü verici bir teseli ama, Allah'ın gücünü göstermek, büyüklüğünü ortaya koymak için seni yarattığına, kalbine sana istediğini yaptıran dayanılmaz bir güç koyduğuna inanmak isterdim. Ama hayır, Allah merhametlidir. Kalbinde sana saygınlık kazandıran karın, korumaya mecbur olduğun çocukların için biraz sevgi bırakırdı. Evet bu çelişkiler içinde Allah'tan aldığın imanla değil, nefsine karşı duyduğun korkunç bir inançla aydınlatmaya çalıştığın karanlıklar içinde yürümene ancak şeytan yardım edebilir. Öyle olmazsa üç yıldan beri dokuz yüz bin frangın uçup gittiğinin farkına varmaz mıydın? Bu dünyada benim Allahım sensin, senden şikâyet ettiğim yok, eğer ikimiz yalnız olsaydık; varımızı yoğumuzu ayaklarının altına serer, al ocağına at, duman olup uçsun derdim. Sonra da bu dumanlara bakıp gülerdim. Fakir olsaydım ocağını tüttürecek kömürü bulmak için avuç açar dilenirdim utanmadan. Mademki sen henüz bilinmeyen bir giz için tüm şerefini, mutluluğunu ayaklar altına atıyorsun; senin o iğrenç gerçeğini sana buldurabileceğimi bilsem Claes seve seve kendimi ocağının ateşine atardım... Ama çocuklarımız var Claes, çocuklarımız! Bu lanetlenmiş gizi bir an önce bulamazsan onların hali ne olur? Pierquin'in neden geldiğini biliyor musun? Borcun otuz bin frangı, cebinde olmayan otuz bin frangı istemeye geldi. Malın mülkün artık senin değil. Seni sorularıyla güç duruma düşürmemesi için ona otuz bin frangının olduğunu söyledim, halbuki bu parayı ödeyebilmek için eski gümüş takımımızı satmayı düşünüyordum.»

Kocasının gözlerinin yaşarmak üzere olduğunu görünce umutsuzca ayaklarına kapandı, yalvararak ellerini ona doğru kaldırdı:

«Dostum,» diye inledi. «Bir an şu araştırmalarını bırak, eğer bu işten tamamen uzaklaşamayacaksan ilerde sürdürmen için sana gerekecek parayı biriktirelim. Sakın beni yanlış anlama; işine karışmaya kalkmıyorum. İstersen ocakları-

nın ateşini bile üflerim, ama ne olur çocuklarımızı yoksulluğa sürükleme. Sen artık onları sevemezsin, bilim senin kalbini kemirmiş, onlara borçlu olduğun mutluluk yerine yoksullukla dolu bir yaşam bırakma. Kalbinde evlat sevgisi çok kez zayıf kaldı. Evet, çoğu kez sana daha yakın olabilmeyi ana olmaya yeğledim. Ama artık duyduğum vicdan azabından kurtulabilmem için sana karşı çocuklarımın haklarını savunmalıyım.»

Saçları çözülüp omuzlarına dökülmüştü, gözlerinden binlerce duygu binlerce ok gibi saçılıyordu. Sonunda düşmanını yendi. Balthazar onu kucaklayıp kanepeye götürdü, ayaklarına kapandı. Korkulu düşlerden uyanmış bir insan gibi:

«Seni bu denli mi üzdüm ben?» diye sordu.

Bayan Claes elleriyle kocasının saçlarını okşayarak:

«Zavallı Claes'ciğim,» dedi. «İstemeyerek de olsa bizi üzmeyi sürdüreceksin.»

Sonra kanepede yer açarak:

«Yanıma otur,» dedi. «Madem bize döneceksin, ben her şeyi unuttum bile. Aldırma, her şeyin bir çaresi var. Artık benden uzaklaşmayacaksın değil mi? Evet de, benim aslan Claes'im. Bırak da mutsuz sanatçıların, ıstırap içindeki büyük insanların mutluluk için muhtaç oldukları o kadın şefkatiyle senin soylu kalbini sarayım. Bana kabalık edebilir, kalbimi kırabilirsin ama bırak da iyiliğin için sana biraz karşı geleyim. Bana vereceğin nüfuzu hiçbir zaman kötüye kullanmayacağım. Ünlü ol ama mutlu da ol. Bizi kimyaya değişme. Biz sana hoşgörülü davranırız, kalbini bilimle paylaşmayı da kabulleniriz, ama sen de biraz adil ol, bizim payımızı da ver. Nasıl, çıkar gözetmeyişimde büyüklük yok mu?»

Balthazar gülümsedi. Bayan Claes kadınlara özgü o müthiş beceriyle bu çok önemli konuyu, kadınların ustaca yaptıkları şeye, şakaya çevirmişti. Yüzünün gülmesine karşın kalbi şiddetle daralıyor, her zamanki değişmez, tatlı konumunu bulamıyordu. Ama Balthazar'ın gözlerinde kendisini

büyüleyen, bir zamanlar ona bunca gurur, kaybolduğunu sandığı eski nüfuzunun tüm etkilerini gösteren o ifadeyi yeniden görünce gülümsedi.

«İnan bana Balthazar,» dedi. «Doğa bizleri hissetmek için yaratmış, sen bizi birer makine saysan da, senin gazların, eterli maddelerin hiçbir zaman bizim ileriyi görme yeteneğimizi açıklayamayacaktır.»

Balthazar:

«Hayır, karşılaştırmalarla açıklanabilir,» dedi. «Şairi şair yapan görüş gücüyle, alimi alim yapan çıkarım gücü gözle görülebilen benzerliklere dayanan, halkın manevi olaylar sınıfına koyduğu ama doğal olaylardan başka bir şey olmayan, elle dokunulmaz, ölçülmez benzerlikler. Peygamber görür ve sonuç çıkarır. Ne yazık ki bu tür benzerlikler çözümleme veya gözleme gelmeyecek denli az, göze görünmeyecek denli belirsizdir.

Hiç istememesine karşın yeniden gündeme getirdiği kimya konusunu kapatmak için Bayan Claes kocasını öperek:

«Peki bu da mı bir benzerlik?» dedi.

«Hayır bu bir kaynaşma. Aynı işarette iki maddeden hiçbir hareket beklenemez.

Bayan Claes:

«Ne olur sus,» dedi. «Beni kederden öldüreceksin. Düşmanımın aşkıma dek sokulmasına dayanamam.»

«Ama hayatım ben yalnız senin için, ailemin şerefi için çalışıyorum. Bütün ümitlerimin temelinde sen varsın.»

«Bana bak bakayım!»

Bu sözler onu genç bir kadın gibi güzelleştirmişti. Kocası bir muslin ve tentene bulutu ardından ancak onun başını görebiliyordu.

«Evet seni bilim uğruna ihmal ettim doğrudur, suçluyum. Ama eğer bundan sonra yeniden çalışmaya kalkışacak olursam sen beni engelle. Bunu senden özellikle istiyorum.»

Bayan Claes gözlerini yere doğru çevirdi. En güzel yeri

olan güçlü ama nazik elini kocasının tutmasına tepki göstermedi.

«Ama ben daha fazlasını istiyorum,» dedi.

«Sen öyle güzel, öyle tatlısın ki her istediğini yapabilirsin.»

Bayan Claes gözleri ateş saçarak:

«Laboratuvarını parçalamak, ilgi duyduğun bilimi zincire vurmak istiyorum,» dedi.

«Hiçbir itirazım yok, kimyanın canı cehenneme.»

Bayan Claes:

«Bu söylediklerin bana tüm acılarımı unutturuyor, şimdi dilersen beni üzmeyi sürdürebilirsin.»

Bu sözler üzerine Balthazar'ın gözleri yaşlarla doldu.

«Haklısın,» dedi. «Ben sizleri bir perdenin arkasından görüyor, seslerinizi duymuyordum.»

«Eğer yalnız olsam önünde hiç sesimi çıkarmadan hep böyle ıstırap çekmeye katlanırdım. Ama oğullarını düşünmen gerek. Claes inan ki servetini böyle dağıtmayı sürdürürsen sonuç ne denli şerefli olursa olsun kimse buna aldırmaz, tüm kabahati ailene yükler. Böyle tehlikeli bir durumda eşinin dikkatini çekmesi senin gibi büyük bir insan için yeterli değil mi?»

Sonra da işveli bir bakışla gülerek:

«Artık bunlardan söz etmeyelim,» diye ekledi. «Claes'ciğim bu akşam mutluluğumuzu yarım bırakmayalım.»

Bu çiftin yaşamında çok önemli bir yeri olan bu gecenin ertesi gün Balthazar Claes laboratuvarına çıkmadı. Gün boyunca karısının yanına oturdu. Ertesi gün yazlığa gitmek için gereken hazırlıkları yaptı. Orada iki aya yakın bir süre kaldılar. Sonra Claes eskiden olduğu gibi evlenme yıldönümünü kutlamak isteyince hazırlık yapmak üzere şehre döndüler. Balthazar ancak o zaman, çalışmaları ve ilgisizliği yüzünden işlerinin nasıl altüst olduğunu kavrayabildi. Karısı bazı sözlerle yarasını deşmek şöyle dursun, karşılaşılan zararlara

hep geçici çözümler buluyordu. Claes'in evinde konuk kabul ettiği son gün evde bulunan yedi çalışandan kala kala Lemulguinier, aşçı Wosette ve bir de Bayan Claes'in emektar oda hizmetçisi Martha kalmıştı. Bu denli az hizmetçiyle şehrin sosyetesini ağırlamak olası değildi. Bayan Claes Paris'ten bir aşçı getirterek, bahçıvanlarının oğlunu hizmete alıştırarak ve o gün için Pierquin'in uşağını almayı teklif ederek bu sorunu da çözümledi. Bu şekilde kimse sıkıntıda olduklarını da fark etmeyecekti. Yirmi gün süren hazırlıklar boyunca Bayan Claes kocasının can sıkıntısını gösterdiği beceriyle gidermeyi başardı. Bazen merdivenleri, galeriyi, daireleri süslemek için çiçek seçme işini ona bırakıyor, bazen Dunkergue'e gönderip kuzey eyaletlerinde ev hanımlarının sofralarına çıkarmakla övündükleri o kocaman balıklardan getirtiyordu. Claes'inki gibi bir ziyafet vermek çok önemli bir işti. Bir sürü hazırlık yapmak, sağa sola çağrılar yollamak gerekiyordu. Çünkü bu ülkede konuk ağırlamak bir şeref sayılırdı. İyi bir akşam yemeği, aynı zamanda ev sahiplerinin konuklara karşı kazandığı bir zafer anlamına gelirdi. İstiridyeler Ostende'den, yaban horozları İskoçya'dan getirtiliyor, yemişler için Paris'e siparişler veriliyordu. Kısacası en ufak bir ayrıntıya bile, ailenin debdebesinden kuşku uyandırmayacak bir çeşni katılıyordu. Aslında Claesler'in bu toplantıları çok ünlüydü. O zaman Douai il merkeziydi. Bu gece toplantısı orada kış eğlencelerinin başlangıcı sayılır, memleketin tüm gece toplantılarına örnek olurdu. Balthazar on beş yıl boyunca bu işte kendini göstermeye çalışmış, o denli başarılı olmuştu ki, her seferinde, şehrin civarında bile bu ziyafetten söz edilirdi. Her seferinde giyilen elbiseler, davetliler, yenilikler, ziyafette olup bitenler anlatılırdı. Böylece bu hazırlıklar Claes'in gerçek peşindeki düşüncelerinin önüne geçti. Kendisini eve, toplum yaşamına vererek; erkeklik, Flamanlık, aile reisliği gururunu yeniden takındı. Herkesi hayretler içinde bırakmaktan zevk duydu. Yeni bir şey yaparak bu top-

lantıya farklı bir özellik vermek istedi. En zengin, en güzel ve en ömürsüz bir yol seçti. Evini eşsiz bitkilerle süsleyerek bir bahçe haline getirdi. Kadınlar içinse çiçek demetleri hazırladı. Ziyafetin diğer yanları da bu görülmemiş debdebeye uygundu. Sonucun iyi olmaması için hiçbir neden yoktu. Ama yemekten sonra Fransız ordusunun Rusya'da, Brezina'da uğradığı bozgunla ilgili özel haberler ortalığa yayıldı. Duyulan üzüntü nedeniyle Douililer'i tam bir neşesizlik sardı. Dans etmemeye karar verdiler. Polonya'dan gelen mektuplardan biri de Balthazar'aydı. O sıralarda Dresden'de bulunan B. de Wierzchownia, son çarpışmalardan birinde yaralandığını, ölüm halinde olduğunu yazıyor, kendisini bir zamanlar konuk etmiş olan dostuna son görüşmelerinden beri gerçek hakkında aklına gelen düşünceleri aktarmak istiyordu. Mektubu okuyan Claes derin bir düşünceye daldı, bu dalgınlığı onun yurtseverliğiyle bağlantılı görülerek beğenildi ama karısı aynı şekilde düşünmüyordu. Bu matem onun için iki katlı bir matem oldu. Bu ziyafet Claesler'in son debdebeli ziyafetleri oldu. Altı kuşak boyunca topladıkları antikalar, resimler, kıymetli eşyalar; Douaililer tarafından son kez üzüntülü bir hava içinde bu ziyafette seyredildi.

Margueite ilk kez böyle bir toplantıya katılmıştı. On altı yaşındaydı ve gecenin güzeli oldu. Sadeliği, saflığı ve özellikle bu eve çok uygun yüzüyle herkesi kendine hayran bıraktı. Flaman ressamların resimlerindeki kızlara benziyordu. Yuvarlak, dolgun bir yüz, dümdüz taralı iki örgü halindeki kestane rengi saçlar, yeşil gümüşi gözler, güzel kollar, güzelliğini bozmayan balıketi bir vücut, sıkılganlık, düz alnında tatlı bir durgunluğun ardındaki gururlu anlam; hoppa görünmemekle birlikte, kederli bir görünümü de yoktu. Ağırbaşlılık, düzen, görev duygusu; Felemenkliler'in en belirgin bu üç özelliği, ilk bakışta soğuk görünen yüzünü canlandırıyor, çizgilerindeki incelik, aile mutluluğu için umut verici bir gurur bakışları üzerine çekiyordu. Fizyoloji uzmanlarının henüz

açıklayamadıkları bir nedenle ne annesine ne de babasına benziyordu. Ama anneannesinin bir eşiydi sanki. Brugesli Conycks soyundan gelen bu kadının özenle saklanan resminde bu benzerlik çok açık bir şekilde görülebiliyordu.

Gece yarısı toplantıya biraz canlılık geldi. Yaşanılan felaket dans etmelerine engel olsa bile kimse yemek yemenin verdiği zevkten yoksun kalma için bir neden göremiyordu. Yurtseverler erkenden çekilip gitti. Böyle şeylere aldırış etmeyenler, birkaç kumarbaz ve Claes'in bazı yakın dostları kaldı. İçinde Douai'nin tüm ileri gelenlerinin bulunduğu ev yavaş yavaş sessizliğe gömüldü. Bire doğru galeri tümüyle boşaldı, salonlardaki ışıklar birer birer söndürüldü. Sonunda akşam alabildiğine gürültülü, aydınlık olan iç avlu yine eski karanlık, sıkıcı durumuna döndü. Bu durum aileyi bekleyen kara günlerin habercisi gibiydi. Claesler dairelerine çekildiğinde Balthazar karısına Polonyalı'nın mektubunu okuttu. Bayan Claes okuduğu mektubu üzgün bir tavırla geri verirken karşılaşacağı sorunları görür gibi olmuştu.

Gerçekten de o günden sonra Balthazar üzüntüsünü, can sıkıntısını gizleyebilmek için büyük çaba harcadı. Sabah ailece yaptıkları kahvaltıdan sonra bir süre oğlu Jean'la oynuyor, tentene diken, iş işleyen kızlarıyla konuşuyor ama çok çabuk sıkılıyordu. Bunları bir görev gibi yaptığı açık bir şekilde görülebiliyordu. Karısı giyinip aşağıya indiğinde onu hep koltuğunda oturur durumda buluyordu. Makaralarının çıkardığı gürültüye karşın sinirlenmeden kızlarını seyrediyordu. Gazete geldiğinde nasıl zaman geçireceğini bilemeyen emekliler gibi yavaş yavaş okuyordu. Sonra kalkıyor bir süre pencerelerden gökyüzünü seyrediyor, sonra gelip yerine oturuyor, düşüncelerinin verdiği acıyla ne yaptığını bilmez biri gibi ocaktaki ateşi karıştırıyordu. Bayan Claes kocasıyla uzun uzun konuşup onu oyalayabilecek düzeyde bilgisi, kültürü olmadığı için çok üzülüyordu. Birbirlerine söyleyebileceği bir şeyleri olmayan insanlar konuşacak bir şey

bulamazlar. Duygusal yaşamın kendine özgü yanları vardır. Maddi yaşamın ayrıntıları ise ani kararlar vermeye alışık, üstün zekâlı insanları uzun süre oyalayamaz. Sevenler için toplum yaşamı çekilmez olur. Yalnız yaşayan ve birbirini iyi tanıyan iki insan eğlencelerini en üst noktalarda aramak zorundadır. Küçük bir şey büyük bir şeyin karşısında duramaz. Bir insan büyük şeylerle uğraşmaya alışmış, kalbinin derinliklerinde dâhileri çocuklaştıran yalınlık, saflık yoksa kendini kolay kolay eğlendiremez. Her şeyi görmeyi, bilmeyi, anlamayı iş edinmiş kimselerde gönlün kocaması çok az rastlanır olaylardandır.

İlk aylarda Bayan Claes sevginin ya da gereksinimlerin yarattığı eşsiz çabalarla bu zor durumdan sıyrılabildi. Bir ara hiç beceremediği tavla oyununu öğrendi. Bir ara kocasını kızlarının okuyup yazmalarıyla ilgilenmeye yönlendirdi. Ama bir yerden sonra gösterdiği bu çabalar da işe yaramaz bir duruma geldi. Bir an geldi ki Balthazar'ın karşısında; XIV. Louis'nin karşısındaki mme de Maintenon'a döndü, ama onun elinde uyuşuk bir durumdaki kocasını avutabilmek için; ne iktidarın sağladığı güç, ne de Siyam kralı ve İran şahının elçileri gibi oyunlar oynayabileceği saray hileleri vardı. Fransa'yı harcadıktan sonra normal bir ailenin çocuğu durumuna düşen kralın ne gençliği ne de saygınlığı kalmıştı. Tüm görkemine karşın kendini güçsüz hissediyordu. Çocukluğunda onu avutabilen saray dadısı; insanları, yaşamı ve Tanrı'yı istismar eden kralı artık avutamıyordu. Claes ise çok güçlüydü, bu nedenle de acı çekiyordu. İnsanı boğan, bunaltan bir düşüncenin baskısı altında bilgisinin zafere ulaşacağına; insanlığa servet, kendisine de şeref kazandıracağına inanıyordu. Yoksullukla pençeleşen bir sanata, tapınağın sütunlarına bağlanmış Samson gibi acı çekiyordu. İkisi için de sonuç aynıydı: biri gücünün, diğeri güçsüzlüğünün yükü altında eziliyordu. Pepita'nın bu bilgi özlemi karşısında yapabileceği hiçbir şey yoktu. Aile içinde ürettiği yöntemler işe yara-

mayınca, haftada iki *kahve* vererek konuklardan yardım umdu. Douai'de *kahveler çayın* yerini tutuyordu. *Kahve* adı verilen bu toplantılarda konuklar gece boyunca nefis şaraplar, bu güzel ülkenin mahzenlerinde her zaman fazlasıyla bulunan likörler, kahve ya da buzlu sütlü kahveler içerlerdi. Kadınlar bir tarafta şarkı söyler, giyim kuşam tartışmaları ya da şehir dedikoduları yaparlardı. Her zaman Mieris veya Terburg'un(*) tablolarını andıran bu toplantılarda yalnız; kırmızı tüylü sivri şapkalar, gitarlar ve on altına yüzyılın güzel giysileri eksiktir. Balthazar'ın ev sahipliği konusunda kusur etmemek için gösterdiği çabalar, zorlama incelik, parlak espriler o gecelikti. Ertesi günkü bitkin halini görenler onun büyük bir derdi olduğunu anlıyordu.

Geçici, zayıf önlemlerden başka şeye yaramayan bu toplantılar onun sorununun ne denli önemli olduğunu göstermekten başka şeye yaramadı. Balthazar'ın uçurumdan düşerken takıldığı dallara benziyordu bunlar. Onun düşmesini geciktirmişti ama rahatsızlığını da artırmıştı. Eski çalışmalarından söz etmiyor, kendini yeniden deneylerine veremeyecek bir duruma soktuğunu görmesine karşın durumundan şikâyetçi olmuyordu. Üstüne bir üzüntü çökmüş, sesi alçalmış, hastalıktan yeni kalkmış biri gibi bitkinleşmişti. Sıkıntısı bazen eline maşayı alışından, ocaktaki kömürleri tuhaf şekiller dizmesinden bile anlaşılıyordu. Gece yatma zamanı gelince seviniyordu. Bu onun uyuyarak, kendisini rahatsız eden düşüncelerden kurtulduğunu gösteriyordu. Ertesi sabah önünde koca bir gün olduğunu görünce yeniden kederleniyor, geçeceği çölü seyreden bitkin bir yolcu gibi, zamanını nasıl geçireceğini planlıyordu. Bayan Claes onun tüm bu sıkıntılarını, üzüntülerini görüyor, kocasına verdiği zararın büyüklüğünüyse görmemeye çalışıyordu. Çaresizdi. Balthazar Jean'ın konuşmalarını, kızlarının gülüşmelerini bambaş-

(*) XVII. yüzyılda yaşamış Hollandalı ressamlar.

ka düşünceler içindeki bir insanın tavrıyla izlerken ona soru sormaya cesaret edemiyordu. Onun üzüntülerinden kurtulmaya, kimseyi üzmemek için neşeli görünmeye çalıştığını gördükçe çok üzülüyordu. Balthazar'ın kızlarıyla şakalaştığını, Jean'la oynaştığını gördükçe Joséphine'nin gözleri yaşlarla doluyor, üzüntüsünü gizlemek için dışarı çıkıyordu. Böyle durumlarda içinden, «Ne olur önce beni öldür, sonra ne istersen yap,» demek geliyordu. Balthazar'ın gözleri yavaş yavaş canlılığını yitirdi, yaşlıların hüzünlü, o yeşilimsi rengini aldı. Karısıyla ilgilenmesine, konuşmasına, her şeyine ağırlık çöktü. Nisan sonuna doğru yoğunlaşan bu değişiklikler Bayan Claes'i korkuttu. Kocasını bu şekilde görmeye dayanamıyordu. Flaman dürüstlüğüyle sözünde durmasını beğeniyle karşılıyordu ama yaptığına da bin kez pişman olmuştu. Balthazar'ı her zamankinden daha bitkin bir şekilde gördüğü gün onu yeniden yaşama döndürebilmek için her türlü özveriyi göstermeye karar verdi:

«Dostum, bana verdiğin sözü bozabilirsin, seni bu yükten kurtarmak istiyorum,» dedi.

Balthazar şaşkınlıkla kendisine bakarken, o konuşmasını sürdürerek:

«Deneylerin hiç aklından çıkmıyor, değil mi?» diye sordu.

Balthazar buna coşkulu ve canlı bir hareketle yanıt verdi. Başlarına gelecek felaketin büyüklüğünü sezen Bayan Claes kocasının elini tutarak gülümsedi.

«Teşekkür ederim dostum,» dedi. «Sana sözünün geçtiğinden eminim artık. Bana canından çok sevdiğin şeyleri feda ettin. Özveride bulunma sırası artık bende. Şimdiye dek bazı mücevherlerimi sattım ama kalanlara kardeşimin verdiklerini de eklersem deneylerin için gerekecek parayı bulabilirim. Bunları kızlarıma saklıyordum ama senin başarın onlara çok daha değerli mücevherler kazandırabilir.»

Kocasının yüzünde beliren sevinç Joséphine'in tüm umutlarını alıp götürdü. İçi sızlayarak onun tutkusuyla başa çıkamayacağını anladı. Claes karısının bir uçurum saydığı

yolda korkusuzca yürüyebileceğine inanıyordu. Evet kocasının sarsılmaz bir inancı vardı, şüphe içinde olan kendisiydi. Yükün ağır kısmı kendisine düşüyordu. Zaten kadının çektiği acı hep iki kişilik değil midir? O anda başarıya inanmak daha mantıklı geldi kendisine. Çünkü servetlerinin yok olma olasılığına karşın bu işe izin vermesinde kendini haklı göstermek istiyordu. Claes heyecanlanarak:

«Tüm yaşamım boyunca seni sevsem, bu özverili davranışının karşılığını ödeyemem,» dedi.

Bunları söylediği sırada odaya giren Marguerite'le Félicie anne-babalarını selamladılar. Bayan Claes gözlerini yere doğru çevirerek bir an şaşkınlıkla kızlarının önünde durdu. Bir düş uğruna servetlerini feda ettiğini düşünüyordu. Babalarıysa onları dizine aldı. İçini dolduran sevinci boşaltabilmekten memnun, neşeli neşeli onlarla konuştu. O günden sonra Bayan Claes kocasının hareketli yaşamına katıldı. Claes için başarı, bilgi ne ise, çocuklarının geleceği, babalarının saygınlığı da Bayan Claes için o denli güçlü bir amaç oldu. Ailenin tüm elmasları Bayan Claes'in dini danışmanı Rahip de Solis tarafından Paris'te satılıp kimyevi madde firmaları yeniden malzeme göndermeye başlayınca zavallı kadının rahatı, huzuru kalmadı. O lanetlediği bilgi, kocasını yiyip bitiren araştırma tutkusu yüzünden sürekli bir bekleyiş içinde yaşıyor, arzularının şiddetiyle ölü gibi günlerce koltuğuna çakılı kalıyordu. Balthazar gibi kendisini meşgul edecek bir uğraşı olmadığından, duyduğu endişeler ruhunu altüst ediyordu. Sonu olmayan, Rahip de Solis'in de onaylamadığı bir tutkuya gösterdiği hoşgörüden dolayı kendine kızıyor, yerinden kalkıp iç avluya bakan pencerelere giderek korku içinde laboratuvarın bacasına bakıyordu. Duman gördüğünde umutsuzca bu dumanlara dalıyor, birbirine zıt düşünceler içini kemiriyordu. Çocuklarına ait servetin duman halinde uçup gitmesiyle babalarının yaşamını kurtarıyordu. Kocasını mutlu etmek birinci görevi değil miydi? Ancak bu

düşünceyle kendini toplayabiliyordu. Laboratuvara girip deneyleri izleme iznini almıştı ama çok geçmeden bundan vazgeçmek zorunda kaldı. Balthazar'ın kendisiyle ilgilenmediğini, hatta zaman zaman orada bulunmasından sıkılıyormuş gibi olduğunu görmek onu çok üzüyordu. Kıskançlıkla evi havaya uçurmak gibi delice isteklere kapılıyor, dayanılmaz acılar içinde harap oluyordu. O sıralarda Lemulguinier onun için tıpkı bir barometre olmuştu. Yemekleri sofraya getirip götürürken ıslık çalarsa, kocasının deneylerinin iyi gittiğini, yakınlarda başarıya ulaşılabilme umudu taşıdığını anlıyordu. Lemulguinier'nin somurtkan ya da neşesiz olması Bayan Claes'in üzülmesine neden oluyordu. Çünkü onun bu durumu kocasının işlerinin yolunda gitmediğinin göstergesiydi. Birinin gururu, diğerinin küstahça boyun eğmesine karşın sonunda evin hanımıyla uşak anlaşmışlardı. Fazla düşünmeden sararıp solan kadın birbiri ardından gelen çelişkili haberlerle eziliyor; bir yandan kocasını sevdiği için duyduğu endişeler, bir yandan çocukları için içi titreyen bir ana olmaktan doğan acıları yükünü büsbütün artırıyordu. Bir zamanlar ruhuna sıkıntı veren bu üzücü sessizlik içinde şimdi evde esen sıkıntılı havanın, oturma odasında gülmeden, konuşmadan, geçen günlerin farkında bile olmadan yaşıyordu. Ölçülü davranıyor, anaca bir duyguyla kızlarını ev işlerine alıştırıyor, yoksul düşecek olurlarsa ekmek paralarını kazanabilecekleri bazı kadın işleri öğretmeye çalışıyordu. Ne korkunç üzüntüler gizliydi, bu evin sessizliğinde... Balthazar yazın sonlarına doğru Rahip de Solis'in yardımıyla Paris'te satılan elmasların parasını bitirmiş üstüne Protez ve Chiffrevilleler'e yirmi bin frank denli de borçlanmıştı.

1813 ağustosunda, bu öykünün başlamasından yaklaşık bir yıl sonra Claes, kendisinin önem vermediği birkaç güzel deney yapmış, ama asıl araştırdığı konudaki çalışmalarından sonuç alamamıştı. Sıraya koyduğu çalışmalarını bitirdiğinde yetersizliğini görmek onu ezdi, büyük miktarda bir pa-

rayı neredeyse bir hiç uğruna harcadığını anlayınca umutsuzluğa kapıldı. Müthiş bir felaketle karşı karşıyaydı. Tavan arasından çıkıp yavaş yavaş oturma odasına indi, çocuklarının arasında bir koltuğa adeta kendini attı. Karısının peş peşe sorduğu sorulara yanıt vermeden birkaç dakika bir ölü gibi durdu. Gözleri dolunca üzüntüsünü göstermemek için dışarıya çıktı. Joséphine ardından gidip onu odasına götürdü. Karısıyla yalnız kalan Balthazar kendini koyverdi. Bu gözyaşlarında, bu cesaretini yitirmiş sanat adamına yakışan gözlerde, bu aile reisi pişmanlığında; öyle bir korku, sevgi, öyle bir çılgınlık vardı ki, Bayan Claes'i önceki tüm acılarından daha çok etkiledi. Bu kez kurban olan celladını avutmaya çalıştı. Balthazar üzüntü içinde; «Ben bir sefilim, çocuklarımın, senin geleceğinle oynuyorum. Sizin mutluluğunuzu sağlayabilmem için kendimi öldürmeliyim,» deyince Bayan Claes'in yüreği parça parça oldu. Kocasının huyunu bildiğinden umutsuzlukla bu söylediklerini gerçekleştirmesinden korktu. Yaşamını altüst eden bir bunalım geçirdi. Yaşadığı bunalımın çok şiddetli olmasına karşın hiçbir şeyi yokmuş gibi görünmeye çalışması üzüntüsünü daha da artırıyordu.

«Dostum,» dedi. «Bu kez bizi iflas etmiş görmekten neredeyse gizli bir zevk duyan Pierquin yerine bana baba gibi davranan Rahip de Solis'e başvurdum. Aynı zamanda günah çıkarttığım Rahip de Solis bana, bizi iflastan kurtarabilecek bir öğüt verdi. Gelip senin tablolarını gördü. Galeride bulunan resimlerimizin değeri hem evi ipotek etme karşılığında aldığın paraları, hem de Protez ve Chiffrevilleler'e yaptığın borçları ödemeye yetecek. Onlara da borcun var değil mi?»

Claes saçları beyazlaşan başını eğerek onayladı.

«Rahip de Solis Amsterdamlı Happe ve Dunckerler'i tanıyor; resme çıldırırlar. Tüm sonradan görmeler gibi, ancak eski ailelere özgü bu zenginlikle gösteriş yapabilmek için resimlerimize gerçek fiyatlarını verirler. Böylece açıklarımızı

kapatırız. Elimize geçecek yüz bin dükaya yakın paradan deneylerini sürdürmen için sen de biraz alırsın. Kızlarla bana az bir şey kalsa da olur. Zamanla para artırıp boş çerçeveleri yeni resimlerle doldururuz, böylece sen de mutlu olursun.»

Balthazar müthiş bir sevinçle yüzünü karısına doğru çevirdi. İşler tümüyle tersine dönmüştü. Şimdi, kadın kocasını koruyordu. Karısı Joséphine son derece bağlı olan bu adam, kollarının arasında tuttuğu karısının; dudaklarını, saçlarını ürperten bir titremeyle sarsıldığını fark etmedi bile.

«Gerçekle aramda çok az bir şey kaldığını sana söylemeye cesaret edemiyordum. Madenleri gaz haline getirebilmek için, sıfır atmosfer basıncında, yani tam bir boşlukta, onları çok yüksek bir ısıya tabi tutabilirsem tamam demektir.»

Bayan Claes bu bencilliğe dayanamadı. Gösterdiği özveri nedeniyle en azından bir teşekkür beklerken karşısına bir kimya konusu çıkıyordu. Birdenbire kocasından sıyrılıp oturma odasına indi, korkudan şaşıran ne yapacaklarını bilemeyen kızlarının arasında bir koltuğa otururarak katıla katıla ağlamaya başladı. Marguerite ve Félicie her biri bir elini tutup koltuğun iki yanına diz çöktüler. Üzüntüsünün nedenini bilmemelerine karşın, ikisi de onunla birlikte ağlamaya başladılar. Ona üzüntüsünün nedenini sordular.

«Zavallı yavrularım, ben öldüm artık. Bunu hissediyorum,» şeklinde verdiği yanıt Marguerite'i ürpetti. İlk kez annesinin yüzünde esmer insanlara özgü solgunluğu görüyordu.

Félicie:

«Martha, Martha,» diye seslendi. «Gelin, annem sizi istiyor.»

İhtiyar dadı koşarak mutfaktan geldi, hanımının renkli esmer yüzünü yeşilimsi bir beyazlıkta görünce İspanyolca:

«Aman Allahım, hanım ölüyor,» diye bağırdı.

Odadan çıktı, Bayan Claes'in ayaklarını koymak için Josette'e su ısıtmasını söyleyip hanımının yanına döndü.

Bayan Claes:

«Martha, beyefendiyi korkutmayın, sakın ona bir şey söylemeyin,» dedi.

Sonra da Marguerite'le Félicie'yi göğsüne bastırarak:

«Yavrularım, sizi mutlu, evlenmiş, çocuk sahibi görmek için daha çok yaşamak isterdim,» dedi. «Martha, Lemulguinier'ye söyleyin, benim adıma gidip Rahip de Solis'in buraya gelmesini rica etsin.»

Bu ani olay mutfağa da yansıdı. Bayan Claes'le kızlarına son derece bağlı olan Martha'yla Josette bu olaydan büyük üzüntü duydular. «Hanım ölüyor! Bey onun kanına girdi. Çabuk hardallı, sıcak bir ayak suyu hazırla!» sözleri Josette'in ah vahlarla Lemulguinier'ye saldırmasına yol açtı. Lemulguinier özenli bir küçükhanım odası gibi düzenlenmiş mutfakta, avludan yana pencerelerden birinin önünde masanın bir köşesine oturmuş, rahat rahat yemeğini yiyordu Josette bir sandalyeye çıkıp, altın gibi parlayan bir tencereyi raftan alırken uşağa bakarak:

«Sonunda böyle olacağı belliydi,» dedi. «Hangi ana bizim bey gibi bir babanın, bir serveti har vurup harman savurduğunu görür de dayanır?»

Başındaki yuvarlak takkeyle bir Alman fındık kırma aletine benzeyen Josette, yeniden acı acı Lemulguinier'ye baktı. Kırmızı damarlı, küçük yeşil gözleri adeta zehir saçıyordu. İhtiyar uşak bırak Allah aşkına der gibi omuzlarını silkti. Mirabeau'nun da canı sıkılsa herhalde böyle bir hareket yapardı. Sonra üzerine yeşillik serpilmiş bir dilim tereyağlı ekmeği kocaman ağzına sokuverdi.

«Hanım, beye güçlük çıkaracağına para verseydi, hepimiz yakında altın içinde yüzüyor olacaktık. Bulmamıza çok az kalmıştı,» dedi.

«Yapılanlardan madem bu denli eminsin, bankadaki yirmi bin frangı neden vermiyorsun? Efendin değil mi?»

Felemenkli aşçı kadının sözlerini keserek:

«Sen bunlardan anlamazsın Josette, sen suyu hazırlamaya bak,» dedi.

«Benim bildiklerime göre, burada bin marklık gümüş vardı, sen ve efendin onları erittiniz. Sizi kendi halinize bıraksalar sermayeyi kediye yüklersiniz. Bu gidişle ev tamtakır kalacak.»

Bu sırada içeriye Martha girdi:

«Bizim bey, hanımı, her şeyi yiyip yutmasına engel olduğu için öldürmek istiyor. Şeytan girmiş adamın içine. Bana bak Lemulguiner eğer ona yardım edersen kâfir olursun, sende din iman olup olmadığını da bilmiyorum ya! Herkes üzüntü içinde kıvranırken sen keyf içinde yan gelmiş oturuyorsun. Küçük hanımlar iki gözleri iki çeşme ağlıyor. Haydi koş da Rahip Solis'yi çağır.»

Lemulguinier:

«Benim işim var, beyin laboratuvarını düzenleyeceğim,» dedi. «Esguercihin Mahallesi dünyanın bir ucunda, kendin git.»

Martha:

«Şu domuza bakın,» dedi. «Peki hanımın ayak suyunu kim götürecek? Kanı başına çıkmış, yoksa bırakalım da ölsün mü?»

Marguerite mutfağın yanındaki odaya gelerek:

«Mulguinler,» dedi. «Rahip de Solis'ten dönerken doktora da uğrayın, hemen buraya gelmesini rica edin.»

Josette:

«Nasıl? Gitmez misin?»

Lemulgunier:

«Efendim laboratuvarını düzenlememi istedi,» dedi, sonra da iki kadına dönerek hainee baktı. Marguerite o sırada merdivenden inmekte olan Bay Claes'e:

«Babacığım,» dedi. «Lemulguinier'yi şehre yollamama izin verir misin?»

Bay Claes'in kızının isteğini kabul ettiğini duyan Martha: «Gideceksin işte pis Çinli,» dedi.

Aileye çok fazla bağlı olmayan Lemulguinier ile bu iki kadın sürekli tartışırlardı. Lemulgunier'nin ilgisiz hali Josette ile ihtiyar dadıyı daha çok eve bağlamıştı. Görünüşte önemsiz gibi görünen bu tartışmalar daha sonra felakete uğradığında yardıma gereksinimi olan ailenin geleceğini çok etkiledi. Balthazar o denli dalgındı ki, Joséphine'nin hasta olduğunu bile fark etmedi. Jean'i dizlerine oturttu. Artık çözümleme olanağına kavuştuğu sorunu düşünerek çocuğu zıplatmaya başladı. Üzerine yığılıp kaldığı koltuktan kalkma gücünü bulamadığından oturma odasından çıkamayan karısına ayak suyu getirildiğini, kızlarının anneleriyle ilgilendiğini görmesine karşın neden bu denli telaşlı olduklarını düşünemedi. Marguerite ya da Félicie konuşmak istediklerinde Bayan Claes, Balthazar'ı göstererek onları susturuyordu. Böyle bir olay annesiyle babası arasında geçenleri anlayabilecek bir düzeye gelmiş ve akıllı bir kız olan Marguerite'i düşündürebilirdi. Ailelerin özel yaşamlarında öyle bir an gelir ki; çocuklar isteyerek ya da istemeyerek ana babaları hakkında değerlendirmelerde bulunmaya başlarlar. Bayan Claes bunun yaratabileceği tehlikeyi biliyordu. Balthazar'a duyduğu sevgi nedeniyle, on altı yaşındaki bir kızın kendi düşüncesine göre babasında kusur gibi görebileceği şeyleri haklı göstermeye çalışırdı. Bayan Claes'in Balthazar düşünürken, onu rahatsız etmemek için önünde hiç ses çıkarmadan oturması, içinde bulundukları şu ortamda bile ona gösterdiği saygı, kızlarda babalarına karşın bir tür korku uyandırıyordu. Bayan Claes'in kocasına gösterdiği saygı, Marguerite'in kendisine duyduğu sevgiyi ve hayranlığı bir kat daha artıyordu. Bu hayranlık genç kızın nedenlerini araştıracağı bazı acıları sezmesinden kaynaklanıyordu. Marguerite evde dört yıldır

süren huzursuzluğun nedenlerini bazen Martha'nın ya da Josette'in ağzından kaçan bazı kelimelerden anlayabiliyordu. Bayan Claes'in hiçbir şey söylememesine karşın kızı, böylece yavaş yavaş bu aile faciasının ayrıntılarını tek tek öğreniyordu. Marguerite günü geldiğinde annesinin sırdaşı olacak, sonra da hâkimlerin en acımasızı kesilecektir. Bayan Claes kızının da kendisi gibi Balthazar'a bağlı olması için yoğun çaba harcıyordu. İlerde kendisi öldükten sonra kızıyla Balthazar arasında bir sürtüşme yaşanabileceği endişesi onu ürpertiyordu. Zavallı kadın ölümünden çok, ölümünden sonra olabileceklerden korkmaya başlamıştı. Balthazar'a olan sevgisi biraz önceki kararında da görülüyordu. Kocasının mallarını rehinden kurtararak onun bağımsızlığını sağlıyor, Balthazar'ın çıkarlarıyla çocuklarınınkini ayırarak herhangi bir tartışmayı önlemiş oluyordu. Gözlerini dünyaya kapatıncaya dek kocasını mutlu görmek istiyordu. Aile içinde koruyucu gücünü kullanarak, babasına karşı bir melek gibi davranmayı sürdürecek olan Marguerite'e kalbindeki tüm sevecenliği aşılamak istiyordu. Sevdiklerinin üzerine mezarının ötesinden hâlâ sevgisinin ışığını serpmekti bu. Balthazar'ın bilim tutkusuyla içinde uyandırdığı korkuları zamanından önce Marguerite'e açıp babasını onun gözünden düşürmek istemedi. Kızının kardeşlerine bir ana, babasına da şefkatli bir kadın gibi davranıp davranamayacağını anlamak için onu inceledi. Böylece Bayan Claes'in son günleri kimseye söylemeye cesaret edemediği korkularla geçiyordu. Bu son olayın yaşamını sarstığını hissetmesine karşın gözleri yine geleceğe bakıyordu. Oysa Balthazar'ın aklında gerçekten başka bir şey yoktu artık. Tutumlu olmak, servet, aile duygusu vb. gibi şeyleri çoktan unutmuştu. Oturma odasındaki sessizliği, Jean dizinden inmiş olmasına karşın Balthazar'ın onu sallıyormuş gibi salladığı ayağının sesi bozuyordu. Marguerite annesinin yanında oturmuş, renksiz, bozuk yüzünü seyrediyor, babasının duygusuzluğuna şaşıyordu.

Bu sırada sokak kapısı gürültüyle kapandı. Rahip de Solis'in yeğeninin koluna dayanarak yavaş yavaş avludan geçtiğini gördüler. Félicie:

«Aa! İşte Bay Emmanuel,» dedi.

Emmanuel de Solis'i gören Bayan Claes: «Çok iyi çocuktur o,» dedi. «Onu yeniden göreceğime çok memnunum.»

Marguerite, annesinin Emmanuel'i övdüğünü duyunca kızardı. Bu genç iki gündür kalbinde şimdiye dek varlığını bilmediği duygular uyandırmış, içinde o güne dek hareketsiz duran düşünceleri canlandırmıştı. Rahibin Bayan Claes'e yaptığı ziyarette yaşamında önemli bir yer tutan hissedilmesi güç bazı olaylar geçmişti. Bu olaylar oldukça önemli sonuçlar doğurduğundan ailenin arasına giren bu yeni iki insanı tanıtmak gerekiyor. Bayan Claes din işlerini gizlice görmek alışkanlığındaydı. Aile bu rahibi hemen hemen hiç tanımazdı. İkinci kez bu eve geliyorlardı ama nerede olursa olsun amca ile yeğenini görüp de acıma, hayranlık karışımı bir şey duymamak olası değildi. Bembeyaz saçlı seksenlik bir ihtiyar olan de Solis'in yaşlı yüzünde yaşam yalnız gözlerinde toplanmış gibiydi. Zorlukla yürüyordu çünkü bacakları incecik, ayaklarından biri de sakattı. Bir tür kadife torba içinde gibi duran bu ayağı yüzünden yeğeni kolundan tutmadığı zamanlar kol değneği kullanmak zorunda kalıyordu. Kamburlaşmış sırtı, kurumuş vücudundan onun hastalıklı bir insan olduğu görülüyordu. Demir gibi bir irade, temiz bir dini düşünceyle kendini koruyabiliyordu. Derin bilgisi ve gerçek sofuluğuyla tanınan bu İspanyol rahip sırasıyla dominiken, Toledo'da başpapaz, Malines başpiskoposluğunda piskopos yardımcısı olmuştu. Eğer Fransız İhtilali çıkmamış olsa, Casa Réal ailesinin korumasında kilisenin en yüksek mevkilerine dek yükselebilirdi. Ama öğrencisi genç dükün ölümüyle bu gürültülü yaşamdan soğumuş, kendisini çocuk yaşta öksüz kalan yeğeninin eğitimine ve terbiyesine adamıştı. Belçika'nın alınması üzerine Bayan Claes'in yanında kalmaya

karar vermişti. Rahip de Solis'in gerek gençliğinden beri Sainte Thérès'e(*) duyduğu hayranlık, gerek düşüncelerinin aldığı yön, onu Hristiyanlığın mistik tarafına götürmüştü. Flandi'da Mille Bourignon'un(**), ermiş Hristiyanların, guietiste(***) yazarların başka dinlerden döndürdüğü birçok kendine yakın Katolik buldu; üstelik Fenelon'un, Bayan Guyon'un(****) karşılaştığı engellere karşın hâlâ mistiklerin mezhebinden olan bu imanları bir insanlar kendisini ruhani bir lider gibi görünce, oraya yerleşmekte hiç tereddüt etmedi. De Solis'in yaşamı örnek teşkil edecek denli düzenliydi. Böyle koyu bir din adamının dünya işlerine aldırış etmemesi gerekirken o, yeğenini çok sevdiği, düşündüğü için malına mülküne özen gösterirdi. Herhangi bir işi çıktığında kendi kesesine el atmadan, kiliseye bağlı müminleri yardıma çağırırdı. Ruhani liderliğine çok güvenilir, iyi niyetli bir insandı. Çok az yanıldığından herkes onun istediklerini yapmaya çalışırdı. Amca ile yeğen arasındaki çelişkiyi belirtmek için amcayı su boylarında yetişen içi boşalmış bir soğüde, yeğeni de yosun bağlamış bu ağacın gövdesinden onu doğrultmak için zarif ve dimdik bir hareketle fışkıran üzeri güllerle dolu bir yabangülüne benzetebiliriz.

Amca disiplinli bir şekilde terbiye ettiği yeğenini bir ninenin bakire bir torununu koruduğu gibi hiç yanından ayırmazdı. Bu nedenle Emmanuel'in iç gıcıklayıcı bir duyarlığı, yarı dalgın bir safiyeti vardı. Gençliğin bu kısa ömürlü çiçekleri yalnız dinle beslenen ruhlarda sürekli taze kalır. İhtiyar ra-

(*) Sainte Thérèsed Avila: İspanyol azizesi (1515-1582).

(**) Antoinette Bourignon: Genç yaşında bazı ilahi hayaller gördüğünü iddia edince düşmanları tarafından ülkesinden kovulmuş, Flandr ve Belçika'yı dolaşarak dini telkinlerde bulunmuştur (1616-1680).

(***) Quiétist: Hıristiyanlığın tören kısımlarını kaldırıp dini yalnız Allah sevgisine bağlamak isteyen *quiétisme* mezhebine mensup kimse.

(****) Mme Guyon: Fransız mistiklerinden. Yazılarıyla Fénelon'u teşhir etmiş ve onu Bossuet'yle tartışmaya itmiştir.

hip, ardı arkası kesilmeyen çalışmalarla, manastırı andırır yöntemlerle öğrencisini yaşamın acılarına karşı hazırlamış, zevk ve eğlenceye eğilimli duygularını köreltmişti. Emmanuel'i insanların içine taptaze çıkaracak, iyi insanlara rastlaması durumunda mutlu edecek olan bu terbiye delikanlıya, onu genç kızlar gibi çekici kılan bir melek saflığı vermişti. Utangaç ama güçlü, cesur bir anlam taşıyan gözleri, billurdan çıkan sesin kulakta dalgalanışı gibi ruhta titreşimler yaratıyordu. Düzgün olmasına karşın anlamlı yüzü, keskin çevresi ve hatlarının uyumu ile göze çarpıyordu. Bu yüzde her şey birbirine uygundu. Siyah saçları, siyah kaşı gözü, teninin beyazlığının canlı renklerini daha da ortaya çıkarıyordu. Sesi de yüzü gibi güzeldi. Kız gibi davranışları; sesinin uyumuna, bakışlarının tatlı ışıltısına uygundu. Duruşundaki çekingenlik, sözlerindeki ölçülülük ve amcasına gösterdiği saygıyla etrafında uyandırdığı ilginin farkında değilmiş gibi görünüyordu. Yaşlı rahibin acı dolu sendelemelerine adımlarını uydurmak için yürüyüşünü gözünden ayırmaz, amcasının ayaklarını zedeleyebilecek şeyleri uzaktan fark ederek onu en iyi yollardan götürürdü. Bu halini görüp de Emmanuel'in insanı insan yapan onurlu duygularla dolu olduğunu görmemeye olanak yoktu. Amcasının hakkında herhangi bir düşünce belirtmeden severek, körü körüne dinleyerek insanların gözünde öyle büyüyordu ki vaftiz anasının ona bu güzel ismi bilerek taktığına herkesin inanası geliyordu. İhtiyar evinde veya başka bir yerde dominikence bir baskıya kalkıştığında Emmanuel, amcasının yerinde bir başkası olsa karşı gelebileceğini göstermek ister gibi başını öyle soylu bir şekilde kaldırıyordu ki, duygulu insanlar, bir sanat eserini seyreden sanatçılar gibi, heyecanlanıyorlardı; zira güzel duygular uyandırmakta canlı gösteriler hiç de sanat eserlerinden geri kalmaz.

Rahip de Solis Claesler'in resimlerini görmek için Bayan

Claesler'in evine geldiğinde Emmanuel de onunla birlikteydi. Marguerite Rahip Solis'in galeride olduğunu öğrenince bu ünlü adamı görmek istemiş, bir bahane yaratarak annesinin yanına gelmişti. Genç kızların, asıl amaçlarını gizlemek için beceriyle takındıkları ilgisiz bir tavırla içeri gizlemek siyahlar içinde, kamburlaşıp iki kat olmuş bir cenazeyi andıran ihtiyarın yanındaki Emmanuel'in güzel yüzü hemen dikkatini çekmişti. İkisinin genç ve saf bakışları karşılaştığında aynı şaşkınlığı yansıtmıştı. Emmanuel'le Marguerite birbirlerini daha önce bir rüyada görmüş olmalıydı. İkisi de gözlerini önce yere çevirip sonra da aynı şekilde kaldırarak aynı şeyi belirtmiş oluyorlardı. Marguerite annesinin koluna girdi, bir şey yapmış görünmek için alçak sesle ona bir şeyler söyledi. Emmanuel'i görmek için başını bir kuğu gibi uzatarak adeta annesinin kanadının altına sığındı. Bu sırada Emmanuel de sıkı sıkıya amcasının koluna sarılmıştı. Resimlerin değerini artırmak için ustalıkla düzenlenmiş galerinin zayıf ışığı, utangaç insanlar için bir mutluluk kaynağı olan bu kaçamak bakışları gizledi. İkisinin de henüz düşüncede bile olsa *acaba*'ya varmadıkları muhakkaktı. Ama ikisi de kalpleri ürperten o tatlı heyecanı hissetmişti. Uzun süre açığa vurulmamış bir duyarlığın taşmasına neden olan bu ilk etkiyle tüm gençler ilk kez müzik dinleyen çocuklara benzer bir şaşkınlığa uğrarlar. Çocukların bazıları gülüp düşünür, bazılarıysa düşündükten sonra güler; ama şiir ya da aşkla yaşamaya aday olanlar uzun uzun dinler, aldıkları hazla o parçayı bir daha dinlemek isterler. İlk müzik zevkini tattığımız yerleri büyük bir aşkla seven, o müzisyeni, hatta enstrumanı bile anımsayan bizler, bize yaşamın ezgilerini ilk kez tattıran varlığı sevmemezlik edebilir miyiz? Emmanuel ile Marguerite de birbirleri için sisleri sıyırıp öğlen sıcağıyla yanan kıyıları gösteren o el, gönüllere seslenen o müziğin ezgisi oldular. Bayan Claes yaşlı rahibi Fuide'in bir melek resmi önün-

de durdurduğunda Marguerite, resmin Emmanuel üzerindeki etkisini görmek için başını uzattı, Emmanuel de benzer duygularla ona baktı. İkisi de durumu anlamış ve bundan sevinç duymuşlardı. Rahip de Solis ciddi bir şekilde bu güzel eseri överken Bayan Claes ona yanıt veriyordu. Çocuklarsa sessiz bir şekilde onları izliyordu. İşte gençlerin ilk karşılaşmaları böyle olmuştu. O gün evin sessizliği, büyüklerinin orada bulunması, her şey bu sisli serabı gizleyen çizgilerin kalplerde derinleşmesine yardım etti. Emmanuel, Bayan Claes'ten izin almak için bir iki cümle mırıldandığında, Marguerite'in aklına üşüşmüş karışık düşünceler birdenbire duruldu, ruhunda berrak bir yüzey haline gelip parlak bir ışıkla renklendi. Kadife gibi yumuşaklığı ve uyumuyla kalbi büyüleyen bu ses Emmanuel'in ansızın uyandırdığı ve gittikçe gelişecek olan etkiyi tamamladı. Çünkü kaderin bir genç kızın kalbinde aşkı uyandırmak üzere seçtiği adam çoğu kez yaptığı işin farkında değildir, bu nedenle de onu yarım bırakır. Marguerite şaşkın bir şekilde başını eğip selam verirken, bu güzel hayali kaybetmenin üzüntüsünü yaşıyor gibiydi. Bu durumuyla şarkısına doyamayan çocuğa benziyordu. Eski merdivenin başında, oturma odasının kapısı önünde ayrılmışlardı. Marguerite odaya girdikten sonra, sokak kapısının kapanışına dek amca ile yeğenin ardından baktı. Rahiple konuşurken, ele aldıkları önemli konularla ilgilenen Bayan Claes kızının yüzünü inceleyememişti. Eğer bunu yapmış olsaydı kızının Emmanuel'le karşılaşmasının heyecanıyla kızarmış olan yüzünü görürdü. Yaşlı rahibin geldiği söylendiğinde Marguerite işine sarıldı. İşiyle öyle meşgul görünüyordu ki amca ile yeğeni yüzlerine bile bakmadan selamladı. Bay Claes Rahip de Solis'in selamına dalgın bir hareketle karşılık verdikten sonra işi başından aşkın bir adam tavrıyla odadan çıktı. Dindar dominiken insanın içini okuyan bir bakışla Bayan Claes'i inceledikten sonra onun yanına oturdu.

Bay Claes ve karısını görür görmez ortada önemli bir şeylerin olduğunu anlamıştı. Bayan Claes:

«Çocuklar haydi bahçeye çıkın,» dedi. «Marguerite Emmanuel'e babanın lalelerini göstersene!»

Marguerite biraz utanarak Félicie'nin koluna girdi ve genç adamın yüzüne baktı. Emmanuel de bir şeymiş yapmış olmak için Jean'ın elinden tuttu. Dördü birlikte bahçeye çıkınca Félicie'yle Jean, Marguerite'i bırakıp başka bir tarafa gittiler. Neredeyse Emmanuel'le yalnız kalan Marguerite, onu Lemulguinier'nin hemen hemen her yıl aynı şekilde düzenlediği lale kümelerine doğru götürdü. Bir an süren derin bir sessizliğin ardından Marguerite:

«Laleleri sever misiniz?» diye sordu.

«Efendim, laleler güzel çiçeklerdir ama insanın onları sevebilmesi için onlardan zevk alması, güzelliklerinden anlaması gerekir. Bu çiçekler benim gözlerimi kamaştırıyor. Sürekli amcamın evindeki karanlık, küçük odada çalıştığımdan mıdır nedir, göze güzel gelen her şeyi beğeniyorum.»

Son sözlerini söylerken Marguerite'e baktı. Karmakarışık isteklerle dolu bu bakışta genç kızın yüzünü bir çiçeğe benzeten mat beyazlığa, dinginliğe, tatlı renklere hiçbir anıştırma yoktu.

Marguerite Emmanel'i yeşilę boyalı tahta bir sıraya doğru götürdü:

«Çok mu çalışıyorsunuz?» diye sordu. «Buradan laleleri fazla yakından görmüş olmazsınız, gözleriniz de fazla yorulmaz. Haklısınız bu renkler insanın gözünü kamaştırıyor, rahatsız ediyor.»

Genç adam bir süre ayağıyla yerdeki kumları düzelttikten sonra:

«Evet, çok çalışıyorum,» dedi. «Her şeye çalışıyorum. Amcam beni rahip yapmak istiyordu.»

«Marguerite saf bir şekilde:

«Ya? Öyle mi?» dedi.

«Ben istemedim. O meslek için kendimi yetenekli görmüyorum. Ama amcamın isteklerine karşı gelmek biraz güç oldu. O denli iyi kalplidir, beni de o denli sever ki! Geçenlerde beni askerlikten kurtarmak için yerime parayla birini tuttu.»

Marguerite:

«Peki siz ne olmak istiyorsunuz? Galiba beni çok meraklı biri olarak değerlendireceksin...»

Emmanuel ona hayranlık ve sevgiyle bakarak:

«Efendim,» dedi. «Şimdiye dek amcamdan başka kimse bana böyle bir soru sormadı. Ben öğretmen olmak istiyorum. Ne yapayım? Zengin değilim ki. Felemenk'te bir kolej müdürü olabilirsem kendi halimde yaşayabilecek denli para kazanır, sevebileceğim sade bir kadınla da evlenirim. İşte amaçladığım yaşam bu. Belki de bu yüzden Orchies Ovası'nda gelen geçenin ezdiği bir *pâquerette*'i(*) altınlar, erguvanlar, yakutlar, zümrütlerle dolu bu güzel lalelere yeğliyorum. Bunlar görkemli bir yaşamı anımsatıyor, oysa *pâquerette* dingin bir aile yaşamını, benim olmak istediğim fakir öğretmenin yaşamını simgeliyor.»

Genç kız:

«Ben şimdiye dek *pâquerette*lere hep Marguerite derdim,» dedi.

Emmanuel kıpkırmızı kesildi, ayağıyla kumları karıştırırken uygun bir yanıt aradı. Aklına gelen tüm düşünceleri anlamsız buluyor, hiçbirine karar veremiyordu. Yanıtı gecikince daha da şaşırarak:

«İsminizi söylemeye cesaret edememiştim de...» dedi. Cümlesini tamamlayamadı.

Marguerite:

«Demek öğretmen olmak istiyorsunuz?»

«Evet efendim, ben bir mesleğim olsun diye öğretmen ol-

(*) Fransızcası marguerite demek olan papatyanın diğer bir adı.

mak istiyorum, aslında daha faydalı olabileceğim işler de yapmak istiyorum. Tarih çalışmalarına çok ilgi duyuyorum.»

«Ya?»

Gizli düşünceler içeren bu yanıt genç adamı utandırdı, aptalca gülmeye başladı:

«Bana hep kendimden söz ettiriyorsunuz. Aslında sizden söz etmeliyiz.»

Marguerite pencerelerden oturma odasına baktı:

«Galiba annemle amcanız konuşmalarını bitirdiler.»

«Annenizi çok değişmiş buldum.»

«Acı çekiyor, ama nedenlerini bize söylemek istemiyor. Onunla birlikte üzülmekten başka bir şey gelmiyor elimizden ne yazık ki!»

Bayan Claes Rahip de Solis'ten başka kimsenin karar veremeyeceği, vicdanını rahatsız eden konuyla ilgili konuşmasını bitirmişti gerçekten de; ilerde yoksul bir duruma düşebileceklerini göz önünde tutarak, ev işleriyle hiç ilgilenmeyen Balthazar'dan habersiz, de Solis'in Hollanda'da satacağı resimlerin parasından önemli miktarda ayırıp ailesinin yoksulluk içinde kalabileceği günlere saklamak istiyordu. İhtiyar rahip iyice düşünüp taşındı. Bayan Claes'in durumunu ve bu ihtiyatlı tutumunu uygun buldu. Bay Claes'in saygınlığına gölge düşürmemek için gizlice yapılması kararlaştırılan satış işiyle ilgilenmek üzere çıkıp gitti. Yeğenini bir mektupla Amsterdam'a yolladı. Delikanlı Claesler'e hizmet etmenin mutluluğu içinde, galerideki resimleri meşhur bankerlerden Happle'a Duncker'e oldukça yüksek bir fiyatla, seksen beş bin Hollanda dükasına satmayı başardı. Bu paranın dışında on beş bin düka altın da Bayan Claes'e gizlice ödenecekti. Resimler o denli bilinen resimlerdi ki, alım satım işlemlerinin tamamlanması için Balthazar'ın Happle'a Duncker kuruluşunun gönderdiği mektuba yanıt vermesi yeterliydi. Claes Emmanuel de Solis'i resimlerin parasını almakla görevlendirdi. Bu satışın Douai'de duyulmaması için resimleri gizlice gön-

derdi. Eylül ayının sonlarına doğru da borçlarını ödeyip mallarını kurtardı. Böylece yeniden çalışmalarına da başlamıştı ama, Claesler'in evi de en güzel süslerinden yoksun kalmıştı. Tutkusu nedeniyle gözü dünyayı görmeyen Balthazar buna üzülmedi bile. Bu tabloları hem de fazlasıyla çok geçmeden yerine koyacağından o denli emindi ki, satışı, tablolarını istediği zaman geri alabilmek koşuluyla yapmıştı. Aile mutluluğa kavuştuktan, kocası da memnun olduktan sonra yüz tane yağlı boya tablonun Joséphine için hiçbir önemi yoktu. Galeriyi konuk odalarındaki resimlerle doldurttu. Ön bölümdeki boşluğun anlaşılmaması içinde buradaki eşyaların yerlerini değiştirdi. Borçları ödendikten sonra Balthazar'a yeniden deneylerini sürdürebilmesi için yaklaşık iki yüz bin frank kalmıştı. Bayan Claes, Balthazar'dan gizlice ayırdığı on beş bin dükayı da Rahip de Solis'le yeğenine emanet etti. Rahip bu parayı değerlendirmek için, savaşın değerlendirdiği dükaları sattı eküye çevirdi. Yüz altmış altı bin frank tutarındaki ekületi evinin kilerine gömdü. Bayan Claes sekiz aya yakın bir süre kocasının aralıksız çalışmasından buruk bir mutluluk duydu. Balthazar'ın son davranışı onu çok sarsmıştı. Giderek artan bir halsizlik yakasına yapışmıştı. Balthazar kendisini öylesine çalışmalarına kaptırmıştı ki, ne Fransa'nın başına gelen felaketler, ne Napoléon'un ilk düşüşü, ne Bourbonlar'ın tahta dönüşü onu deneylerinden uzaklaştıramadı. O artık ne bir baba, ne bir koca, ne de bir vatandaştı, o yalnızca bir kimyacıydı. 1814 yılının sonlarına doğru Bayan Claes'in hastalığı daha da arttı. Artık yataktan çıkamayacak denli bitkin bir duruma gelmişti. Elinden uçup giden mutluluğunun anılarıyla şimdiki durumunu karşılaştırıp üzülmemek için mutlu günlerini geçirdiği yatak odasında kalmak istemiyor, oturma odasında yatıyordu. Doktorlar da bu odayı kendi odasından daha ferah, daha havadar, durumuna daha uygun buluyor bu isteğine karşı çıkmıyorlardı. Yaşamının sonlarına gelmiş olan bu mutsuz kadının yatağı,

ocakla bahçeye bakan pencerenin önüne kondu. Oradaki son günlerini kızlarının ruhunu dini bakımdan olgunlaştırmak, kendi ruhun ateşini onlara aşılamakla geçirdi. Kocasından bir sevgi görmediğinden, koca sevgisi yerini evlat sevgisine bıraktı. Çocuklarını yeterli ölçüde sevmekte geciken ana, geciktiği ölçüde üzerlerine titredi. Tüm onurlu insanlar gibi içinde, vicdan azabıyla karıştırdığı ince, yüce duygular vardı. Borçlu olduğu yakınlığı çocuklarına göstermediğini düşünerek, işlemediği kusurları gidermeye çalışıyor, onlarla ilgileniyor, yavrularını adeta içine sokmak, güçsüz kanatlarının altına almak, bir günde, ihmal ettiği tüm günler için sevmek istiyordu. Bu haliyle bir kat daha tatlılaşıyordu. Çektiği acılar, söylediklerine ruhundan gelen içler acısı bir baygınlık veriyordu. İyi niyetle dolu sesinin uyumu çocuklara heyecan vermeden, bakışlarıyla onları okşuyordu. Eliyle durmadan üzerlerine hayır duaları serper gibiydi.

Claesler'in birdenbire kimseyi davet etmemesi, tam bir yalnızlık içine çekilmesi, Balthazar'ın evlenme yıldönümünde yeni bir ziyafet vermemesi Douai'de kimseyi şaşırtmadı. Önceleri Bayan Claes'in rahatsızlığı bunun için yeterli neden sayıldı. Daha sonra borçların ödenmesi dedikodulara son verdirdi. Flandr'ın üst üste gelişen siyasi değişiklikleri, Yüz Gün Savaşı, işgal gibi önemli olaylar kimyacıyı akıllardan büsbütün sildi. Bu iki yıl içinde şehir birçok kez neredeyse elden gidiyordu. Arka arkaya önce Fransızlar'ın, sonra da düşmanların işgaline uğradı. Akın akın yabancılar geldi, köylü iltica etti, çeşitli çıkar çevreleri ayaklandı, birçok insanın yaşamı tehlikeye girdi. Pek çok felaketin yaşandığı bu karışıklıklarda kimse kimseyi düşünemedi. Rahip de Solis, yeğeni ve Pierquinler'den başka tek ziyaretçisi kalmayan Bayan Claes, 1814-1815 kışını dayanılmaz acılarla geçirdi. Kocası yanına çok az uğruyordu. Akşam yemeklerinden sonra birkaç saat yanında kalıyor ama Bayan Claes'in artık uzun uzun konuşacak gücü kalmadığından çoğunlukla birbirine

benzeyen bir iki cümle söylüyor, susarak oturuyor, odadaki korkunç sessizlikle uyum gösteriyordu. Bu rutin yaşam biçimi Rahip de Solis'le yeğeninin oturmaya geldiği akşamlar biraz canlanıyordu. Balthazar ihtiyar rahiple tavla oynarken Marguerite annesinin yatağının yanında Emmanuel'le konuşuyordu. Bayan Claes bu güzel sevdadan dalga dalga yayılan, taşan güzel esintinin, zedelenmiş ruhuna ne denli acı ve ne denli iyi geldiğini belli etmeden gülümseyerek çocukları izliyordu. Seslerindeki ikisini de büyüleyen ezgi, yüreğini parçalıyor, yakaladığı anlamlı bir bakış, bu bir ayağı çukurdaki kadına genç ve mutlu günlerini anımsatıyor, son günlerinin acısını daha çok hissettiriyordu. Yaralı olduğunu sezdikleri bu acılı kadını incitmemek için Emmanuel'le Marguerite saygıyla kendilerini tutuyor, aşkın o tatlı çocukluklarına kapılmıyorlardı. Şimdiye dek hiç kimse duyguların da kendine özgü bir yaşamı, doğdukları yerin koşullarından kaynaklanan bir yapısı olduğunu fark etmemiştir. Duygular hem geliştikleri yerin özelliklerini hem de gelişmelerini etkileyen düşüncelerin damgasını taşırlar. Bayan Claes'in kocasına duyduğu aşk gibi ateşli başlayıp o şekilde süren tutkular vardır. Kolaylıkla gelişen öyle duygular da vardır ki her zaman bir sabah neşesi taşırlar. Ama hüzünle, felaketle çevrelenmiş aşklar da vardır. Böyle aşklar pahalıya mal olur, endişeyle, vicdan azabının zehri ya da umutsuzlukla dolu olur. Emmanuel'le Marguerite'in kalplerinde gömülü, kendilerinin de farkında olmadığı bu aşk, Claesler'in galerisinin sıkıntılı çatısı altında, ciddi ve ihtiyar bir rahibin yanında bir sessizlik anında doğan bu duygu, tatlı değişiklikler, gizli hazlarla dolu bu sevda, ilk anlarında büründüğü gümüşi koyu renklerin etkisini taşıyordu. Hasta yatağının önünde birbirlerine açılmaya cesaret edemeyerek, bu hazlarını düşüne düşüne ta gönüllerine işleyerek, farkında olmadan artırıyorlardı. Emmanuel hastaya yardım etmeye bayılıyor, şimdiden kendini bu ananın evladı gibi görerek Marguerite'le bir arada oluşuna sevi-

niyordu. Genç kızın dudaklarından, âşıkların tatlı sözleri yerine sıcak bir teşekkür dökülüyordu. Bu ananın acıları önünde nasıl göğüs geçiriyorlarsa, kalplerini sevinçle dolduran bir bakışma sonrası da aynı şekilde göğüs geçiriyorlardı. İçlerinde birbirlerine açamadıkları bir inanç vardı, yukarda bir güneşin parladığını biliyorlardı ama başlarının üzerinde toplanmış kara bulutların nasıl dağılacağını bilmiyorlardı. Geleceğe güvenleri yoktu. Hep acılara yoldaş olacaklarından korktuklarından bu alacakaranlıkta mahcup mahcup duruyor, birbirlerine, «Bugünü birlikte mi geçireceğiz?» diye sormaya cesaret edemiyorlardı. Bununla birlikte Bayan Claes'in çocuklarına gösterdiği şefkatte, kendi kendine itiraf etmekten çekindiği şeyler soylu bir şekilde gizliydi. Onlardan ne korku, ne de heyecan duyuyordu. Onlarla teselli buluyordu ama onun yaşamı onlar değildi. Onlar için yaşıyor, Balthazar için ölüyordu. Kocasının yanında saatlerce düşünceli düşünceli durması, arada bir yüzüne bakması, ne denli üzüntülü de olsa o yine bu acılı dakikalarda dertlerini unutuyordu. Yabancı biri Balthazar'ın bu ölüm döşeğindeki kadına karşı ilgisizliğini yadırgayabilirdi. Ama Bayan Claes'le kızı buna alışmışlardı. Bu adamı çok iyi bildiklerinden onu bağışlıyorlardı. Gündüz Bayan Claes tehlikeli bir bunalım geçirecek olsa, hastalığı ağırlaşsa, hatta ölecek gibi olsa, evde de şehirde de bunu herkes öğrenir, en son öğrenen Claes olurdu. Uşağı Lemulguinier de bilirdi ama ne annelerinin susmalarını öğütlediği kızları, ne de karısı, bir zamanlar çok sevdiği bu insanın yaşadığı tehlikeyi bildirmezdi. Yemeğe gelirken galerideki ayak seslerini duyduğunda, Bayan Claes onu göreceği için çok sevinirdi. Bu sevinci daha iyi tadabilmek için de gücünü toplardı. Balthazar odaya girdiğinde soluk benizli, ölüm halindeki bu kadının yüzüne renk gelir, yeniden sağlığına kavuşuyor gibi olurdu. Yatağa yaklaşıp hastanın elini tutan Balthazar onu hep bu iyi haliyle görürdü. Bayan Claes bu nedenle yalnız onun için iyiydi. Kocası ona, «Sevgili ka-

rıcığım, bugün nasılsın?» diye sorduğunda, «Daha iyiyim dostum,» diye yanıt verirdi. Bu dalgın adamı ertesi gün iyileşip yataktan çıkacağına inandırırdı. Balthazar o denli meşguldü ki karısını neredeyse öldürmekte olan bu hastalığı hafif bir rahatsızlık sanıyordu. Herkesin yaşamından artık umut kestiği Bayan Claes'i yalnız o sağlıklı görüyordu. Yılın sonunda birbirlerinden iyice ayrıldılar. Claes karısından ayrı yatıyor, sabah erkenden kalkıp ya laboratuvara, ya da çalışma odasına kapanıyordu. Artık karısını ya kızlarının, ya da ziyaretçi bazı dostlarının yanında görebiliyordu. Bu nedenle ona olan alışkanlığını da kaybetti. Her zaman birlikte düşünmeye alışmış olan bu çift, gönlün yaşamı demek olan o birbirine açılma, o alışveriş anlarını artık çok seyrek aralarla yaşamaya başladılar. Sonra, öyle bir zaman geldi ki, bu seyrek buluşmaların da arkası kesildi. Neyse ki fiziki acıları bu zavallı kadını düşünmekten ve acılarının artmasından kurtarıyordu. Sağlıklıyken onu öldürebilecek olan bu boşluğa, bu ayrılığa, çektiği bu acılar sayesinde dayanabiliyordu. Bazen öyle şiddetli sancılar çekiyordu ki, kocasının yanında olup da kendini bu halde görmediğine şükrediyordu. Akşamları bir süre kocasını seyrediyor, onun mutlu olduğunu görerek kendisi de mutlu oluyordu. Artık sevilip sevilmediğini sorgulamıyor, bu mutluluk ona yetiyordu. Sevildiğine inanmak istiyordu. Buzdan bir zeminde durmaya cesaret edemeden kayıyor, bunun parçalanıp kalbinin müthiş bir boşluğa düşmesinden korkuyordu. Bayan Claes'i yavaş yavaş kemiren bu hastalık karı koca sevgisini uygun bir düzeyde tutarak, gönül rahatlığı sağladığından, 1816 yılının ilk günlerine gelinceye dek olağanüstü bir durumla karşılaşılmadı.

Şubat ayının sonuna doğru Preguin, Rahip de Solis'in neredeyse tümüyle günahsız saydığı bu melek gibi kadına son darbeyi vurdu. Kızlarını konuşmalarını duyamayacakları bir şekilde kulağına eğilerek:

«Efendim,» dedi. «Bay Claes malları karşılığında üç yüz

bin frank borç almamı istiyor. Lütfen çocuklarınızın servetini koruyacak önlemler alın.»

Bayan Claes ellerini kavuşturup, tavana doğru baktı. Acıma duyguları uyandıran bir baş hareketiyle, teşekkür etti. İşte adamın söylediği bu sözler Pepita'yı tümüyle öldürdü. O gün içini karartan acı düşüncelere daldı. Uzun süre bir uçurumun kenarında dolaştıktan sonra küçük bir çakıltaşı yüzünden boşluğa yuvarlanan bir insan durumundaydı. Noterin gitmesinden sonra Bayan Claes Marguerite'den kâğıt kalem isteyerek vasiyetnamesini yazmaya çalıştı. Durup durup kızına bakıyordu. Artık ona bazı şeyleri açıklamasının zamanı gelmişti. Annesinin yatağa düşmesinden beri evi Marguerite yönetiyordu. Ölüm döşeğindeki bu kadının umutlarını boşa çıkarmadan gerçekleştirmişti bu işi. Bayan Claes bu kuvvetli, hoşgörülü, melek gibi kızda kendini görür gibi oluyor, ailesinin geleceğine umutla bakıyordu. İkisinin de gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Marguerite zaman zaman bir şey söyleyecekmiş gibi, «Anneciğim!» diye atılıyor, ancak hemen susuyordu. Son öğrendikleriyle aklı iyice meşgul olan annesi bu atılışların farkına varamıyordu. Sonunda mektubunu bitiren Bayan Claes onu bir zarfa koymak istedi. Mumu tutmakta olan Marguerite mektubun kime yazıldığını görmemek için saygıyla geri çekilince annesi içler acısı bir sesle:

«Okuyabilirsin yavrum,» dedi.

O zaman Marguerite annesinin zarfın üzerine, Kızım *Marguerite*'e diye yazdığını gördü. Bayan Claes mektubu yastığının altına koyarak:

«Biraz dinleneyim, sonra konuşuruz,» diye ekledi.

Sonra gösterdiği bu çabadan bitkin bir durumda yatağına uzandı, birkaç saat uyudu. Uyandığında dört çocuğu da yatağının önünde diz çökmüş, üzüntü içinde dua ediyordu. Günlerden perşembeydi. Gabriel'le Jean altı ay önce felsefe ve tarih hocası olan Emmanuel de Solis'le okuldan yeni gelmişlerdi. Bayan Claes:

«Sevgili çocuklarım, sizinle vedalaşmalıyız,» dedi. «Siz... siz beni terk etmiyorsunuz! O...»

Sözlerini tamamlayamadı. Marguerite annesinin sarardığını görünce:

«Bay Emmanuel,» dedi. «Lütfen gidip babamı çağırır mısınız? Annemin fenalaştığını söyleyin.»

Genç Solis laboratuvara gitti, Lemulquinier ile Balthazar'a haber yolladı. Onun tüm aceleciliğine karşılık:

«Geliyorum,» diye yanıt verdi.

Emmanuel odaya döndüğünde Bayan Claes:

«Dostum,» dedi. «Oğullarımı çıkarıp bana amcanızı getirin. Sanırım son saatlerim geldi. Onun yanımda bulunmasını isterim.»

Kızlarıyla yalnız kalınca bir işaretiyle Félicie'nin de çıkmasını sağladı. Annesinin hangi düzeyde rahatsız olduğunu bilmeyen Marguerite, Pierquin'in açtığı yaraya bir neşter de kendisi vurdu.

«Anneciğim ben de sizinle konuşmak istiyordum,» dedi. «On gündür masraf yapacak param yok, hizmetçilere de altı aylık borçluyum. İki kez babamdan para istemeyi düşündüm ama cesaret edemedim. Sizin haberiniz yok ama salondaki resimlerle mahzendeki şaraplar da satıldı.»

Bayan Claes:

«Hiç bana bunlardan söz etmedi,» diye bağırdı. «Aman Allahım! Neyse ki tam zamanında canımı alıyorsun. Ama ya yavrularım, onlara ne olacak. Sizler ne olacaksınız yavrum?»

İçinde geldiğince doya doya dua, ardından da tövbe eden Bayan Claes'in gözlerini ateş bürüdü. Yastığının altındaki mektubu çıkarıp kızına uzattı.

«Marguerite,» dedi. «Bu yazıyı ben öldükten sonra, dayanılmaz bir düzeyde sıkıntıya düştüğünde okursun. Canım Marguerite, babanı çok sev, kardeşlerine de iyi bak. Birkaç gün, belki de birkaç saat sonra bu evin başına sen geçecek-

sin. Tutumlu ol. Baban keşfedilmesi sonunda büyük bir şeref, büyük bir servet sağlayacak olan bir giz peşinde çok para harcadı. Yine de paraya gereksinimi olabileceğini sanıyorum. Belki senden de isteyecektir, o zaman sen de evlatlığını göster. Senden başka koruyanı olmayan kardeşlerinin çıkarlarıyla; mutluluğunu, yaşamını ailesinin yükselmesi için hiçe sayan bu büyük adama olan borcunu uzlaştırmayı bil. O belki haksız görünebilir ama niyetleri yüksek, kalbi sevgiyle dolu eşsiz bir insandır. Siz onun sevgi dolu iyi kalbini gene göreceksiniz. Marguerite, yavrum, sana bu sözlerimi ölüm döşeğinde söyleyebiliyorum. Eğer biraz olsun acılarımı hafifletmek istiyorsan bana, babanın yanında bulunacağına, onu üzmeyeceğine söz ver. Yaptıklarını yüzüne vurma, hakkında peşin hükümlü olma. Kısacası eserini bitirdikten sonra yeniden ailenin başına geçinceye dek tatlı, güler yüzlü davran, hem kardeşlerini, kendini, hem de babanı düşün.

Marguerite hastanın ateş gibi yanan gözlerini öperek:

«Sizi anlıyorum anneciğim, tüm söylediklerinizi yapacağıma söz veriyorum,» dedi.

Bayan Claes konuşmasını sürdürdü.

«Sevgili yavrum, Gabriel'i işlerin ve evin yönetiminde senin yerini alabilecek duruma getirmeden evlenme. Evlenirsen kocan senin duygularını anlayamayabilir; ailenin rahatını bozup babanı üzebilir.»

Marguerite annesine baktı.

«Evlenmemle ilgili başka önerileriniz yok mu?»

Hasta korkuyla:

«Yoksa endişelerin mi var yavrum?» diye sordu.

Marguerite:

«Hayır anneciğim, tüm söylediklerinizi yapacağım,» diye yanıt verdi.

Annesi usul usul gözyaşları dökerek:

«Zavallı kızım,» diye ekledi. «Ben kendimi sizin için feda edemedim ama senden kendini ailene feda etmeni istiyorum. Mutluluk insanı bencilleştiriyor. Evet Marguerite ben

mutlu olduğumdan zayıf davrandım. Sen güçlü ol, akılssızlık yapan olursa aklınla yol göster. Öyle davranmalısın ki kardeşlerin beni hiçbir zaman suçlamasınlar. Babanı çok sev, ona karşı gelme... fazla...»

Başka bir şey söyleyemedi. Başı yastığa doğru sarktı. Gücü iyice azalmıştı. İçindeki ana-kadın mücadelesi çok çetin geçmişti. Biraz sonra Rahip de Solis papazlarla birlikte geldi. Evde kim varsa odaya toplandı, bir tek Balthazar yoktu. Rahip de Solis'in uyandırdığı Bayan Claes çevresindekilere göz gezdirdi, kocasını göremeyince,

«Beyefendi nerede?» diye sordu.

Yaşamını ve ölümünü özetleyen bu soruyu öyle acıklı bir şekilde sormuştu ki odadakilerin tümü dehşetle ürperdiler. Martha yaşından beklenmedik bir şekilde, bir ok gibi fırlayıp merdivenleri çıktı laboratuvarın kapısını hızlı hızlı vurdu. Duyduğu üzüntüden doğan bir üzüntüyle:

«Beyefendi, hanım ölüyor!» diye bağırdı. «Tören için sizi bekliyorlar.»

Balthazar:

«Geliyorum,» diye yanıt verdi.

Biraz sonra odaya giren Lemulquinier efendisinin de ardından geldiğini söyledi. Bayan Claes'in gözleri kapıdaydı ama kocası ancak tören bittiğinde göründü. Rahip de Solis'le çocuklar hastanın etrafında toplanmışlardı. Kocasının geldiğini gören Joséphine'in yüzü kızardı, yanaklarından birkaç damla gözyaşı yuvarlandı. Orada bulunan herkesi şaşırtan bir tatlılıkla:

«Herhalde azotu parçalıyordun değil mi?» diye sordu.

Balthazar neşe içinde:

«Tamam,» dedi. «Azotta oksijen var, bir de tartıya gelmeyen cisimlerden bir madde var. Bu herhalde...»

Etrafından nefretle yükselen mırıltıları duyunca sözünü kesti, yavaş yavaş kendini toparladı.

«Ne dediler?» diye sordu. «Hastalığın mı arttı? Neler oluyor?»

Rahip de Solis öfkeyle kulağına eğilerek:

«Ne olacak? Karınız ölüyor! Onu siz öldürdünüz,» dedi.

Ardından yanıt beklemeden Emmanuel'in koluna girerek odadan çıktı. Çocuklar da arkasından çıkıp onu avluya dek götürdüler. Balthazar yıldırımla vurulmuş gibi donakaldı, gözlerinden yaşlar dökülerek karısına baktı.

«Ölüyormuşsun, seni ben öldürmüşüm! Ne diyor bu adam Allah aşkına?» diye sordu.

Bayan Claes:

«Dostum,» diye yanıtladı. «Ben senin aşkınla yaşıyordum, bilmeden yaşamımı benden aldın.»

Çocuklar yeniden odaya dönünce Claes:

«Bizi yalnız bırakın,» dedi.

Sonra da karısının yatağının kenarına oturup ellerini öptü:

«Seni bir an sevmemezlik ettim mi?»

«Sevgilim senden şikâyetim yok. Beni mutlu ettin, hem de çok mutlu ettin. Ben evliliğimizin ilk günleriyle şu son günleri, o kadar dolu olan o günlerle artık sen olmadığın için boşalan bu günleri karşılaştırdım, dayanamadım. Duygular da vücudumuz gibidir, hareket isterler. Altı yıldan beri aşka, ailene, mutluluğunu sağlayan her şeye karşı ölü gibisin. Sana gençliğe özgü zevklerden söz etmiyorum, yaşamın sonbaharında bunlar geçip gider ama ruhları besleyen yemişleri kalır, sonsuz bir güven, tatlı alışkanlıklar kalır, sen, işte yaşamımızın bu zenginliklerini benden aldın. Tam zamanında gidiyorum, zaten hiçbir şekilde birlikte yaşıyor sayılmazdık. Düşündüklerini de yaptıklarını da benden saklıyordun. Ne oldu, nasıl oldu da benden çekinmeye başladın? Seni hiç; söz, bakış ya da bir hareketle suçladım mı? Kalan resimleri, mahzendeki şarapları bile satmışsın, şimdi de yeniden, bana tek bir şey söylemeden mallarına karşı borç alıyormuşsun. Ah! Demek bu dünyadan nefret ederek gideceğim. Hata yaptığında, olmayacak işler peşinde koşup gözün dünya-

yı görmediğinde, hatalarını seve seve paylaşacak denli beni cinayetlere sürüklesen bile senin yanında yürüyecek denli kalbimde sevgim bulunduğunu sana kanıtlamadım mı? Beni çok sevdin, mutluluğum da acılarım da bundan ileri geliyor. Hastalığım uzun sürdü Balthazar, şu öleceğim yerde ailenden çok bilime bağlı olduğunu bana gösterdiğin gün hastalığım başladı. Artık ne karın ne de servetin var. Servetin de karın da senindi, istediğini yapabilirdin, ama ben öldükten sonra servetim artık çocukların olacak, ona el uzatamazsın. Ne yapacaksın peki? Şimdi sana gerçeği söylemek boynumun borcu, ölecek insan uzağı görür. Yaşam biçimi *haline getirdiğin o melun tutkuya kim karşı koyacak? Beni* feda ettikten sonra çocuklarını da rahatlıkla feda edebilirsin. Eğer bunları söylemezsen haksızlık etmiş olurum, beni hiçbir şeye değişmezdin. İki milyon ve altı yıllık çalışma havaya savruldu, yine de bir şey bulamadın...»

Bu sözler üzerine Claes saçları beyazlaşmış başını elleri arasına alıp yüzünü sakladı. Hasta:

«Bu işten senin payına utanç, çocuklarınınkine de yoksulluk düşecek,» diye sürdürdü konuşmasını. «Daha şimdiden Simyacı Claes diyorlar sana, çok geçmez Deli Claes derler! Ben sana, senin büyüklüğüne inanıyorum, Alim, dâhi olduğunu biliyorum ama halkın gözünde dâhilikle delilik arasında önemli bir fark yok. Şeref ölülerin güneşidir; yaşadığın sürece sen de her büyük insan gibi mutsuz olacaksın, çocuklarının parasını yiyip bitireceksin. Ünlü olduğunu görebilseydim belki çektiklerimi unutabilirdim ama ne yazık ki bunu göremeden ölüyorum. Hiç olmazsa çocuklarımın aç kalmayacağından emin olabilsem. Ama hiçbir şey bu korkumu yatıştıramıyor, sen bile...»

Claes:

«Yemin ederim ki...» dedi.

Bayan Claes sözünü keserek:

«Yemin etme,» dedi. «Sonra gene sözünde durmazsın.

Bizi korumak görevindi, neredeyse yedi yıldır bunu yapmadın. Senin yaşamın bilim. Büyük insanların karısı çocuğu olmaz. Aslında sizler yoksulluğunuzda yalnız yürümelisiniz. Erdeminiz herkesinki gibi değil, siz dünyanın malısınız, bir kadının ya da bir ailenin değil. Büyük ağaçlar nasıl etrafındaki toprağı kurutursa siz de öylesiniz. Ben zavallı bir bitki olarak o denli yükseklere çıkamadım, yaşamının ortasında ölüp gidiyorum. Sana bunları söyleyebilmek için hep bu son günümü bekledim. Bu düşüncelerim acının ve umutsuzluğun ışığında oluştu. Sakın çocuklarıma kıyma. Sakın bu sözlerimi unutma, son nefesime dek bunları sana tekrarlayacağım. Görüyorsun ki yavaş yavaş duygularından, zevklerinden yoksun ettiğin karın ölüyor. Böyle davranmasan bu denli yaşar mıydım, bilemiyorum. Ama çocuklarım beni yalnız bırakmadı. Onlar benim acılarımla birlikte büyüdüler. Anaları senin eşinden daha çok yaşadı. Sana tekrar söylüyorum kıyma, kıyma çocuklarımıza!»

Balthazar:

«Lemulquinier,» diye bağırdı.

İhtiyar uşak hemen geldi.

«Çabuk yukarıya, laboratuvara çık, makine, alet ne varsa hepsini yok et. Söylediklerimi unutma, ne varsa her şeyi kır.»

Karısına dönerek:

«Artık bilimden vazgeçiyorum,» dedi.

Bayan Claes Lemulquinier'ye baktı:

«Artık çok geç,» diye mırıldandı.

Birden öleceğini hissederek:

«Marguerite,» diye bağırdı.

Marguerite hemen koştu, annesinin kapanmakta olan gözlerini görünce acı bir çığlık attı. Bayan Claes:

«Marguerite!» diye son bir kez yineledi.

Bu son seslenişinde kızına öyle bir yakarış, öyle bir etki vardı ki, başlı başına bir vasiyetin yerini bile tutabilirdi. Aile telaşla koşuştu, kocasıyla konuşurken son gücünü de tüke-

ten Bayan Claes'in son nefesini vermekte olduğunu gördü. Balthazar yatağın ayak ucunda Marguerite de kenarında hareketsiz duruyor; tüm erdemlerini, bitmez tükenmez sevecenliğini ancak kendilerinin bildiği bu kadının ölümüne inanamıyorlardı. Baba kız birbirleriyle bakıştılar. Çeşitli düşüncelerle doluydu bu bakışları: Kız babasını suçluyor, baba da daha şimdiden kızını bir intikam aracı gibi görüyordu. Karısının, yaşamını dolduran anıları kafasına üşüşüyor, onun son sözlerine kulağında daima kalacak bir etki veriyordu. Balthazar dehasıyla başa çıkamayan kalbinden şüpheniyordu. İçinde pişmanlığını yadsıyan ve onu kendisinden korkutan müthiş bir tutkunun uğultusunu duyuyordu. Kadıncağız ölüp gidince, herkes Claes konağının ruhunun bu kadın olduğunu, o ölünce bu ruhun da yok olduğunu anladı. Aile bu acıyı öylesine güçlü bir şekilde duydu ki, soylu Joséphine'in hâlâ içinde yaşıyormuş gibi göründüğü oturma odası kapalı kaldı ve bir daha da kimse oraya girmeye cesaret edemedi.

Toplum insanlardan beklediği erdemlerin hiçbirine kendisi yanaşmaz, her an cinayetler işler, ama sözle işler, güzeli gülünç yaparak nasıl küçültürse, alayla da kötü davranışlara neden olur; babalarının ölümüne çok ağlayan oğulları alaya alır, yeterince ağlamayanları ayıplar. Daha soğumadan ölülerle uğraşır, bu işi kendine eğlence yapar. Bayan Claes'in öldüğü akşam da aynı şeyi yapıldı. İki iskambil partisi arasında mezarına birkaç çiçek serptiler, kupa ya da maça ararken iyi özelliklerini övdüler. Sonra da ortak üzüntünün amentüsü olan ve Fransa'nın tüm şehirlerinde hep aynı duygularla söylenen birkaç acıklı cümleden sonra mirasının tutarını hesaplamaya başladılar. Başta Pierquin bu işten söz edenlere bu iyi yürekli kadının ölümünde bir hayır olduğunu söyledi. Çünkü kocası ona mutsuzluk veriyordu. Ayrıca onun ölümünün çocukları için çok daha hayırı olduğunu söyledi. Çünkü Boujan Claes çok sevdiği kocasından servetini esirgeyemezdi, onun ölümünden sonraysa Bay Claes bu serve-

te dokunamayacaktı. Kederli ailesi ölünün ardından gözyaşı döküp dua ederken kimi insanlar Bayan Claes'in mirasını değerlendirmeye, çok para biriktirip biriktirmediğini tahmine, elbiselerini, mücevherlerini sayıp dökmeye, neyi var neyi yok her şeyini hesaplamaya başladılar. Maldan iyi anlayan birinin gözüyle Pierquin'in mal varlığını değerlendirdi. Kendi söylemiyle bu *emvali gayri menkulei mevrusanın* yaklaşık bir buçuk milyon frank olması gerekirdi. Zira büyük-küçük, yeni-eski tüm ağaçlar göz önüne alındığında Waignies ormanlarının değeri on iki yılda kat kat artmıştı. Ama tasfiye sonunda çocuklarına borçlu kalması durumunda Balthazar'ın bu borcunu kişisel mallarından ödemesi gerekiyordu. Ayrıca Balthazar'ın malları henüz böyle bir borcu ödemeye de yeterliydi. Yine onun söylemiyle Claes'in kızı dört yüz bin franklık bir kızdı.

«Ama hemen evlenmezse,» diye ekliyordu noter, «Claes çocuklarının parasını yiyecek yapıda bir insandır. Evlenmesi durumunda istediği gibi hareket edebileceğinden Waignies ormanını satar, küçüklerin payını verip babasının dokunamayacağı bir şekilde kullanır.»

Daha sonra şehirde herkes Claes'in kızının muhtemel koca adaylarını konuştu. Hiç kimse noteri bu adaylar arasında gösterme inceliğini göstermedi. Noterse sözü geçen adayların hiçbirini Marguerite'e uygun bulmuyor, her birine bir kulp takıyordu. Dinleyenler gülümseyerek bakışıyor, bu taşra muzipliğini sürdürmekten büyük zevk alıyorlardı. Pierquin'e göre bu ölüm amacına uygun bir olaydı. Eve dönerken bu ölümden kendine de bir pay çıkarmak istiyordu. Kendi kendine: «Bayan Claes çok mağrur bir kadındı, hiçbir zaman kızını bana vermezdi,» diye söylendi. Artık Marguerite'le evlenmek için gereken önlemleri almanın zamanı geldi. Claes kömür çarpmış sarhoş gibi, çocuklarına aldırış ettiği yok. Önce kardeşlerinin servetini kurtarmak için Marguerite'i evlenmesi gerektiğine inandırırım, sonra da Claes'ten kızını

isterim. Kendisini rahatsız edebilecek bir çocuğundan kurtulacağı için seve seve razı olur. Nikâh törenlerinin güzel yanlarını, bu işin kendisine sağlayacağı ekonomik çıkarları, evleneceği kızın kendisini mutlu edecek özelliklerini düşünerek uykuya daldı. Şehirde Marguerite denli ince, güzel ve iyi yetişmiş bir başka kız yoktu. Sadeliği, güzelliği Emmanuel'in onunla ilgili düşüncelerini açığa vurmaktan korkarak ismini söylemeye cesaret edemediği o güzel çiçeğe benzetilebilirdi. Duyguları yüksek, dindar, namuslu bir eş olacağı kesindi. Aşağı yukarı her erkeğin seçmekle kıvanç duyacağı bir kadın olmakla kalmıyor, hem anne hem baba tarafı soylu olan ailesinin Felemenk'teki saygınlığı noterin gururunu okşuyordu, aynı saygınlığı onun kocasının göreceği doğaldı. Ertesi gün noter, kasasından birkaç biner frank çıkarıp, götürüp Balthazar'a verdi. Onun üzüntü içinde bulunduğu bir sırada ayrıca para sıkıntısı da çekmesini istemiyordu. Balthazar'ın bu incelikten etkilenerek kendisini kızına öveceğini düşünmüştü. Oysa hiç de düşündüğü gibi olmadı. Bay Claes'le kızı onun bu davranışını gayet doğal karşıladılar, zaten acıdan onu düşünecek durumda da değillerdi. Balthazar o denli üzüntülüydü ki yaptıklarını eleştirmeye hazır olanlar bile, onu asıl haklı gösterebilecek bilim adına değil de, artık bir faydası olmayan pişmanlığına bakarak suçunu bağışladılar. Gerçek bir çeşit eğlenceye benzer; her şeyi, hatta bir caniyi bile bağışlar, heyecana bayıldığından, fark gözetmeden kendisini ağlatana da güldürene de, bunu nasıl yaptığına bakmadan eşit davranır.

Evin yönetimini üstlendiğinde Marguerite on dokuz yaşını henüz bitirmişti. Bayan Claes ölmeden önce çocuklarını, ablalarının söylediklerine uymaları konusunda uyarmıştı. Bu nedenle kardeşleri Marguerite'e hiçbir zorluk çıkarmadılar. Marguerite siyah yas elbiseleri içinde daha taze, daha beyaz görünüyordu. Mahzun görünüşü tatlılığını artırıyordu. İlk günden başlayarak acılı gönüllere huzur dağıtan melekler

gibi, daima güler yüz ve kadınca bir dayanıklılık göstermeye başlamıştı. Zamansız bir şekilde omuzlarına çöken sorumluluk nedeniyle kederini saklamak zorunda kalması acısını daha çok artırıyordu. Dingin görünümüne karşın içi kan ağlıyordu. İnsanların kolay kolay katlanamadığı duygusal bunalımlarla çok genç yaşında karşılaştı. Babasının durumu nedeniyle gençlere özgü onurlulukla zorunluluk arasında takılıp kaldı. Annesinin ölümünün hemen ardından karşılaştığı durum; genç kızların yaşamdan tat almayı düşündükleri bir zamanda onu bazı hesaplarla uğraşmak zorunda bıraktı. Acılar içinde yaşamak onun gibi meleğe benzeyen insanların kaçınılmaz yazgısıdır. En inatçı tutkular; parayla gurura dayanan aşklardan doğar. Pierquin de hiç zaman geçirmeden hatırı sayılır bir mirası olan Marguerite'e karşı harekete geçti. Yasa başlanmasının ertesi gününden başlayarak onunla konuşmak, baştan çıkarabilmek için fırsat kollamaya başladı. Yaşadıkları Marguerite'e öyle bir ileri görüşlülük kazandırmıştı ki, kendisine yöneltilen duygusal gösterilere aldanmadı. Aslında içinde bulunduğu durumu buna çok uygundu. Ayrıca Pierquin karşısındakinin çıkarlarını düşünmekle çok önemli şey yaptığını sanan, kendine özgü noterce iyiliğini en üst düzeye çıkarmıştı. Uzaktan uzağa akrabalığından, sürekli ailenin işlerini görmesinden ve onların sırlarını bilmesinden cesaret alıyordu. Balthazar'ın dostluğuna ve kendini beğenmesine, kızını evlendirme konusunda hiçbir düşüncesi olmayan ilgisizliğine güvendi. Marguerite'in kimseyle duygusal bir bağı olmadığını sanıyordu. Genç insanların iğrendiği, yalnız çıkar hesaplarına bağlı bir sevgi halini alan ilgisini gizleyemedi. Genç kız her şeyi anlamıştı. Ama işler Pierquin'in isteklerinin tam tersi yönde gelişti, tam bir aptal konumuna düşürdü onu. Marguerite duygularını gizledi. Noter karşısında eli kolu bağlı bir kız olduğunu sanmış, koşulların onda yarattığı üstünlükleri hesaplayamamıştı. Marguerite'le küçük bahçenin yollarında gezinirken:

«Sevgili kuzinim,» dedi. «Sizi ne denli sevdiğimi, acılarınızı paylaştığımı bilirsiniz. Aslında noter olacak bir insan değilim, çok ince ruhluyum. Ne yazık ki bu durumumla hiç bağdaşmayan işim nedeniyle sürekli başkalarının çıkarları için uğraşmak zorundayım. Oysa kendimi, insana mutluluk veren tatlı heyecanlara bırakmak isterdim. Bu nedenle size, acılı durumunuza hiç de uygun olmayan projelerden söz etmek zorundayım. Ne denli üzülsem de bu konuyu size açmak gereğini duyuyorum. Birkaç gündür hep sizi düşünüyorum. Son günlerde kardeşlerinizin, hatta sizin servetinizin bile tehlikede olduğunu gözledim. Ailenizi yoksul bir duruma düşmekten kurtarmayı istersiniz değil mi?»

Bu sözlerden korkan Marguerite:

«Ne yapmam gerekiyor?» diye sordu.

«Evlenmelisiniz.»

«Bunu yapamam, ben evlenmeyeceğim.»

«İçinde bulunduğunuz zor durumu düşününce evlenirsiniz.»

«Peki evlenmem nasıl bir çözüm olacak?»

Pierquin, Marguerite'in sözünü keserek:

«İşte sizden böyle bir soru beklerdin,» dedi. «Evlenmek sizi bağımsız yapar.»

«Peki bağımsız olmamın önemi ne?»

Noter büyük bir başarı kazanmış gibi:

«Malınıza sahip çıkmanızı sağlar sevgili kuzinim. Bu durumda annenizin servetinden payınıza düşeni alırsınız. Bu payı alabilmeniz içinse servetin tasfiye edilmesi, tasfiye işlemlerinin yapılması için de Waignies ormanının satılması gerekir. Böyle olunca miras olarak ne varsa hepsi paraya çevrilir, o zaman da babanız, kardeşlerinizin payını onların velisi olarak kimsenin dokunamayacağı bir yere yatırmak zorunda kalacaktır.

Marguerite:

«Bunu yapamazsam ne olur?»

«O zaman mallarınızı babanız yönetir. Yeniden altın yapmaya kalkışması durumunda da Waignies ormanını satabilir. İşte o zaman da beş parasız, ortada kalakalırsınız. Ormanın şu andaki değeri bir milyon dört yüz bin frank. Ama yarın babanız onu kestirirse değeri düşer, üç yüz bin farnk bile etmez. Bağımsızlığınızı sağlayıp böyle bir tehlikeyi önlemeniz gerekmez mi? Böylece babanızın, ilerde ormanı kestirmesini ve sizleri büyük bir zarara uğratmasını önlemiş olursunuz. Şu sıralar deneyleriyle ilgilenmediği için tasfiye sonucu ele geçecek paraları kayıtlara geçirmek zorunda kalacaktır. Tahvillerin değerleri arttı. Böylece bu yavrucukların ellişer bin frangına karşılık beşer bin franga yakın bir gelirleri olacak. Paraları kullanılamayacağına göre de reşit olduklarında servetleri iki katına çıkmış olacaktır. Aksi takdirde... vallahi bilemiyorum. Aslında babanız annenizin servetinden de bir miktarını harcadı. Hesabını çıkarıp eksiğin ne denli olduğunu görürüz. Borçlu çıkması halinde mallarını ipotek edip bir şeyler alabilirsiniz.»

Marguerite:

«Öyle şey olur mu? Bu babamın onurunu kırmaktır. Henüz annemin sözlerini unutacak denli zaman geçmedi.»

Sonra da üzüntü içinde gözyaşlarını tutamayarak:

«Babam çocuklarının parasını yiyecek adam değildir. Onu hiç tanıyamamışsınız Bay Pierquin,» diye ekledi.

«Ama sevgili kuzinim, ya babanız yeniden deneylerine başlarsa?»

«Biz de o zaman mahvoluruz öyle mi?»

Pierquin:

«Hem de kesinlikle,» dedi.

Margueerite'in elini tuttu, kalbine götürerek:

«İnanın bana bu konuda ısrar etmezsem görevimde suç işlemiş sayılabilirim. Yalnız sizin çıkarlarınız...» diye ekledi.

Soğuk bir tavırla elini çeken Marguerite:

«Ailemin şu sıralardaki çıkarları benim evlenmemi değil,

evlenmememi gerektiriyor. Annem de böyle olmasını uygun görmüştü.»

Pierquin bir servetin elden gitmekte olduğunu görünce, bir işadamı inandırıcılığıyla:

«Kuzinim siz intihar ediyorsunuz,» diye bağırdı. «Annenizin mirasını tehlikeye atıyorsunuz... Ancak ben gene de size olan sonsuz sevgimi ve bağlılığımı göstereceğim. Babanızın verdiği son balodan bu yana size nasıl deliler gibi âşık olduğumu, sevdiğimi bilmiyorsunuz. Bir içim su gibiydiniz sevgili Marguerite, şimdi de öylesiniz ya. Seven bir kalp çıkardan söz ediyorsa ona inanmalısınız...»

Bir an durakladıktan sonra:

«Evet, bir aile meclisi kurup size sormadan bağımsızlığınızı veririz.»

«O da neyin nesi Allah aşkına?»

«İnsanın kendi haklarından yararlanması.»

«Evlenmeden de bağımsızlığımı kazanabilirsem neden evleneyim? Hem kiminle evlenecekmişim?»

Pierquin kuzinine sevgiyle bakmaya çalıştı. Ancak bu bakışı paradan söz etmeye alışık bir insanın gözlerinin sertliğiyle öyle çelişkiliydi ki... Marguerite bu birdenbire ortaya çıkan sevginin içinde bazı çıkar hesaplarının varlığını sezer gibi oldu.

Pierquin:

«Şehirde hoşunuza giden saygın bir beyle evlenebilirsiniz,» dedi. «İş için bile olsa evlenmeniz gerekir. İlerde babanızla karşı karşıya kalabilirsiniz. Yalnız başınıza ona karşı gelebilir misiniz?»

«Evet bayım. Zamanı geldiğinde kardeşlerimi en iyi şekilde savunabilirim.»

Pierquin içinden:

«Seni cadaloz seni,» diye mırıldandı.

Sonra da:

«Hayır, karşı gelemezsiniz,» diye sürdürünce, Marguerite:

«Lütfen bu konuyu kapatalım,» dedi.

«Allaha ısmarladık kuzinim. İstemeseniz bile size yardımcı olmaya çalışacağım. Şehirde hemen herkesin farkında olduğu bu felaketten sizi koruyarak size olan sevgimi kanıtlayacağım.»

«İlginize teşekkür ederim ama babamı üzebilecek herhangi bir teklif ya da girişimde bulunmamanızı özellikle rica ediyorum.»

Pierquin gittikten sonra Marguerite düşüncelere daldı. Onun mekanik sesini, yapmacık hareketlerini, tatlılık değil de kulluk-kölelik anlatan bakışlarını, Emmanuel'in duygularını örten sessiz, uyumlu şiirsellik dolu yapısıyla karşılaştırdı. Kim ne derse desin, sonuçları insanı hiçbir zaman yanıltmayan şaşırtıcı bir çekicilik vardır. Sevenlerin seslerinin uyumu, bakışı, ateşli hareketleri taklit edebilir, usta bir aktör genç bir kızı aldatabilir ama başarılı olması için meydanın boş olması gerekir. Bir genç kızın yanında gönlüne uygun biri varsa, aralarında gerçek bir aşk olup olmadığı anlaşılabilir. Emmanuel de Marguerite gibi, tanıştıkları günden beri başlarının üstünde dolaşıp sıkıntılı bir hava yaratarak aşkın mavi göklerini görmelerine engel olan bulutların etkisi altındaydı. Sevgilisine karşı umutsuzluk içinde daha da munisleşen, gizemli hale gelen bir aşkla bağlıydı. Parasız oluşu onu toplum içinde Marguerite'ten ayırıyor, soylu bir isimden başka verecek bir şeyi olmadığından da onun kendisiyle evlenebileceğini aklından bile geçirmiyordu. Ondan hep cesaret verici bir davranış bir bakış beklemiş, ama ölüm döşeğindeki hastanın donuk bakışları önünde Marguerite böyle bir davranışta bulunmamıştı. İkisi de tertemizdi. Aralarında aşka dair hiçbir şey söylenmemişti. Zevkleri mutsuz insanların yalnız başlarına tattıkları bencil bir zevkti. Gözleri aynı ışıkla kamaşmalarına karşın ayrı ayrı ürpermişlerdi. Şimdiden birbirlerinin olduklarını hissediyor, ancak kendilerinden korkuyorlardı. Emmanuel kalbinde taht kurmuş kraliçesinin eli-

ne dokunmaktan korkuyordu. Ufak bir temas onda önüne geçilemez zevkler doğurabilir, şahlanan isteklerine artık egemen olamayabilirdi. En utangaç âşıklar denli aralarında bir şey geçmemesine karşın birbirlerinin kalplerine öylesine yerleşmişlerdi ki... İkisi de her türlü özveriye hazır olduklarını biliyorlardı. Tadabilecekleri tek tat da buydu. Açığa vurulmamış aşkları, Bayan Claes'in ölümünün üzüntüsünün tülleri altında gizlenmişti. Yaşadıkları dünyanın koyu renkleri siyahlaşmış, parıltılarıysa gözyaşlarıyla sönükleşmişti.

Marguerite'in çekingenliği neredeyse soğukluğa dönüştü. Çünkü annesine verdiği sözü tutması gerekiyordu. Bu düşünceyle eskisinden daha rahat, daha dik bir tavır takındı.

Emmanuel de sevgilisiyle birlikte yas tutuyordu. Aşk konusunda gösterebileceği en ufak bir isteğin, gönül yasalarına karşı işlenmiş bir suç olduğunu anlamıştı. Hiçbir büyük aşk, hiçbir zaman bu denli gizli kalmamıştı. Bu sevgi dolu iki insan hep aynı duygularla doluydu ama çocukluktan gelen çekingenlik, Bayan Claes'in hastalığına duydukları saygı onları nasıl ayırmıştıysa, şimdi de acı ayırıyordu. Gençliğe özgü yüce bir anlaşma, aşkın ilk adımları demek olan gözlerin o güzel dili şimdilik onlara yetiyordu.

Emmanuel her sabah Claes'le Marguerite'i sormaya geliyordu. Yalnız Gabriel'den bir mektup getirdiğinde, ya da Balthazar içeri girmesi için ısrar ettiğinde yemek odasına dek giriyordu. İlk bakışında genç kıza tüm güzel düşüncelerini aktarıyor; durum gereği susmak zorunda kaldığına üzüldüğünü, onu terk etmeyeceğini, üzüntüsüne ortak olduğunu belirtiyor, sonunda da hiç hilesi olmayan gözleriyle sevgilisinin yüreğine gözyaşlarının nemini serpiyordu. Bu iyi yürekli genç, durumundan öylesine memnun, geçici sandığı mutluluğa o denli bağlıydı ki, açıkça ona elini uzatıp, «Dost olalım,» demediği için Marguerite kendi kendine kızıyordu.

Pierquin budalalara özgü bir sabır ve inatçılıkla Marguerite'i rahatsız etmeyi sürdürdü. Onun hakkında, kadınları ge-

nel olarak değerlendirmede kullanılan kurallara göre hüküm veriyordu. Onun içine ektiği; evlenme, serbestlik, servet tohumlarının filizleneceğini, bazı istekler uyandıracağını ve kendisinin de bu isteklerden yararlanacağını umuyordu. Marguerite'in gerçek duygularını gizleyebilmek için soğuk davrandığını sanıyordu. Ama ne denli onun etrafında dönüp dolaşsa, ona karşı ne denli ince davransa da, ailenin yaşamına ilişkin en önemli sorunları çözmeye alışık bir adamın zorba halinden kurtulamıyordu. Onu teselli etmeye çalışıyor, bunun için noter ağzıyla beylik laflar ediyordu. Aslında bu tür sözler acıların üzerinden, arkasında bu acıların kutsallığını bozan kuru kelimelerden oluşmuş bir iz bırakarak geçer. Onun duyduğu sevgi tilkice bir kurnazlıktan başka bir şey değildi. Yapma üzüntüsünü sokak kapısında şemsiyesini alırken orada bırakıyordu. Ailenin içine iyice girebilmek, şimdiden tüm şehre yaydığı evlenmeye Marguerite'i razı edebilmek için eski dostluğunun hoş gösterdiği teklifsizliği bir araç gibi kullanıyordu. Böylece gerçek özveriye, saygıya dayalı bir aşkla bu bencil, çıkar hesapları üzerine kurulu aşk arasındaki çelişki açık bir şekilde görülebiliyordu. Bu iki insandan biri âşıkmış gibi görünüyor, Marguerite'le evlenebilmek için tüm erdemlerini ortaya seriyordu. Diğeriyse aşkını gizliyor, bağlılığının belli olmasından ödü kopuyordu. Marguerite erkek olarak yalnız bu iki insanı tanımıştı. Annesinin ölümünden sonra bir gün onları birbirleriyle karşılaştırdı. O zamana dek yalnız yaşamak zorunda kaldığından pek insan içine çıkmamıştı. Evin durumu da onunla evlenmek isteyen başka kimselerin sokulmalarına uygun değildi. Nisan ayının ilk güzel günlerinden birinde, bir sabah, kahvaltıdan sonra tam Balthazar'ın sokağa çıkacağı sırada Emmanuel geldi. Balthazar evinin durumuna güçlükle katlanabildiğinden zamanının önemli bir bölümünü dışarda, surlar boyunca dolaşarak geçiriyordu. Emmanuel Balthazar'la birlikte çıkmakla kalmak arasında tereddüt etti. Bir süre düşündü, Margueri-

te'e baktı ve sonunda kaldı. Marguerite onun kendisiyle görüşmek istediğini anlamıştı. Birlikte bahçeye çıktılar. Marguerite kız kardeşini birinci katın sofasında çalışmakta olan Martha'nın yanına göndererek, onların kendisini görebileceği bir sıraya oturdu. Balthazar'ın avluda yavaş yavaş yürüdüğünü gören delikanlı:

«Bay Claes bilimsel araştırmalara kaptırdığı gibi üzüntüye de kaptırdı kendini,» dedi. «Şehirde herkes ona acıyor, aklı başından gitmiş bir insan gibi yürüyor, olur olmaz yerde sebepsiz duruyor, adeta görmeden bakıyor.»

Marguerite gözyaşlarına güçlükle egemen olarak:

«Her insanın acı çekmesi farklıdır,» dedi.

Biraz duraladıktan sonra soğuk bir tavırla:

«Bana bir şey mi söyleyecektiniz?» diye sordu.

Emmanuel heyecanlı bir sesle:

«Evet efendim,» dedi. «Söylemek istediğim şeyler var ama, sizinle böyle konuşmaya hakkım var mı bilemiyorum? Rica ediyorum size yararlı olmaktan başka bir amacım olduğunu sanmayın. Bir öğretmenin öğrencisinin geleceğiyle ilgisi, benim sizinle konuşmak istediğim konu. Söz konusu öğrenci de kardeşiniz Gabriel. On beş yaşını bitirdi ve ikinci sınıfta. Biliyorsunuz ki çalışmalarını seçeceği mesleğe yönlendirmek gerek. Aslında bu konuyla ilgilenmek babanıza düşer, ama o bunu düşünemezse Gabriel'e yazık olur. Babanıza oğluyla ilgilenmediğini anımsatırsanız bu kez de o üzülür. Bu durumda iş size düşüyor. Kardeşinizin ilgi alanını öğrenip ona bir meslek seçtiremez misiniz? İlerde babası onu bir hukukçu, bir yönetici veya bir asker yapmak isterse Gabriel bazı özel bilgilere sahip olmuş olur. Ne sizin, ne de Bay Claes'in onun işsiz güçsüz bir...»

Marguerite:

«Hayır, hayır,» dedi. «Haklısınız Bay Emmanuel, size çok teşekkür ederim. Annem bize tentene ördürürken, özenle resim yapmasını, dikiş dikmesini, el işlerini, piyano çalma-

sını öğretirken hep, 'Yaşamın bin türlü hali var, insanın başına bin türlü şey gelebilir,' derdi. Gabriel'in özel bir değeri, mükemmel bir öğrenimi olmalı. Sizce bir erkeğin seçebileceği en uygun meslek nedir?»

Emmanuel mutlulukla ürpererek:

«Efendim,» dedi. «Gabriel sınıfının matematikte en yetenekli öğrencisi. *Ecole polytechnique*'e girerse, her meslekte işine yarayabilecek bilgiler edinebileceğini sanıyorum. Okulu bitirdikten sonra da istediği mesleği seçer. O zamana dek geleceği hakkında önceden hiçbir karar vermemekle birlikte zaman geçirmemiş olursunuz. Bu okulu iyi derece ile bitirenler her yerde iyi karşılanır. Bu okuldan hep; yöneticiler, alimler, mühendisler, generaller, denizciler, hâkimler, bankacılar yetişmiştir. Gördüğünüz gibi zengin ya da iyi bir aile çocuğunun oraya girmek için çalışmasında hiçbir sakınca yok. Yalnız Gabriel kararını verdiğinde sizden bir isteğim olacak... bilmem kabul edecek misiniz? Lütfen kabul edeceğinizi söyleyin!»

«Benden isteyecğiniz nedir?»

Emmanuel titreyerek:

«Onun derslerine yardımcı olmak, onu çalıştırmak,» diye yanıt verdi.

Marguerite Bay de Solis'e baktı, elini tutup:

«Peki,» dedi.

Biraz duraladıktan sonra da heyecanlı bir sesle:

«Kabul edebileceğim bir şey isteyerek gösterdiğiniz incelik için size teşekkür ederim. Bizi böyle düşünmeniz çok güzel bir şey.»

Bu sözler çok basit bir şeklide söylenmesine karşın Emmanuel, ona yardım edebilecek olmanın sevinciyle gözlerine dolan yaşları göstermemek için başını çevirdi. Kendine gelir gibi olunca da:

«Yarın tatil, size ikisini de getiririm,» dedi.

Ayağa kalkıp Marguerite'le vedalaştı. Genç kız da arka-

sından yürüdü. Emmanuel avluya geldiğinde onun hâlâ yemek odasının kapısı önünde olduğunu gördü. Oradan dostça el sallıyordu. Yemekten sonra bu kez Noter, Bay Claes'i ziyerete geldi. Bahçede sabah Emmanuel'in oturduğu yere kuzeniyle Marguerite'in arasına oturdu.

«Sevgili kuzenim, bu akşam biraz işlerden söz etmek için geldim,» dedi. «Biliyorsunuz ki karınızın vefatının üzerinden kırk üç gün geçti.»

Balthazar bu vefat kelimesinin ardından gözlerine dolan yaşları sildikten sonra:

«Ben kaç gün geçtiğini saymadım,» dedi.

Marguerite notere bakarak:

«Aman efendim, nasıl?..»

«Ama kuzinciğim biz yasalarla saptanan süreyi hesaplamaya mecburuz. Hem siz ve diğer mirasçıların durumu söz konusu. Bay Claes'in karısının ölümünden sonraki kırk beş gün içinde birlik içindeki malların değerlerini belirten bir tutanak hazırlaması gerek. Birliğin kâr mı zarar mı ettiğinin bilinmesi gerek. Bu şekilde mi kabul edilecek, yoksa küçüklerin basit haklarıyla mı yetinilecek?»

Marguerite ayağa kalkınca Pierquin:

«Gitmeyin kuzinim. Bu işler babanızı ve sizi ilgilendiriyor. Üzüntülerinize ben de katılıyorum ama bugün bu konuyu da çözümlememiz gerek. Aksi takdirde hepiniz güç durumlara düşebilirsiniz! Ben ailenin noteri olarak görevimi yapıyorum.»

Claes:

«Hakkı var kızım,» dedi.

Noter:

«Yasal süre iki güne dek bitiyor,» diye sürdürdü. «Hemen yarın bu tutanağın hazırlanması için gerekenleri yaparım, hiç değilse hazinenin isteyeceği veraset vergilerinin ödenmesi geciktirilmiş olur. Vergi toplama görevlilerinin acıması yoktur, insanın duygularını düşünmezler. Her an pençelerini üzerinize uzatabilirler. İşimiz bitinceye dek her gün saat on

dörtte ben, kâtibim ve mahkeme kâtibi Bay Raparlier birlikte geleceğiz. Buradaki işlerimiz bitince yazlığa geçeriz. Waignies ormanından daha sonra ayrıca söz ederiz. Bu işi bu şekilde çözümlenmiş sayabiliriz. Şimdi de başka önemli bir konuya gelelim. Geçici bir vasi saptamak için bir aile toplantısı yapalım. Bruges'lü Bay Conycks sizin en yakın akrabanız sayılır ama Belçika uyruğuna geçti. Sevgili kuzenim ona bu konuda bir mektup yazmalısınız. Fransa'da güzel mülkleri vardır. Onun Fransa'da mı yoksa kızıyla birlikte gelip Fransız Felemenki'nde mi yerleşecek bunu öğrenmeliyiz. Belki onu buraya yerleşmesi konusunda ikna edebilirsiniz. Kabul etmezse yeni seçenek bulmamız gerekir.»

Marguerite:

«Hesaplarla ilgili tutanak neye yarar?» diye sordu.

«Hakların, değerlerin, borçların alacakların bilinmesine. Her şey saptandıktan sonra aile meclisi küçüklerin çıkarlarını düşünerek karar...»

Claes oturduğu yerden kalkarak:

«Pierquin,» dedi. «Çocuklarımın haklarının korunması için gereken tüm işlemleri yapın, ama sevgili karıma ait eşyaların satışına kalkmayın, bir de bu üzüntüyü yaşamayalım...»

Sözünü tamamlamadı. Öyle soylu bir şekilde, öyle etkili bir sesle konuşmuştu ki Marguerite babasının elini tutup öptü.

Pierquin:

«Yarına görüşürüz,» dedi.

Balthazar:

«Öyle yemeğine gelin,» dedi.

Sonra da aklına bir şey gelmiş gibi:

«Galiba evlenme akdimizi *Hainaut* geleneklerine göre yapmıştık. Karım üzülmesin diye böyle bir madde koydurmamıştık evlenme akdimize. Buna göre şimdi benim için de böyle bir zorunluluk olmaması gerekir.»

Marguerite:

«Aman ne güzel bir haber,» dedi. «Bize nasıl da üzüntü verecekti.»

Noterinse bu işe canı sıkılmıştı.

«Her neyse, yarın akdinizi gözden geçirir, durumu açıklığa kavuştururuz,» dedi.

Marguerite:

«Siz evlenme akdini görmemiş miydiniz?» diye sordu.

Bu soru konuşmayı da noktaladı. Şaşıran noter konuşmayı daha fazla sürdüremedi. Avluya geldiğinde kendi kendine:

«Ne aksilik,» dedi. «Her zaman müthiş bir dalgınlık içindeki adam, tam kendisine karşı önlemler aldığımız sırada kendini toparlayıp her şeyi anımsıyor. Çocuklarını beş parasız bırakacak bu adam. Adım gibi biliyorum bunu. Sen misin on dokuz yaşındaki hassas bir kıza dert anlatan. Bay Conycks'le anlaşıp, çocukların malını kurtarmak için kafa mı yorarsın? Al işte sana. Şimdi Marguerite'in gözünden de düşeceğim. Babasına, çok gereksiz bulduğu bu tutanak işine benim neden girmek istediğimi soracak. O da noterlerin böyle şeylere meraklı olduğunu, noterliğin dostluktan da akrabalıktan da önce geldiği gibi saçma sapan bazı şeyler söyleyecek.»

Duyarlı olacağım derken servetlerini batıran müşterilerine küfürler ederek kapıyı sertçe kapadı. Balthazar haklı çıkmıştı. Tutanak hazırlanmadı ve böylece de babanın çocuklarına karşı durumu belirlenemedi. Claesler'in durumunda herhangi bir değişiklik olmadan aylar geçti. Gabriel, Emmanuel'in rehberliğinde çalışıyor, yabancı diller öğreniyor, *Ecole Polytechnique*'in sınavlarına hazırlanıyordu. Félicie'yle Marguerite tam bir yalnızlık içinde, az para harcamak için de babalarının yazlık evinde kalmışlardı.

Bay Claes işleriyle ilgilendi. Malları karşılığında önemli

miktarda para alarak borçlarını ödedi. Waignies ormanına da gitti. 1817'nin ortalarına doğru yavaş yavaş yatışan acısı ve sürdürdüğü monoton yaşamı onu savunmasız bıraktı. Bu yaşama katlanamamaya başlamıştı. Eski tutkusu yeniden kendini sarmaya başlamıştı. Önceleri bu düşünceye karşı mücadele etti, sonra yalnızca teorik olarak ilgilenmeye başladı. Ancak bununla yetinemiyordu. Araştırmalarını sürdürmeyeceğine ilişkin karısına söz verip vermediğini düşündü, karısının yemin etmesini engellediğini anımsadı. Kendi kendine deneylerini sürdürmeyeceğine söz vermişti ama başarıya ulaşması da çok yakın görünüyordu. Acaba kararını değiştiremez miydi? Artık elli dokuz yaşındaydı. Zaman hızla akıp geçiyordu. Sarsılmış olan sözünde durma kararından tümüyle vazgeçti. Bunda bazı olayların da katkısı olmuştu. Avrupa'daki barış, yaklaşık yirmi yıldır birbirleriyle ilişki kuramayan bilginlerin yeniden buluşmalarını ve yeni buluşların yaygınlaşmasını sağlamıştı. Bilim ilerlemişti. Claes kimyacıların farkında olmadan kendi araştırmalarına doğru yöneldiklerini gördü. Işık, elektrik, ısı, mıknatıs gibi birçok konuda kendisi gibi düşündüklerini anladı. Madenlerin rededilmesiyle elektrik doğuran esasın bulunmasından yani kimyada gerçeğin bulunabileceğinden ve bunu da başkalarının bulacağından korkan Claes, Douaililer'in delilik diye adlandırdıkları tutkusuna yeniden kapıldı. Marguerite babasının ruhundaki değişiklikleri yakından gözlüyordu. Annesinin ölümünden beri kapalı duran oturma odasını açarak annesinin acı ölüm anılarını canlandırdı, kendisi de oraya yerleşti. Bu şekilde babasının pişmanlıklarını canlandırarak, sonunda düşeceği uçuruma yuvarlanmasını biraz da olsa geciktirdi. Toplantılara giderek babasını eğlenmeye teşvik etti. Marguerite herkese yirmi beş yaşından önce evlenmeyeceğini söylemesine karşın bu toplantılarda birçok isteklisi çıktı. Bunlar da Claes'i bir süre oyaladı. Gerek kızını ve gerekse kendisiyle verdiği

tüm mücadeleye karşın kış, başlarında gizlice araştırmalarına başladı. Bu tür çalışmaların meraklı kadınlardan gizlenmesi çok zordur. Nitekim bir gün Marguerite'i giydirmekte olan Martha

«Efendim,» dedi. «Mahvolduk! Şu şeytan, şu domuz Mulquinier yeniden tavan arasına çıkmış. Zaten ben onun hiçbir zaman istavroz çıkardığını görmedim. Babanız cehennemi boyladı demektir. İnşallah zavallı hanımcığımı öldürdüğü gibi sizi de öldürmez!»

Marguerite:

«Olamaz!» dedi.

«O zaman gelin de yaptıklarını görün...»

Genç kız pencereye koştu. Gerçekten de laboratuvarın bacasından ince bir duman tütüyordu.

«Birkaç aya dek yirmi bir yaşını bitiriyorum, belki servetimizin dağılmasını önleyebilirim.»

Balthazar deneylerine yeniden başladığında çocuklarının çıkarlarını karısı denli bile göz önünde bulundurmadı. Karşısındaki engeller daha küçük vicdanı da rahattı. Artık sefalet, şeref, umut yolunda tüm hırsıyla yürüyebilirdi. Sonuca ulaşacağından emindi. Öyle bir istekle, gece gündüz demeden çalışmaya koyuldu ki kızları onun bu durumundan korktu. Halbuki onların bu korkusu yersizdi. Çünkü sevilerek yapılan bir işin kimseye zararı olmazdı. Marguerite gereksiz tüm masrafları kaldırdı. Cimri sayılabilecek denli denli tutumlu davranmaya başladı. Josette ile Martha da ona destek oldular. Claes geçimlerini kısıtlayan bu değişikliğin farkına varamadı. Öğle yemeği yemiyordu. Tam akşam yemeği sırasında laboratuvardan iniyor, yemekten sonra bir iki saat kızlarıyla hiç konuşmadan oturduktan sonra yatmaya gidiyordu. Kızları ona Allah rahatlık versin dediği sırada dalgınlığından sıyrılır gibi oluyor yanaklarını uzatıp kendini öptürüyordu. Eğer Marguerite bir ana gibi otoritesini kullanmaya hazır,

muhtemel felakete karşı tedbirli olmasa bu durum ailenin başını belaya sokabilirdi. Pierquin yakın zamanda beş parasız kalacaklarına inanmış, artık evlerine uğramaz olmuştu. Balthazar'ın on altı bin frank getiren yaklaşık iki yüz bin ekü değerindeki topraklarına, üç yüz bin frangı bulan ipotekler konulmuştu. Claes deneylerine yeniden başlamadan önce önemli miktarda borç almıştı. Gelirleri ancak bu borcun faizlerini ödeyebiliyordu. Halbuki çiftliğin gelirini evin masraflarını karşılaması için Marguerite'e bırakmıştı. Pierquin üç yıla varmadan her şeyin altüst olacağını hesaplıyordu. Marguerite'in kendisine soğuk davranması üzerine adını ağzına almamaya başlamıştı, onu neredeyse bir düşman gibi görüyordu. Yoksul bir duruma düşmeleri durumunda kuziniyle evlenmekten vazgeçme hakkına sahip olmak için Claesler'den söz ederken acıyan bir tavır takınarak:

«Zavallılar mahvoldu,» diyordu. «Onları kurtarabilmek için az uğraşmadım, ama Bayan Marguerite kendilerini yoksulluktan kurtarabilecek yasal önlemleri almaya yanaşmadı.»

Yetenekleriyle hak ettiği Douai koleji öğretim üyeliğine amcasının da yardımıyla atanan Emmanuel, her akşam genç kızların yanına geliyordu. Babalarının yatmasının hemen ardından kızlar dadılarını yanlarına çağırıyorlardı. Emmanuel'in geliş saati hiç şaşmazdı. Yaklaşık üç aydır Marguerite'in, yardımlarını kabul etmesi ona cesaret veriyordu. Pırlanta gibi ruhu ışığını tüm parlaklığıyla yayıyor, Marguerite kaynağını bildiği bu ışığın hiç tükenmeyeceğini anlayabiliyordu. Önceleri kokuları duyulan çiçekler birer birer açılmaya başlamıştı. Emmanuel her gün biraz daha Marguerite'in istediği duruma geliyordu. Gökleri kaplayan bulutları dağıtıyor, uzun süredir karanlıklar içinde kalmış güzelliklere renk veren ışıklarını serpiştirmeyi sürdürüyordu. Emmanuel ilk sıralardaki şaşkınlıktan kurtulunca; o zamana dek korkusundan sakladığı tüm güzel yanlarını, gençliğinden kaynakla-

nan neşesini, çalışma ile geçen bir yaşamın verdiği yakınlığı, ince zekâsının zenginliğini, genç insanlara çok yakışan şakacılığını ortaya çıkarabildi. Marguerite'le daha iyi anlaştılar. İkisinde de duygunun o nefis şekline bürünen karşılıklı merak, görüşüp konuşmalarla kendilerini birbirine tanıttılar. Emmanuel'in her akşam Martha ve kızların yanında geçirdiği iki saat Marguerite'e çeşitli sıkıntılarla dolu yaşamını daha bir çekilir hale getiriyordu. Katışıksız bir şekilde gelişen bu aşk ona tam bir destek oldu. Emmanuel artık sevgisini belli ediyordu. Bunu yaparken insanı büyüleyen bir incelik gösteriyor, parlak zekâsıyla duyguların tekdüzeliğine bir çeşni katıyordu. Mücevherlerin kesimleri bu değerli taşların donukluğunu giderip onlara parlak ışıltılar verir, bu ilgi çekici ustalığın sırrını ancak âşık gönüller bilir. Sevda yalnız duygu değil, aynı zamanda bir sanattır. Basit bir söz bir önlem, bir kadına kalbine incitmeden işleyecek usta sanatçıyı buldurur. Emmanuel açıldıkça aşkının göstergeleri de daha hoş bir hal alıyordu. Bir akşam Marguerite'e:

«Biraz önce Pierquin'le karşılaştım. Size kötü bir haber getiriyor. Onun için kendim söylemeyi uygun buldum. Babanız ormanınızı satmış. Alanlar da bölüm bölüm başkalarına satmışlar. Ağaçlar kesilip, meşeler götürülmüş bile. Bay Claes üç yüz bin frank almış, tüm borçlarını ödemiş. Ayrıca hiç borç bırakmamak için adamlardan sonra alacağı yüz bin eküye karşılık da ayrıca yüz bin frank istemiş.»

Tam bu sırada içeriye Pierquin girdi.

«Artık mahvoldunuz aziz kuzinim,» dedi. «O denli söylememe karşın uyarılarımı hiç dikkate almadınız. Maşallah babanız pek iştahlı, ilk lokmada ormanlarınızı yuttu. Geçici vasiniz Bay Conycks Amsterdam'da servetini tasfiye etmekle uğraşırken babanız fırsattan yararlanıp bu işi yapmış. Hiç de hoş bir şey değil. Buraya gelmeden Bay Conycks'e mektup yazdım ama o gelinceye dek olanlar olmuş olacak. Babanıza dava açmak zorunda kalacaksınız, dava uzun sürmez

ama onur kırıcı bir şey. Kanun gereği Bay Conycks bu davayı açacak. Şimdi çıkarlarınızı nasıl düşündüğümü, düşüncelerimde ne denli haklı olduğumu anladınız mı?»

Genç de Solis ise tatlı sesiyle:

«Size çok güzel bir haber getirdim efendim,» dedi. *Gabriel Ecole Polytechnique*'e kabul edildi. Giriş sınavlarını kazandığı için okula girmesinin önünde hiçbir engel kalmadı.»

Marguerite gülümseyerek dostuna teşekkür etti:

«Desenize artırdığım paralar işe yarayacak. Martha yarından itibaren Gabriel'in hazırlıklarına başlayalım.»

Sonra da kız kardeşini alnından öperek:

«Sevgili kardeşim, epey işimiz olacak,» dedi.

Emmanuel:

«Yarın buraya gelecek ve on gün kalacak. Kasımın on beşinde Paris'te bulunmak zorunda.»

Noter Emmanuel'i süzerek:

«Kuzinim Gabriel kendine çok iyi bir yol belirlemiş. Kendi geçimini sağlayacak parayı sağlaması gerek. Bu gidişle de fazla bir zaman gerekmeyecek bunun için. Ama şu anda söz konusu olan şey ailenin şerefini kurtarmak. Bu kez sözümü dinleyecek misiniz?»

Marguerite:

«Gene evlenmeden söz edecekseniz, hayır!» dedi.

«Peki ne yapacaksınız?»

«Ben mi? Hiiç.»

«Ama artık reşitsiniz.»

«Birkaç güne dek olacağım. Babamızın borcuyla ailenin şerefini uzlaştırabilecek bir öneriniz var mı?»

«Dayınız olmadan yapabileceğimiz bir şey yok. Şimdilik durum böyle, dayınız döndüğünde ben yine gelirim.»

Marguerite:

«Güle güle bayım,» dedi.

Noter:

«Parası tükendikçe ukalalığı daha da artıyor,» diye düşündü. Sonra da yüksek sesle:

«Allaha ısmarladık efendim,» dedi. «Öğretmen bey sizi de selamlıyorum.»

Félicie ve Martha'ya aldırmamıştı bile. Emmanuel titreyen bir sesle:

«İki gündür yasaları karıştırıyorum,» dedi. «Amcamın dostu eski bir avukatla da görüştüm. İzin verirseniz yarın Amsterdam'a gideceğim. Şimdi beni iyi dinleyin Marguerite'ciğim.»

İlk kez kullanıyordu bu sözcüğü. Marguerite başını eğerken tatlı bir gülümsemeyle teşekkür etti. Emmanuel Félicie ile Martha'ya gösterince Marguerite:

«Çekinmeyin, kardeşimin yanında konuşabilirsiniz. O iyi huylu ve güçlü bir kızdır. Çalışma ve yoksunluklar içinde geçebilecek bir yaşama katlanabilir. Ama ne denli dayanıklı olmamız gerektiğini bilmesi daha iyi.»

İki kardeş karşı karşıya bulundukları felaket karşısında birlikte olacaklarını gösterir gibi birbirlerine sarıldılar ve dadılarına,

«Bizi yalnız bırakma Martha,» diye seslendiler.

Emmanuel duyduğu sevincin heyecanının sesine yansımasını önleyemeyerek:

«Aziz Marguerite,» dedi. «Ormanınızdaki ağaçları kesenlerin daha iki yüz bin frank borçları var. Ben bunların isimlerini, adreslerini öğrendim. Eğer izin verirseniz, yarın, Bay Conycks adına, kendisinin de kabul edeceği bir avukat bu adamlara itirazda bulunacak. Dayınız yakında dönecek, o zaman bir aile toplantısı düzenler. Gabriel on sekiz yaşına bastığından onu vesayetten çıkarır. Kardeşiniz ve siz haklarınızı kullanacak bir duruma geldiğiniz için, ağaçların parasından kendi hisselerinize düşeni istersiniz. Bay Claes yapılan itiraz karşısında iki yüz bin frangı vermemezlik edemez. Kalan yüz bin frank hakkınız karşısında da babanız bu evi size ipotek eder. Bayan Félicie'yle Jean'ın hakkı olan üç yüz bin frank için de Bay Conycks teminat ister. Bu durumda babanız zaten yüz bin eküye ipotek edilen Orchies Ovası'nda-

ki arazisini yeniden ipotek ettirmek zorunda kalır. Yasalar küçüklerin çıkarlarını öncelikle koruduğu için ipotek konusundaki öncelik kardeşlerinize tanınır. Böylece hemen hemen her şeyi kurtarmış olursunuz. Bay Claes'in de eli kolu bağlanmış olur. Hem sizin topraklarınıza dokunamaz hem de kendi topraklarını teminat gösterip borç alamaz. İşler aile içinde patırtısız gürültüsüz çözümlenmiş olur. Babanız araştırmalarını sürdürecek olsa bile hiç değilse biraz daha dikkatli olur.»

Marguerite:

«Peki ama biz nasıl geçineceğiz? İçinde oturduğumuza göre bu ev için yatırılan yüz bin frank bize bir şey kazandırmaz. Babamın Orchies Ovası'ndaki arazisinin geliri diğer borçlarının faizlerini ancak ödüyor. O zaman biz ne yapacağız?»

Emmanuel:

«Gabriel'e düşen paranın elli bin frangıyla tahvil alırsanız, yaklaşık dört bin liralık bir geliriniz olur. Bu para onun okul masraflarını ve geçimini sağlar. Gabriel babasının evine bağlanan parayı ve gelirinin sermayesi olan elli bin frangı harcayamaz. Böylece onun parasını çar çur etmesini önlemiş olarak bir sorundan kurtulmuş olursunuz. Sonra size de yüz elli bin frank kalmayacak mı?»

Marguerite:

«Hayır, olmaz. Babam o parayı benden ister, ben de vermemezlik edemem.»

«O zaman Marguerite'ciğim paranızı bir yere yatırarak kurtarabiliriz. Erkek kardeşiniz adına Defteri Kebire yatırır, bu paranın getireceği on iki-on üç bin frankla da geçinirsiniz. Vesayet altındaki küçükler aile izin vermeden mallarını kimseye veremeyeceği için siz de üç yıl boyunca rahat edersiniz. O zamana dek de babanız ya aradığını bulur ya da aramaktan vazgeçer. Gabriel reşit olunca da varlıklarınızı bir araya toplar yeniden bir değerlendirme yaparsınız.»

Marguerite hiç aklının ermediği bu karmaşık yasal konuları iyice anlayabilmek için bir kez daha anlattırdı. Küçüklerin haklarıyla ilgili hükümleri öğretmek için Emmanuel'in sağladığı yasaları ikisi birlikte dikkatle incelediler. Marguerite, sevgiyle daha çok artan kadınlara özgü o anlayışla meseleyi kavramakta gecikmedi.

Gabriel ertesi gün evine döndü. Bay de Solis onu Balthazar'a götürdü. Oğlunun *Ecole Polytechnique*'e kabul edildiğini öğrenen Balthazar Emmanuel'e teşekkür etti. Gabriel'e:

«Aman yavrum,» dedi. «Çok çalış, fazla masraf etme. Gereken şeyleri yap ama tutumlu ol. Paris'te okuldan çıktığın zamanlar dostlarımıza, akrabalarımıza git. Kötü arkadaşlar edinme. Okul paran yaklaşık bin ekü tutuyor, harçlık olarak da bin frank kalıyor, bu parayla idare edebilirsin.»

Emmanuel öğrencisinin omzuna vurarak:

«O çok başarılı bir öğrenci olacaktır. Ben onun yerine söz veriyorum,» dedi.

Bir ay sonra Bay Conycks'le Marguerite birlikte hareket ederek Claes'ten gerekli teminatı aldılar. Emmanuel'in akıllıca hazırladığı plan uygun bulunarak tümüyle yerine getirildi. Alacaklıların sıkıştırmalarına dayanamayıp ormanları sattığı için oldukça üzgün olan Balthazar, bu tür konularda çok titiz davranan kuzininin yanında yasalar neyi gerektiriyorsa yaptı. İstemeden çocuklarına verdiği zararı bu şekilde biraz da olsa giderebileceğinden memnun, gerekli tüm belgeleri bir bilim adamı dalgınlığıyla imzaladı. Akşam bir kadeh rakıya karısını satıp, sabah oturup ağlayan sefiller gibiydi. Üç gün sonrasını bile düşünmüyor, son kuruşunu da harcadıktan sonra neyle geçineceğini bile hesaplamıyordu. Daha önce kendisine ait olan her şeye artık yalnız ismen sahibi olduğunu unutuyor, bu mallardan on para bile alamayacağını bilmeden hâlâ çalışmaları için gereken şeyleri alıyordu. 1818 yılı olaysız atlatıldı. Adına yatırılan paranın faizi olan on sekiz bin frangı Gabriel düzenli bir şekilde eve gönderiyordu.

İki genç kız bu paranın bir kısmıyla Jean'ın öğrenim giderlerini, kalanıyla da evin masraflarını karşılıyorlardı. O yıl aralık ayında Emmanuel'in amcası öldü. Marguerite bir sabah Martha'dan, babasının lale koleksiyonunu, öndeki evin eşyalarını ve evin tüm gümüş takımlarını sattığını öğrendi. Yemek için gerekli sofra takımlarını yeniden almak zorunda kaldı ancak üzerlerine kendi markasını koydurdu. O güne dek babasının yaptıklarına ses çıkarmamıştı. O akşam Marguerite Félicie'ye babasıyla kendisini yalnız bırakmasını söyledi. Babası her zamanki gibi şöminenin köşesindeki yerine oturduğunda Marguerite:

«Babacığım,» dedi. «Buradaki her şeyi, hatta bizleri bile satabilirsiniz. Hiçbirimiz sesimizi çıkarmadan söylediklerinize uyarız. Ama şunu çok iyi bilmeniz gerekir ki bu yılı zorlukla çıkarabileceğiz. Félicie'ye ben gece gündüz çalışıp tentene örecek ve parasıyla da Jean'ın okul masraflarını karşılamaya çalışacağız. Size yalvarıyorum, lütfen çalışmalarınıza bir son verin artık.»

«Haklısın yavrum, ancak altı haftalık bir süre daha çalışmam gerekiyor. Bu süre içinde ya gerçeği bulacağım ya da bulunamayacağına karar vereceğim. Bulursam hepiniz milyonlarla oynayacaksınız...»

«Bize yiyebileceğimiz bir lokma ekmek yeter.»

Claes dehşet içinde:

«Nasıl? Evde ekmek yok mu? Claes'in evi ekmeksiz, öyle mi? Peki ya mallarımız?»

«Waignies ormanını kestirdiniz. Toprak boş kalmadığından ürün vermez. Orchies'deki arazilerinize gelince; gelirleri aldığınız borçların faizlerini bile karşılamaya zor yetiyor.»

«O zaman nasıl, neyle yaşıyoruz?»

Marguerite dikiş iğnesini göstererek:

«Gabriel'in geliri yardımcı oluyor ama yetmiyor,» dedi. «Beni beklenmedik faturalarla sıkıştırmasanız işleri toparla-

yabileceğim. Şehirde aldıklarınızdan hiç bana söz etmiyorsunuz. Tam işleri düzene soktuğumda, paramız üç ay yetecek diye düşündüğümde ne göreyim; soda, çinko, kükürt vb. diye süren bir fatura geliyor.»

«Yavrum, bana altı hafta daha izin ver, ondan sonra kesinlikle böyle delilikler yapmayacağım. Sen de çok güzel şeyler göreceksin Marguerite'ciğim.»

«Artık işlerinizi düşünmenin zamanı geldi, geçiyor bile. Resimleri, laleleri, gümüş takımlarını, daha birçok şeyi sattınız. Hiçbir şeyimiz kalmadı. Hiç olmazsa yeniden borç yapmayın.»

«Artık borç yapmak istemiyorum.»

«Artık mı? Yoksa benim bilmediğim başka borçlarınız da mı var?»

Balthazar kızararak gözlerini yere doğru çevirdi:

«Önemli değil canım, ufak tefek şeyler,» dedi.

Marguerite babasının küçülmesinden utandı, daha fazla bir şey soramadı. Bu olaydan bir ay sonra şehirdeki bankacıların biri Claes'in imzaladığı on bin franklık bir senedin karşılığını almaya geldi. Marguerite bu borçtan haberi olmadığını söyleyerek özür diledi ve bir gün sonra gelmesini rica etti. Bankacı, Protez ve Chiffrevilleler'in elinde her ay ödenmesi gereken aynı tutarda dokuz senet daha olduğunu söyledi.

Marguerite:

«Eyvah!» dedi. «İşte şimdi mahvolduk.»

Hemen babasını çağırttı, odanın içinde büyük adımlarla dolaşmaya ve kendi kendine konuşmaya başladı.

«Ya bu yüz bin frangı bulacağız ya da babam hapse girer. Şimdi ne yapacağız Tanrım!»

Balthazar'ın inmediğini gören Marguerite kendisi laboratuvara çıktı. Babasını orada makineler, tozlu cam eşyalarla dolu bir odanın ortasında buldu. Oldukça geniş ve aydınlık

odanın orasında burasında kitaplar, etiketlenmiş kimyasal maddelerle dolu şişeler vardı. Bilim adamın dalgınlığından kaynaklanan bu dağınıklık Felemenk geleneklerine hiç de uymuyordu. Kavanozlar, imbikler, madenler, tuhaf renkli şişeler, çeşitli numuneler yığını ortasında Balthazar Claes hemen dikkati çekiyordu. Üzerinde ceket yoktu, kollarını bir işçi gibi sıvamıştı. Beyaz kıllarla kaplı göğsü açıktı. Hiçbir hareket görülmeyen gözlerini karşısındaki bir hava boşaltma makinesine dikmişti. Bu makinenin fanusu üzerine içi ispirto dolu çift camdan yapılmış kubbeli bir mercek geçirilmişti. Bu mercek tavan arasındaki yuvarlak pencereden giren güneş ışınlarını bir araya topluyordu. Fanusun elektrik geçirmez taklasına büyük bir volta pilinin kutupları bağlanmıştı. Lemulguinier güneş ışınlarını merceğe dik düşürebilmek için hareketli bir eksene oturtulmuş makinenin tablasını çeviriyordu. Tozdan yüzü gözü simsiyahtı, ayağa kalkarak Marguerite'e seslendi:

«Sakın yaklaşmayın küçükhanım.»

Makinenin önünde neredeyse diz çöken, başına güneş ışınları dökülen babasının hali, gümüş telleri andıran dağınık beyaz saçları, gergin bir bekleyiş nedeniyle kasılan yüzü, çevresindeki eşyaların garipliği ve bu odada gördüğü daha pek çok şey Marguerite'i korkutmuştu. Kendi kendine sessizce:

«Babam delirmiş olmalı,» diye söylendi.

Yanına yaklaştığı babasının kulağına eğilerek:

«Lemulguinier'yi dışarıya gönderin,» dedi.

«Hayır, olmaz yavrum. O şu anda bana çok gerekli. Şimdiye dek hiç kimsenin düşünemediği bir deneyin sonucunu bekliyorum. Üç günden bu yana, bu güneş ışığını bekliyorduk. Madenleri tam bir boşluk içinde, yoğunlaştırılmış güneş ışığının ve elektrik akımının etkisinde tutabilmenin çaresini buldum. Bir dakika sonra bir kimyacının elde edebileceği en büyük güç harekete geçecek, yalnız ben...»

«Babacağım madenleri yok edeceğinize, borç senetlerinizi ödeyebilmek için saklarsanız çok daha iyi olur...»

«Dur biraz kızım.»

«Babacağım Bay Mersktus geldi. Saat dörde dek on bin frank istiyor.»

«Doğru ya! İmzaladığım bu önemsiz senetler bu aydan itibaren başlıyordu. Gerçeği bulacağımı sanıyordum. Şu temmuz güneşini yakalayabilsem deneyim tamamlanmış olacak.»

Eski bir kamış koltuğa oturdu. Gözlerinde yaşlar belirmişti. Lemulquinier:

«Bey haklı,» dedi. «Kabahat hep bu güneşte. Çok güçsüz geliyor. Korkakça, tembelce.»

Efendisiyle uşağı Marguerite'yle hiç ilgilenmiyorlardı. Bunun üzerine genç kız:

«Lemulqinier babamla beni yalnız bırakın,» dedi.

Claes:

«Tamam, yeni bir yol buldum,» diye bağırdı.

Yalnız kaldıkları zaman Marguerite:

«Babacığım biraz şu deneylerinize ara verin,» dedi. «Yüz bin frank borçlusunuz ama on paramız yok. Biraz laboratuvarınızdan çıkıp şerefinizi düşünün. Hapse girerseniz ne yapacaksınız? Sözünüzde durmayarak bembeyaz saçlarınızı, Claes adını mı lekeleyeceksiniz. Ama ben bunu engellerim. Çılgınlığınıza bir son verin artık. Yoksa şu kısa süreli ömrümüzde ekmeksiz kaldığımızı da göreceksiniz. Durumumuza bakın da aklınızı başınıza toplayın artık.»

Balthazar sert bir hareketle ayağa kalkarak:

«Çılgınlık mı?» diye bağırdı. Kollarını göğsünde kavuşturup, ateş saçan gözlerini kızının gözlerine dikti.

«Çılgınlık!»

Bu sözcüğü öyle bir yüksek sesle yineledi ki, Marguerite korktu.

«Annen asla bana böyle bir şey söylemezdi. O, araştır-

malarımın önemini biliyordu. Beni anlayabilmek için kimya bile çalıştı. Benim kendi kişisel çıkarlarım için değil de tüm insanlık âlemi için çalıştığımı biliyordu. Şimdi anlıyorum ki seven bir kadının duyguları evlat sevgisinden daha üstünmüş. Evet aşk tüm duyguların en güzelidir!»

Göğsünü yumruklayarak:

«Aklımı başıma toplayacakmışım!» diye ekledi. «Yani ben kendinde olmayan bir deli miyim? Yoksuluz, değil mi kızım. Ben öyle istiyorum. Sizin babanız olduğuma göre de sözlerimi dinleyeceksiniz. İstediğim zaman sizi zengin ederim. Sizin servetiniz nedir ki? Kömürü eritmenin yolunu bulduğumda odalarınızı elmasla doldururum. Hem öyle önemli şeyler arıyorum ki bunlar yanında hiç kalır. Ben böyle büyük işler peşinde koşarken biraz bekleseniz ne olur?..»

«Babacığım, hiçbir şey elde edemeden bu laboratuvara gömdüğünüz dört milyonun hesabını size sormaya hakkım yok. Öldürdüğünüz annemden de söz etmeyeceğim. Evli olsam herhalde ben de kocamı, annemin sizi sevdiği gibi sever, her şeyimi, annemin yaptığı gibi feda ederdim. Kendimi tümüyle size vererek annemin isteklerini yerine getirdim. Üzerimdeki vesayet hakkınızın kalkmaması için evlenmedim. Geçmişi bir yana bırakıp bugüne bakalım. Siz beni buraya gelmeye zorladınız. Senetlerinizin ödenebilmesi için para gerektiğini anlayabiliyor musunuz? Oysa beş kuruşumuz yok. Evde atamız van Claes'in resminden başka satacak şey de kalmadı. Çocuklarını babalarına karşı koruyamayacak denli zayıf olan ve bu görevi bana veren annem adına, kardeşlerimin, tüm Claesler'in adına baba, size deneylerinize son vermenizi, bunu yapamayacaksanız önce kendinize ait bir servet yapmanızı söylüyorum. Ancak bizi öldürmek için babalığınızı kullanırsanız benim elimde kimyadan önce de var olan atalarımız, şerefimiz olacak. Size karşı koyacağım. Gösterdiğim yumuşak tavra son veriyorum. Önce aile sonra bilim!»

Balthazar sönük bir sesle:

«Demek beni öldürmeye karar verdin,» dedi.

Marguerite bu sert tavrını yumuşatmamak için kaçıp gitti. Annesinin söylediklerini duyar gibi olmuştu: «*Babana karşı çıkma. Onu çok sev.*»

Bu sırada mutfakta yemeğini yemekte olan Lemulquinier:

«Küçükhanım yukarda işleri karıştırıyor,» dedi. «Şu sırrı çözmenize çok az bir şey kalmıştı. Temmuz güneşi biraz kendini gösterseydi iş bitecekti. Siz bizim beyi iyi tanımıyorsunuz. Nasıl bir adam olduğunu bir bilseniz! Allah gibi bir adamdır o.»

Sonra Josette'e dönerek:

«Her şeyin temelini, özünü kavramamız için çok az bir şey kalmıştı ki seninki damladı. Saçma sapan senetler için bağırıp çağırıyor.»

Martha:

«O zaman ne bekliyorsun? Aylığınla ödesene senetleri,» dedi.

Lemulquinier Josette'e:

«Ekmeğime sürecek tereyağı yok mu?» diye sordu.

Kadın acı acı:

«Yok ya. Tereyağı alacak para nerede? Koca domuz, o şeytanın mutfağında altın yapıyorsunuz da tereyağı neden yapmıyorsunuz? Tereyağı yapmak altın yapmak gibi zor da değildir. Ayrıca satıp pişirebileceğimiz şeyler de alırsınız. Kuru ekmek yiyoruz, küçükhanımlar ekmekle ceviz yiyip geçiniyor. Sen onlardan daha mı iyi şeyler yemek istiyorsun? Küçükhanım evin tümü için yüz franktan fazla harcamak istemiyor. Artık günde yalnız bir yemek pişiriyoruz. Canın güzel yemek istiyorsa yukarda ocaklarınız var, bunlarda incileri, elmasları kaynatıp duracağınıza kendinize piliç kızartın!»

Lemulquinier ekmeğini alıp çıktı. Martha:

«Parasıyla kendine bir şeyler alacak galiba. Daha iyi, birkaç kuruş da olsa eksik harcanmış olur. Ne pinti, ne cimri bir adamdır bu Çinli bir bilsen.»

Josette:

«Aslında onu aç bırakmalıydık. Sekiz gündür hiçbir şey yaptığı yok. Onun işlerini de ben yapıyorum. O hep yukarda. Birkaç ringabalığı getirip hakkımızı ödese ya! Hele bir getirsin de ben elinden almasını bilirim.»

Martha:

«Ah!» dedi. «Bayan Marguerite ağlıyor, sesini duyuyorum. Babası olacak o cadı kılıklı herif tüm evi yutacak gene de insafa gelmeyecek. Bizim memlekette olsa onu çoktan diri diri yakmış olurlardı. Zaten buradaki insanların Afrikalı Berberi kabileleri denli dinleri yok.»

Marguerite odasına giderken hıçkırıklarını tutamıyordu. Odasına girdiğinde hemen annesinin mektubunu açıp okudu.

Yavrum, Tanrı isterse sen şu son satırlarımı okurken ruhum seninle birlikte olacaktır. Satırlarım kendisine karşı durmayı beceremediğim şeytanın elinde kalan yavrularıma karşı sevgiyle doludur. Yaşantımı, aşkımı mahvettiği gibi sizi de açlıkla karşı karşıya bırakmış olabilir. Ona karşı yaşarken alamayacağım önlemler alıyorum. Bu onu daha az severek öleceğimi gösterir. Evet iyice zorda kaldığınızda yardımınıza koşacak bir önlem aldım. Sizi iyice yoksul bir duruma düşürdüğünde ya da şerefinizin söz konusu olduğu bir durumda yavrum, Bay de Solis yaşıyorsa onda, eğer o da öldüyse sevgili yeğeni Emmanuel'de yaşamınıza yardımı olabilecek yüz yetmiş bin frank bulacaksınız. Eğer her şeye, çocuklarının aç kalmalarına karşın çalışmalarını sürdürürse onu bırakıp gidin. Hiç olmazsa siz yaşayın. Ben onu bırakamazdım, çünkü kendim ona borçluydum. Marguerite, aileyi kurtarmak senin elinde! Gabriel'i, Jean'ı, Félicie'yi korumak için ne gerekiyorsa yap, seni şimdiden bağışlıyorum. Cesur ol, Claesler'i koru, güçlü ol, acımasız ol demiyorum. Karşılaştığınız yıkımı onarabilmek için elinde biraz para olması gerektiğini unutma. Kendini sefalete düşmüş bil. Elimdeki her şeyi alan o çılgını hiçbir şey durduramaz. Demek ki kalpsiz olarak, iyi kalpli olacaksın. Babana yalan bile söylesen bu yalanın hak-

lı olacaktır. Belki bazı davranışların ayıplanacaktır, ama aileni korumak için böyle davrandığın kısa sürede anlaşılacak ve haklı görüleceksin, hatta bir kahraman gibi görüleceksin.

Tüm bunları bana, erdemlerine herkesin saygı gösterdiği Bay de Solis söylemişti. Onun gibi temiz kalpli, ileriyi görebilen insan çok azdır. Tüm bunları sana, ölürken bile söyleyemezdim. Her şeye karşın bu korkunç mücadelede; saygıyı, iyi kalpli olmayı unutma; ona karşı koy ama severek, tatlılıkla. Demek ki ölümümden sonra yaşanacak başka acılar da varmış... Sevgili yavrum, senden koruyucu melekleri olacağına inandığım çocuklarımı benim yerime öpmeni istiyorum. Allah ve azizler yardımcın olsun.

Joséphine

Mektuba iliştirilmiş, Bay de Solis ve yeğeni Emmanuel'in imzaladığı bir de makbuz vardı. Bu makbuzda; Bayan Claes'in emanetini bu yazıyı getirecek çocuklarından herhangi birine vermeyi taahhüt ediyorlardı.

Marguerite hemen dadısına seslendi.

Koşarak yukarıya çıkan Martha'ya:

«Çabuk Bay Emmanuel'e gidip bana gelmesini rica edin,» dedi.

Sonra kendi kendine:

«Ne soylu, ne ağzı sıkı bir çocuk. Tüm sıkıntılarımı, acılarımı paylaşmasına karşın tek bir şey bile söylemedi,» diye mırıldandı.

Emmanuel Martha'yı bile beklemeden hemen geldi. Marguerite hemen ona yazıyı gösterdi.

«Benden sakladığınız bir şey varmış,» dedi.

Emmanuel başını önüne eğdi. Gözlerinden birkaç damla yaş döküldü.

«Demek çok zor durumdasınız, mutsuzsunuz,» dedi.

«Maalesef, lütfen bana yardım edin! Bakın annem sizden *sevgili Emmaunuel* diye söz ediyor.»

Mektubu ona gösterirken, annesinin de, sevdiği erkeği seçtiğini düşünerek sevincini göstermişti. Emmanuel sevinçten ve kederden ağlayarak:

«Sizi galeride gördüğümden bu yana kalbim de yaşamım da size ait olmuştu,» dedi. «Günün birinde size karşı duygularımı iyi karşılayacağınızı bilmek bir yana umamazdım bile. Eğer beni iyi tanıyorsanız, verdiğim söze ne denli önem verdiğimi bilirsiniz. Bu nedenle annenizin sözünden çıkmadım. Beni bağışlayın. Onun isteklerine karışmak benim haddime değildi.»

Marguerite onun sözlerini keserek:

«Bizi kurtardınız!» dedi.

Oturma odasına inmek için genç adamın koluna girdi. Emmanuel'in sakladığı paranın kaynağını da öğrenen Marguerite, ona ailece düştükleri sıkıntılı durumu açıkladı. Emmanuel:

«Eğer senetlerin hepsi Mersktus'ta ise gidip senetlerin tümünü ödemekte yarar var. Böylece onların faizinden kurtulmuş olursunuz. Kalan yetmiş bin frangı size getiririm. Amcam bunları düka olarak ayırmıştı. Böylece gizlice getirilmesi de kolay olur.»

Marguerite:

«Doğru,» dedi. «Ama gece getirin. Babam uyuyunca birlikte bir yere saklarız. Param olduğunu öğrenirse belki de elimden zorla almaya kalkar.»

Ağlayarak başını genç adamın göğsüne dayadı:

«Emmanuel,» dedi. «İnsanın babasından korkması ne kötü bir şey...»

Marguerite'in bir güce sığınmak için gösterdiği bu hüzünlü, ince davranış aşkının ilk ifadesiydi. İyice dolmuş olan bu duyguların bir gün taşması kaçınılmazdı. İşte şimdi karşılaşılan bir felaket sırasında taşmıştı.

«Ne yapacağız? Daha ne gibi felaketlerle karşılaşacağız bilemiyorum. Ne bizi ne de kendini düşünüyor. Gözü hiçbir

şeyi görmüyor. Ateş gibi sıcak o tavan arasında nasıl yaşayabiliyor, anlamak çok zor.»

Emmanuel:

«Durmadan III. Richard gibi 'Bir at bulun, krallığımı vereyim!' diye konuşan bir adamdan fazla bir şey beklenemez,» diye yanıt verdi. O her zaman acımasız olacaktır, siz de öyle olmalısınız. Borçlarını ödeyin, isterseniz kendi servetinizi de verin, ama kardeşlerinizin servetine dokunmayın. Çünkü o servet ne sizin ne de babanızındır.»

Marguerite Emmanuel'in elini sıkarken ona ateşli bir şekilde bakarak:

«Servetimi mi vermek?» dedi. «Siz bana ver diyorsunuz. Oysa Pierquin paramın elimden çıkması için çeşit çeşit yalanlar uyduruyordu.»

Emmanuel:

«Belki benimki de başka tür bir bencillik. Bazen yoksul olmanızı istiyorum. O zaman bana daha yakın olacağınızı düşünüyorum. Bazen de zengin ve mutlu olmanızı; zenginlikteki anlamsız büyüklüğün bizi ayırdığını sanmamın küçüklük olduğunu düşünüyorum.»

«Aziz Emmanuel, bunlardan söz etmeyelim, bizim...»

Emmanuel sarhoş gibi yineledi.

«Biz!»

Bir süre durakladıktan sonra:

«Felaket büyük ama, çaresiz değil,» dedi.

«Çaresini ancak biz bulabiliriz. Artık Claes ailesinin bir büyüğü yok. Nasıl bir tutkuya kapılmış ki; babalığını, insanlığını, eğriyi doğruyu bile unutabiliyor. Soylu, dürüst, namuslu, özverili bir insanken; çocuklarının mallarını koruyacağına, yasalara bile karşı çıkarak neyimiz varsa dağıttı. Allahım neyi arıyor acaba?»

Marguerite:

«Annemiz çok şanslıymış,» dedi. «Ölmeden önce belki bin kez ölüp ölüp dirilecekti. Bilimle ilk karşılaşmasında ölüp gitti. Bu mücadelenin sonu yok.»

Emmanuel:

«Elbette sonu var. Hiç paranız kalmadığında Bay Claes artık borç alamayacak ve duracaktır.»

Marguerite:

«O zaman hemen dursun, çünkü artık beş parasız kaldık.»

Emmanuel senetleri almaya gitti. Getirip Marguerite'e verdi. Balthazar o akşam hiç yapmadığı bir şey yaptı. Yemeğe biraz erken indi. Marguerite onu iki yıldan bu yana ilk kez böyle üzüntülü, kederler içinde görüyordu. Yeniden baba olmuştu. Akıl üstün gelmişti. Avluya, bahçeye baktı. Kızıyla baş başa kaldıklarını anlayınca onun yanına geldi. Elini tuttu, insana dokunan bir sevgiyle okşayarak:

«Sevgili yavrum,» dedi. «Yaşlı babanı bağışla ne olur. Evet Marguerite, sen haklısın, ben hata ettim. Ben aradığını bulamayan sefilin biriyim. Başımı alıp gideceğim.»

Atasının resmini göstererek:

«Van Claes'in satıldığını görmek istemiyorum,» dedi. «O özgürlük için öldü, onu göklere çıkaracaklar. Ben bilim uğruna öleceğim, beni lanetleyecekler...»

«Lanet mi babacığım?»

Marguerite heyecanla babasının kollarına atılarak:

«Hayır! Hiç kimse seni lanetleyemez, hepimiz seni çok seviyoruz.»

Tam o sırada odaya giren kız kardeşine:

«Öyle değil mi Félicie?» diye sordu.

Genç kız da babasının eline sarılarak:

«Neyiniz var babacığım?» dedi.

«Sizleri mahvettim.»

«Hiç önemi yok babacığım. Kardeşlerimiz bizi yeniden zengin ederler. Jean her yıl sınıfın birincisi oluyor.»

Marguerite babasını kız evlada yakışır bir incelik ve nazla şömineye doğru götürdü. Üzerindeki saatin altından bazı kâğıtlar çıkararak babasına uzattı.

«Buyrun babacığım,» dedi. «Bunlar borç senetleriniz.

Sakın başka senet imzalamayın, çünkü artık ödeyecek para bulamayız...»

Balthazar ilk şaşkınlığını atlattıktan sonra kızının kulağına eğildi:

«Demek paran var?» dedi.

Hazine arıyormuş gibi çevresine bakınan babasının yüzünde öyle bir ifade belirmişti ki; sevinçten kendinden geçmiş gibiydi. Marguerite bu durumda nefessiz kalmış gibiydi, acı dolu bir sesle:

«Benim kendi servetim var,» dedi.

Balthazar kendini tutamayarak, doymak bilmeyen bir açgözlülükle:

«Bana ver onu, sana yüz mislini veririm,» dedi.

Marguerite babasının yüzüne bakarak:

«Peki, vereceğim,» dedi.

Balthazar kızının ne demek istediğini tam anlayamadı.

«Ah! Benim sevgili yavrum,» dedi. «Hayatımı kurtarıyorsun! Son bir deney daha tasarlamıştım. Eğer bu kez de bulamazsam gerçeği aramaktan vazgeçeceğim. Şu koluma gir sevgili yavrum, seni dünyanın en mutlu kadını yapmak isterim. Beni mutluluğa, şerefe kavuşturacaksın, sizi paraya boğma gücünü veriyorsun bana. Sizi mücevherler, kıymetli eşyalarla donatacağım...»

Kızını alnından öptü. Ellerini sıktı, duyduğu sevinci öyle bir tatlılıkla belirtti ki, tüm bunları Marguerite'e dalkavukluk gibi geldi. Yemekte Balthazar'ın gözü başkasını görmüyor, canlılık ve istekle kızına bakıyordu. Biraz kıpırdayacak olsa düşüncelerini okumaya çalışıyor, ona yardım etmek için yerinden kalkıyordu. Onu utandırıyor, yaşından umulmayan bir dinçlikle ona yardım ediyordu. Marguerit'se yemek odasındaki boş dolap raflarına göz gezdirerek. İçinde bulundukları sıkıntıyı ona göstermeye çalışıyordu.

Balthazar onun ne demek istediğini çok iyi anlamıştı.

«Aldırma,» dedi. «Altı ay sürmez bunları altın ya da birbirbirinden değerli eşyalarla doldurmamız. Göreceksin, bir

kraliçe gibi olacaksın. Tüm doğaya egemen olacağız, her şeyin üstünde olacağız. Hem de senin sayende olacak tüm bunlar.»

Sonra gülümseyerek, «Margarita,» diye devam etti.

«Senin adın bir kehanet! Margarita inci demek. Sterne bunda bir yerlerde söz eder. Sen hiç Sterne'i okudun mu? sana onun bir kitabını vereyim, ister misin? Hoşuna gideceğini sanıyorum.»

Marguerite acı dolu bir sesle:

«İncinin bir hastalık olduğunu duymuştum,» dedi. «Biz de az çekmedik bu hastalıktan.»

«Üzülme, sen tüm sevdiklerini mutlu edeceksin. Çok güçlü, çok zengin olacaksın.»

Lemulqunier'nin delik deşik suratında da bir gülümseme belirmişti.

«Ne iyi kalplidir bizim küçükhanım,» dedi.

O gece Balthazar adeta bülbül kesildi. Kızlarının hoşuna gitmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Sözleri, bakışlarıyla onları kendine çekmeye, büyülemeye çalışıyor gibiydi. Joséphine'i baştan çıkaran dehasının gücünü kullanarak kızlarını da etkiliyordu. Sonunda Emmanuel de Solis geldi. Uzun zamandır aileyi ilk kez bir arada görüyordu. Tüm çekingenliğine karşın genç öğretmen bu gördüklerinin etkisi altında kaldı. Çünkü Balthazar'ın tavırlarında, konuşmasında dayanılmaz bir çekicilik vardı. Bilim adamları düşüncelerinin derinliklerine dalıp, başka dünyaları incelemelerine karşın yaşadıkları dünyanın tüm ayrıntılarını da gözlerinden kaçırmazlar. Dalgın olmaktan çok zaman dışıdırlar. Hiçbir zaman çevrelerine uymazlar, her şeyi bilmelerine karşın çabucak unuturlar. Gelecekte olabilecekleri çok iyi kestirmelerine karşın bunları kendilerine saklarlar. Eğer düşüncenin sessizliğinde çevrelerinde olup bitenleri öğrenmek için güçlerini kullanırlarsa, anlar anlamaz bu işten vazgeçerler. Çalışmadan kendilerini alamaz, günlük olaylar hakkında edindikleri bilgi-

leri yanlış uygularlar. Arada bir yaşadıkları topluma dönme istekleri uyandığında, bu ortama zengin bir hafıza ile dönerler. Hiçbir şeye yabancı kalmazlar. Böylelikle zekâsıyla sezgi gücünü birleştiren Balthazar, kızının durumunu hemen anlamıştı. Onu Emmanuel'e bağlayan gizli aşkın en ince ayrıntılarını bile tahmin etmişti. Büyük bir incelikle her şeyi bildiğini sevgilerini onayladığını gösterdi. Bu, bir babanın gösterebileceği en büyük iltifattı. Gençler buna dayanamadılar. O geceyi yaşamlarını saran üzüntülerle hiç de bağdaşmayan bir sevinç içinde geçirdiler. Onları adeta zekâsıyla sarmalayan, sevgisiyle mest eden Balthazar uyumak üzere kalkıp gittiğinde; cebindeki üç bin düka altınını belli etmekten korktuğundan çekingen duran Emmanuel de Solis altınları ortaya çıkardı, Marguerite'in dikiş makinesinin üzerine bıraktı. Genç kız elinde onardığı parçayla altınların üzerini kapadı. Emmanuel paraların kalanını getirmeye gidip döndüğünde Félicie de yatmıştı. Saat on bire geliyordu. Hanımını yatmaya hazırlamak için henüz uyumamış olan Martha, Félicie'nin yanındaydı. Marguerite:

«Şimdi bunları nereye saklamalı?» dedi.

Bir yandan da birkaç altını elinde şıkırdatmaktan kendini alamadı. Ama bu çocukluğu mahvına sebep oldu.

Emmanuel:

«Ben altı boş şu mermer sütunu kaldırayım, siz de yavaşça paraları onun içine kaydırırsınız. Onu şeytan bile bulamaz.»

Marguerite'in, dikiş makinesiyle sütun arasında çok az bir işi kaldığı sırada kâğıt tomarlarından birini yere düşürdü. Kâğıtları yırtılan altınlar yere saçıldı. Babası, yüzünde anlaşılmaz güç bir ifadeyle başını odanın kapısından uzatmış bakıyordu. Marguerite korkmuştu. Balthazar bir kızına bir genç adama bakarak:

«Ne yapıyorsunuz burada?» diye sordu.

Marguerite yerinden kıpırdayamıyordu, Emmanuel doğ-

rulmuştu ama sütunun yanında öylece durması dikkati çekiyordu. Altınlar döküldüğünde korkunç bir gürültü çıkarmıştı. Etrafa dağılmaları hiç iyi olmamıştı.

Balthazar oturarak:

«Duyduğum gerçekten altın sesiymiş, demek yanılmamışım.»

O da gençler denli heyecanlanmıştı. Marguerite'le Emmanuel'in kalpleri öyle heyecanla ve birbirlerine uyumlu bir şekilde çarpıyordu ki birdenbire sessizleşen odada bir saat sesi gibi duyulabiliyordu. Marguerite, gözüyle Emmanuel'e, «Şu parayı kurtarmama yardım edin,» der gibi bir işaret yaptı, sonra da:

«Teşekkür ederim Bay Solis,» dedi.

Balthazar kızıyla Emmanuel'e korkunç bir ifadeyle baktı:

«Nee?» diye sordu.» «Bu altınlar?..»

Marguerite:

«Bu altınlar Bay de Solis'indir,» diye yanıt verdi. «Borçlarımızı ödemek üzere bana vermek lütfunda bulunuyor.»

Bay de Solis kıpkırmızı kesilerek odadan çıkmak üzereyken Balthazar onu kolundan tutarak:

«Durun, kaçmayın bayım,» dedi. «İzin verin de size ne denli minnettar olduğumuzu belirteyim.»

Emmanuel:

«Efendim,» dedi. «Sizin bana herhangi bir borcumuz yok. Bu para Bayan Marguerite'indir. Malları karşılığında ona ödünç veriyorum.»

Bunları söylerken bir ara sevgilisine baktı. Margurerite gözkapaklarının hafif bir hareketiyle teşekkür etti. Claes, Félicie'nin masasının üzerinden kâğıt kalem alarak:

«Buna izin veremem,» dedi.

Sonra da şaşkınlık içindeki gençlere dönüp:

«Tümü kaç altın?» diye sordu.

Tutkusu onu en becerikli, gözü pek dolandırıcılardan bile kurnaz yapmıştı. Ne yapıp edip bu parayı almak düşünce-

sindeydi. Marguerite'le Emmanuel ne yapacaklarını bilemez bir durumdaydı. Balthazar:

«Sayalım onları,» deyince, Emmanuel:

«Altı bin düka var,» dedi.

Claes:

«Demek yetmiş bin frank,» diye söylendi.

Marguerite'in bakışından aldığı cesaretle Emmanuel:

«Efendim,» dedi. «Sizin vereceğiniz senedin herhangi bir değeri olamaz, beni mazur görün. Daha bu sabah kızınıza ödeyemeyeceğiniz senetleri kurtarması için yüz bin frank borç verdim. Siz artık bana teminat gösteremezsiniz. Bu yetmiş bin frank kızınızındır. Onu ne yapacağını kendisi bilir. Benimle bir mukavele imzalaması karşılığında bunları ona verdim. Waignies'deki çıplak topraklarını teminat olarak gösterecek.»

Marguerite yaşlarla dolan gözlerini göstermemek için başını çevirdi. Emmanuel'in ne denli temiz yürekli bir insan olduğunu bilirdi. Amcası onu dini öğretilerle disiplin içinde yetiştirmişti. En fazla da yalandan nefret ederdi. Oysa şimdi yalan söylüyor, kendini vicdan azabıyla karşı karşıya getiriyordu. Balthazar:

«Güle güle bayım,» dedi. «Sizi baba gözüyle gören bir insana, daha fazla güvenebileceğinizi sanırdım.»

Marguerite'le acı acı bakışan Emmanuel gitti. Martha onu kapıya dek götürdü, ardından sokak kapısını kapadı. Kızıyla baş başa kalan Claes:

«Beni seversin değil mi?» diye sordu.

«Babacığım sözü uzatmanın yararı yok, bu parayı istiyorsunuz değil mi? Vermeyeceğim.»

Etrafa saçılan paraları toplayıp saymaya başladı. Babası sessizce ona yardım ediyordu. Marguerite ne ona güvensizlik gösteriyor ne de sesini çıkarıyordu. «Altınlar bana çok gerekli,» dedi. Marguerite babasına soğuk bir tavırla bakarak:

«Onu almanız hırsızlık olur,» diye yanıt verdi. «Şimdi beni iyi dinleyin babacığım. Bize her gün işkence etmektense

birden öldürün daha iyi. Ya sizin tutkularınız, ya da çocuklarınız...»

Balthazar:

«Demek babanızı öldürmek istiyorsunuz,» dedi.

Marguerite annesinin öldüğü yeri göstererek:

«Annemin intikamını almış oluruz,» diye yanıt verdi.

«Kızım benim neyle uğraştığımı bilseydin, bana bunları söylemezdin. Dinle de sana anlatayım... Ama anlayamazsın ki!» diye inledi. «Ama sen ver işte, bir kere de inan babana. Evet anneni çok üzdüğümü biliyorum, bazı cahillerin dediği gibi servetimi dağıttım, sizinkini de mahvettim. Hepiniz çılgınlık dediğiniz şey için çalışıyorsunuz. Sevgili Margueritem, canım benim, ne olur beni dinle. Eğer başarılı olamazsam kendimi sana teslim edeceğim. Her istediğini yapacağım, servetimi sen yönetirsen çocuklarımın velisi bile olmam tüm yetkiyi sana veririm.» Ağlamaya başlamıştı.

«Annenin üzerine yemin ediyorum,» dedi.

Marguerite başını çevirdi. Babasını bu şekilde görmek istemiyordu. Claes onun razı olacağını sanarak dizlerine sarıldı:

«Ver Marguerite ver. Bitmez tükenmez azaplardan kaçınmak için altmış bin frank nedir? Görüyorsun ki bu beni öldürecek. Sana söz veriyorum. Bu kez de başarılı olamazsam çalışmalarıma son vereceğim. Flandr'dan hatta dilersen Fransa'dan bile giderim. Servetimi yeniden kuruş kuruş kazanmak için, çocuklarımdan aldıklarımı onlara geri vermek için bir köle gibi çalışırım.»

Marguerite babasını kaldırmak istiyor ama bunu başaramıyordu, o şekilde kalmakta direniyor ve ağlıyordu.

«Bana son bir bağlılık göster. Başaramazsam, bana ne istiyorsan yap. Bana deli de, hırsız de. Bilgisizliğimi yüzüme vur. Tüm bunlara karşı senin ellerini öpeceğim ben. Hatta dövebilirsin bile. Bana her vuruşunda sen evlatların en hayırlısısın diye dua ederim sana.»

Marguerite:

«Yalnız benim varım yoğum olsa verirdim, ama kardeşlerimi bilimin boğazlamasına izin veremem.» Babasının üzerinde okşayarak dolaşan ellerini itip gözyaşlarını silerek:

«Hayır, yeter artık yeter,» diye bağırdı.

Balthazar öfkeyle yerinden kalkarak,

«Altmış bin frank ve iki ay süre. Benim için gerekenler yalnızca bunlar artık. Kızım şan ve şerefle, servetle arama giriyor, engelliyor beni. Lanet olsun...» diye söylendi. «Sen ne kız ne de kadınsın. Sende kalp diye bir şey yok. Ana da karı da olamazsın sen.» Sonra ani bir hamleyle elini altınlara uzatarak; «Bırak da alayım şunları. Haydi benim sevgili yavrum, seni çok seveceğm inan ki.»

Marguretie atasının resmini göstererek:

«Kuvvete karşı elimden bir şey gelmez ama Allah da atamız Claes de bizi görüyor,» dedi.

Dehşet içinde kızına bakan Balthazar:

«Peki,» dedi. »Babasının ölümüne neden olmuş bir kız yaftasıyla yaşamaya çalış o zaman.»

Kalktı, odayı gözden geçirdikten sonra kapıya doğru yürüdü. Kapıya gelince tıpkı bir dilenci gibi yeniden döndü, yalvaran gözlerle Marguerite'e baktı. Marguerite 'hayır' der gibi bir işaretle karşılık verdi bu bakışa. Balthazar tatlı bir sesle:

«Elveda yavrum,» dedi. «Umarım mutlu olursun.»

Onun gözden kaybolmasıyla Marguerite kendini bir boşluğa düşmüş gibi hissetti. Anlaşılmaz bir uyuşukluğa kapılmıştı. Artık odada değildi. Vücudunu hissetmiyordu. Manevi bir âlemden kanatlanmış, uçuyor gibi hissediyordu kendini. Merdiveni çıkan babasının her adımını bir günde attığını sanıyordu. Sonunda odasına girdiğini duydu. Dehşet içinde kalmıştı. İçini saran sıkıntıyla yerinden fırladı, merdiveni bir ok gibi geçip odaya girdi. Babasını, tabancasını alnına dayamış bir şekilde buldu. Ona doğru atıldı:

«Hepsini alın, hepsini!» diye bağırdı.

Odadaki koltuğa bir külçe gibi yığılıp kaldı. Balthazar kızını heyecan içinde ve öyle sapsarı görünce ağlamaya baş-

ladı. Yeniden bir çocuk gibi olmuştu. Onu alnından öpüyor, ardı arkası gelmez şeyler konuşuyordu. Sevinçten neredeyse yerinden sıçrayacak, onunla oyunlar oynayacaktı.

Marguerite:

«Tamam baba, yeter artık!» dedi. «Verdiğiniz sözü unutmayın, başaramazsanız benim sözümden çıkmayacaksınız.»

«Söz veriyorum yavrum.»

Marguerite annesinin odasına doğru dönerek:

«Anneciğim, siz de olsanız, tümünü verirdiniz değil mi?» diye bağırdı.

Balthazar:

«Rahat ol yavrum, git rahat rahat uyu. Sen çok iyi bir kızsın,» dedi.

Marguerite:

«Uyumak mı?» diye sordu. «Bende o gençlik uykuları yok artık. Annemi nasıl yavaş yavaş soldurttunuzsa, beni de şu genç yaşımda aynı şekilde yaşlandırıyorsunuz.»

«Zavallı yavrum. Tasarladığım deneyin olası sonuçlarını açıklayarak seni yatıştırmak isterim ama, anlayamazsın ki...»

Marguerite:

«Benim anlayabildiğim bir şey var, artık mahvolduğumuzu çok iyi anlayabiliyorum,» dedi.

Ertesi gün, tatil günlerinden biriydi. Emmanuel, Jean'ı getirdi. Marguerite'in yanına sokuldu, üzüntülü bir şekilde:

«Neler oldu?» diye sordu.

«Dayanamadım.»

Emmanuel üzüntüyle karışık neşeli bir hareketle:

«Hayatım,» dedi. «Eğer dayanabilmiş olsaydınız size hayran olurdum, ama bu zayıf halinize tapıyorum.»

«Zavallı Emmanuel, bu gidişle elimizde hiçbir şey kalmayacak.»

Genç adam sevinç içinde:

«Siz bu tür işleri bana bırakın,» dedi. «Birbirimizi sevdiğimize göre her şeyi yoluna koyarız.»

Patırtısız gürültüsüz birkaç ay geçti. Emmanuel ufak tefek birikimlerle servet sağlamayacağını anlattı. Evdeki bolluğu sürdürebilmeleri ve rahat yaşamaları gerektiğini anlattı. Bunun için de kendi sakladığı paranın kalan kısmını kullanmasını önerdi. Bu sırada Marguerite, bir zamanlar annesini sarsmış olan üzüntülere kendisi de kapıldı. Aslında pek fazla inanmamakla birlikte babasından, onun dehasından da bir şeyler bekliyordu. Açıklanması güç bir olaydır ama birçok kimse inanmamasına karşın umut edebilmektedir. Marguerite: «Babam başarılı olursa mutlu oluruz,» diye düşünürken, Claes'le Lemulquinier; «Kesinlikle, başaracağız,» diyorlardı. Ancak ne yazık ki Balthazar'ın yüzü her gün biraz daha kederleniyordu. Yemeğe geldiği bazı akşamlar kızının yüzüne bakmaya bile cesaret edemezken, bazen de savaş kazanmış bir kumandan gibi bakıyordu. Marguerite bu arada Emmanuel'den hukuki konular hakkında bilgiler ediniyordu. Akşamları bunları dinleye dinleye bu konuda bilmesi gereken her şeyi öğrendi. Babası bu kez de başarılı olmazsa, tasarladığı planı uygulamaya hazırlanıyor olmalıydı.

Temmuz ayı başlarında Balthazar, bütün bir gününü bahçedeki sıralardan birine oturarak, düşüncelere içinde geçirdi. Birçok kez artık lalelerin bulunmadığı tarlalara, karısının odasının pencerelerine baktı. Hareketlerinden onun bilgisi ve ilgisi olmayan şeyler düşündüğü anlaşılıyordu. Giriştiği çalışmanın nelere mal olduğunu düşünüp ürperiyor olmalıydı.

Marguerite yemekten önce bir süre babasının yanında oturdu.

«Nasıl babacağım, gene başaramadınız galiba?»

«Maalesef yavrum.»

Marguerite tatlı bir sesle:

«Yaa!» dedi. «Artık bu konuda size herhangi bir şey söylemeyeceğim. İkimiz de aynı ölçüde suçluyuz. Artık sizden sözünüzü tutmanızı bekliyorum. Claesler'in sözleri kutsaldır. Çocuklarınız sevgiyle, saygıyla yanınızda olacaklar ancak,

bundan böyle benim sözlerime uygun davranacaksınız. Korkmayın size baskı uygulayacak değilim. İşleri mümkün olan en kısa sürede halletmeye çalışacağım. Sizinle daha iyi ilgilenebilmek için bir ay, buradan ayrılacağım. Giderken Martha'yı da götüreceğim.» Babasını alnından öperek, «bundan sonra siz benim çocuğum olacaksınız. Benim bulunmadığım sürede evi Félicie idare edecek. Zavallı çocuk daha on yedi yaşında, size karşı gelmeyecektir. Sizden büyüklüğünüzü gösterip ona yardımcı olmanızı, ondan para istememenizi istiyorum. Zaten elinde ancak evin giderlerine yetebilecek denli para olacaktır. Güçlü olun, çalışmalarınıza iki yıllığına ara verin. Bu süre içinde konuyu olgunlaştırır, belki de kolaylıkla çözebilecek bir duruma gelirsiniz. Bu arada ben de çalışmalarınız için gerekli parayı biriktirmiş olurum. Nasıl? Kızınızın düşüncelerini adil buluyor musunuz?»

«Demek her şey bitmedi?»

«Eğer sözünüzde durursanız, elbette.»

Claes heyecan içinde:

«Her söylediğinizi yapacağım yavrum,» dedi.

Ertesi gün Cambrai'den Bay Conycks geldi. Yeğeninin kızını almaya gelmişti. Bir arabayla yolculuk yapıyordu. Kuzeninde ancak yeğeniyle Martha'nın hazırlanmasına yetecek bir süre kalmak düşüncesindeydi. Daha fazla kalmak istemedi. Bay Claes onu incelikle karşıladı ama, ne denli üzgün, mahcup olduğu yüzünden anlaşılıyordu. Güngörmüş bir insan olan Conycks onun sıkıntılarını anladı. Öğlen yemeğinde açık yüreklilikle:

«Kardeşim,» dedi. «Resimlerinizin bazıları bende, güzel resimleri ben de severim. İnsanı mahvetmesine karşın bu tutku hepimizde belirli ölçülerde var...»

Marguerite:

«Sevgili dayıcığım,» dedi.

«Artık size iflas etmiş gözüyle bakıyorlar. Başını göstererek her Claes'in burasında hazine bulunduğunu unutuyorlar.» Ardından da kalbini göstererek, «hem de buralarında,

öyle değil mi? Bu nedenle size güveniyorum ve kesemde emrinize hazır, ayırdığım birkaç kuruşum var.»

Balthazar:

«Onu size hazineler halinde geri öderim,» diye heyecanla bağırdı.

Conycks sert bir sesle:

«Flandr'da elimizde bulunan hazineler yalnızca sabır ve çalışmadır,» dedi. Sonra da van Claes'in resmini göstererek: «Atamızın alnında bu iki kelime yazılıdır.»

Marguerite babasıyla öpüşüp vedalaştıktan, Félicie'yle Josette'e da bazı direktiflerde bulunduktan sonra dayısıyla birlikte Paris'e doğru yola çıktı.

On iki yaşında bir kızı olan dayısı duldu. Çok zengin olduğundan, yaşına bakmadan rahatlıkla evlenebilirdi. Douaililer Marguerite'in büyük dayısıyla evleneceğini sanmışlardı. Bu konuda yayılan dedikodular noter Pierquin'in kulağına da gelmişti. Kılı kırk yaran bu adamın düşüncelerinde, son zamanlarda önemli değişiklikler olmuştu. Şehir iki yıldır birbirine düşman iki kampa bölünmüştü. Bir yanda soylular, diğer yanda burjuvalar vardı. Tüm Fransa'da kendini gösteren, ülkeyi birbirine düşman iki milletin yaşadığı bir ülke haline getiren bu ani bölünme; 1830 Temmuz İhtilali'nin taşrada özellikle benimsenmesine neden oldu. Biri aşırı kralcı, diğeri aşırı özgürlükçü bu iki kampta önem derecelerine göre her iki tarafça kabul edilmiş bazı memurlar, iktidardaki hükümetin devrilmesi sırasında tarafsız kaldılar. Soylularla burjuvalar arasındaki mücadelenin başlarında, kralcı kahveler kendilerini görülmemiş bir gösterişe kaptırdılar. Özgürlükçü kahvelerle kıyasıya bir rekabete girdiler. Düzenlenen yiyip içme şenlikleri bazı insanların yaşamlarına bile mal oldu. İki taraf da sınırlarını daraltıp, kendinden olmayanları dışladı. Pierquin de bu çatışmalardan nasibini aldı. Bir taşralı olarak çok zengin sayılmasına karşın soylular tarafından kabul görmedi, burjuvalar arasına itildi. Zamanla, birlikte düşüp kalktığı kimselerden gördüğü bu kötü davranış onurunu yaralamıştı.

Evlenmek isteyenlerin hâlâ genç bir kız olabilecekleri bir yaşa, kırkına gelmişti. Onun isteyebileceği kızlar burjuvalardandı. Oysa o iyi bir evlenme sonunda yer alabileceği soylular arasında kalmak istiyordu. Claesler toplumdan uzak yaşayan bir aile olmaları nedeniyle bu toplumsal çatışmanın dışında kalmıştı. İlin en eski ve soylu ailelerinden biri olmalarına karşın Balthazar'ın aşırı meşguliyeti nedeniyle bu düşmanlıkların dışında kalmayı başardılar. Ne denli yoksul olursa olsun Claes soyundan bir kız, sonradan görmelerin çok özendikleri o paha bilçilmez onuru kocasına verebilirdi. Pierquin Claesler'e bunları düşünerek ve her türlü özveriye katlanarak bundan böyle tüm özlemlerini gerçekleştirebilecek bir evlenme kararını elde edebilmek amacıyla gelmişti. Marguerite'in yokluğunda Balthazar'a Félicie arkadaşlık ediyordu. Pierquin orada gördüğü Emmanuel'in kendisine çok ciddi bir rakip olduğunu hemen anladı. Delikanlıya, ölen amcasından hatırı sayılır bir miras kalmıştı. Yaşamı boyunca her şeyi parayla ölçmeye alışmış bu adam için Emmanuel, fiziki çekiciliğinden çok, parasıyla tehlike yaratıyordu. Kalan miras Solis ismine tüm saygınlığını yeniden kazandırıyordu. Soyluluk para, bir araya geldiklerinde birbirlerini daha çok aydınlatan iki yıldız gibiydi. Genç öğretmenin kardeşi gibi gördüğü Félicie'ye karşı içten sevgisi ondaki rekabet duygularını kamçıladı. Yüzeysel bir incelikle modaya uygun sözleri, yüzüne çok yakıştırdığı romantik hali, düşünceli tekerlemelerle karıştırarak Emmanuel'in yıldızını söndürmeye çalıştı. Kendini dünyaya küskün gibi göstererek gözlerini Félicie'ye çevirip, yaşamı ancak onunla sevebileceğini söylüyordu. Félicie bir erkekten ilk kez böyle güzel sözler işitiyordu. Yalan da olsa dinledi. Boşluğu derinlik sandı. İçinden gelen belirsiz duygularını birine bağlanmak gereksiniminin etkisinde kalarak kuzeniyle ilgilendi. Belki de Emmanuel'in kardeşine gösterdiği ilgiyi kendisi de farkında olmadan kıskandığından bir erkeğin bakışlarını üzerine çekmek, bir erkek tarafından düşünülmek, ilgi görmek istedi. Pierquin Félicie'nin

kendisine Emmanuel'den daha çok önem verdiğini hemen anladı. Bu durum çabalarını bir kat daha artırmasına neden oldu. Böylece de istediğinden de fazla bu işin içine girmiş oldu. Emmanuel bu durumu yakından gözlemliyordu. Félicie kuzeniyle tatlı tatlı sohbet etmeye, Emmanuel'den gizlice konuşmaya ve insanı masum yanlışlara götürebilecek ufak tefek kaçamaklar yapmaya başladılar. Pierquin bu yakınlıktan yararlanarak Félicie'den Marguerite'in Paris'e neden gittiğini, evlenip evlenmeyeceğini anlamaya çalıştı. Ancak tüm araştırmalarına karşın ne Félicie'den ne de Balthazar'dan bir şey öğrenebildi. Çünkü onlar da Marguerite'in ne yapmak istediğini bilmiyorlardı. Yönetimi eline alınca bu işin kurallarını da uygulamış, ağzını sıkı tutarak kimseye bir şey söylememişti. Balthazar'ın içine kapanık, küskün, üzüntülü durumu akşamları çok sıkıcı bir hale getiriyordu. Emmanuel onu tavla oynamaya ikna etmişti ama Balthazar çok dalgın oynuyordu. Bu üstün zekâlı insan çoğu zaman aptal gibiydi. Üç ayrı serveti harcamış, umutları kırılmış bu kumarbaz ruhlu adam, kaybettiklerinden ziyade boşa çıkan umutlarının yükü altında eziliyordu. İçler acısı bir görünümdeydi. Dizginlenmiş bir güçle dolu gözleri kederli ve solgundu. Kafesteki aslana benzeyen bu yaşlı adama Pierquin bile saygı ile bakıyordu. Zaman zaman yeni bir deney düşüncesiyle canlanan kuru yüzündeki gözleri, karısının can verdiği yere iliştiğinde yaşlarla doluyor, başı göğsüne düşüyordu. Bir Titan(*) gibi yerinden oynattığı dünya, şimdi tüm ağırlığıyla göğsüne çöküyordu. Onun yaşadığı bu acı Pierquin ile Emmanuel'i de etkiliyordu. Neredeyse ona deneylerini sürdürmesi için gerekli parayı vereceklerdi. Bu, dâhilerin inançlarının ne denli etkileyici olduğunu göstermektedir. İkisi de Bayan Claes'in ve Marguerite'in milyonları nasıl gözlerini kırpmadan ona ver-

(*) Titan, mitolojide gökle yerin oğludur. Tanrılara karşı çıkıp dağları üst üste yığarak gökyüzüne ulaşmak istemişse de Jüpiter tarafından öldürülmüştür. Titan edebiyatta başarısızlığın sembolüdür.

diklerini çok iyi anlıyorlardı. Onların düştüğü hataya düşmemek için kendilerini güçlükle frenlemişlerdi. Claes Marguerite'den hiç söz etmiyor, yokluğundan da herhangi bir endişe duymuyordu. Kendisine veya Félicie'ye mektup yazmaması umurunda değildi. Solis ya da Pierquin onunla ilgili bilgi edinmek istediğinde canı sıkılmış gibi davranıyordu. Marguerite'in aleyhine çalıştığını mı sanıyordu? Ya da kutsal babalık haklarını çocuğuna verdiğinden onuru mu kırılmıştı? Kızıyla baba evlat rollerini değiştirdiği için kızını daha mı az seviyordu? Bunların ve bunlara benzer çeşitli duyguların, Marguerite'in yavaş yavaş gözünden düşmesinde etkisi olmuştu. Tanınmış olsun olmasın, başarılı olmuş ya da olmamış tüm büyük insanların zaman zaman bazı küçüklükleri görülür. Çünkü ne olursa olsun tüm insanlar, insanlığın hamuruyla yoğrulmuştur. Balthazar yaralanmış gururunun acılarına katlanmak zorundaydı. Marguerite'in yokluğunda evdeki yaşam bu dört kişinin üzüntüleri ve endişeleriyle geçiyordu. Marguerite'in artık ailenin umudu, gücü haline geldiği, onun yokluğunda yaşanan bu sıkıntılı havayla daha iyi anlaşılıyordu. Bu şekilde geçen iki aylık bir süre boyunca Balthazar kızını büyük bir sabırsızlıkla bekledi. Sonunda dayısı onu Douai'ye getirdi. Kendisi de Cambrai'ye döneceğine evde kaldı. Yeğeninin yasal yetkilerine dayanarak kabul ettirmek istediği şeyi kendisi de etkisiyle desteklemek istiyordu. Marguerite'in dönüşü ailede bir bayram havası estirdi. Noteri ve Bay Solis'i akşam yemğine çağırdılar. Marguerite'le dayısını getiren araba evin kapısında durduğunda Balthazar'la Félicie sevinçle karşılamışlardı onları. Marguerite de evine dönmekten mutluydu. Avludan geçerken gözleri yaşlarla doldu. Babasına sevinçle sarıldı. Aklından birçok şey geçiyordu, kocasını kandırmayı beceremeyen suçlu bir kadın gibi kızarıyordu. Bay Solis'le göz göze gelince yapmak istediklerini gerçekleştirmek için gereken gücü onun bakışlarından almış gibi rahatladı. Yemekteki neşeli havaya karşın baba kız birbirlerini şüpheyle inceledi. Babalık guru-

ru, Balthazar'ın Paris'te geçirdiği günlerle ilgili sorular sormasını engelledi kızına. Emmanuel de aynı şekilde davrandı. Ama ailenin tüm sırlarını öğrenmeye özel bir ilgisi olan Pierquin aynı şekilde davranamadı. Merakını bir saflık perdesi arkasında gizleyerek Marguerite'e:

«Nasıl sevgili kuzinim Paris'i iyice gezebildiniz mi? Tiyatrolara gittiniz mi?»

«Hiçbir yere çıkmadım Paris'te. Ben oraya eğlenmeye gitmedim ki, günlerim hep üzüntü içinde geçti. Douai gözümde tüttü.»

Bay Conycks:

«Eğer zorlamasam operaya da gelmeyecekti. Gerçe orada da sıkıldı ya.»

Gece tuhaf bir sıkıntı içinde geçti. Zorla gülümsüyor, neşeli görünmeye çalışıyorlardı. Bu neşenin ardındaysa gerçek endişeler gizliydi. Marguerite'le Balthazar diğerlerini de etkileyen açıklayamadıkları kuruntular içinde kıvranıyorlardı. Zaman ilerledikçe baba kızın durumu daha da kötüleşiyordu. Arada bir gülmeye çalışan Marguerite'in hareketlerinden, bakışlarından hatta sesinden endişe içinde olduğu anlaşılıyordu. Bay Conycks'le de Solis bu soylu kızın üzüntüsünün nedenini biliyor olmalılardı. Çünkü zaman zaman Marguerite'le göz göze geldiklerinde anlamlı bir şekilde göz kırparak ona destek olmak istiyorlardı. Kendisi için girişilen teşebbüslerden, verilen kararlardan haberdar olmayan Balthazar bu duruma üzülüyor, küskünleşiyor, yavaş yavaş çocuklarından uzaklaşıyordu. Marguerite evinde sonunda ona kararını bildirecekti. Onun gibi bir dâhi, bir baba için bu, katlanılabilir bir şey değildi. İnsanlık haklarının elinden alınmak üzere olduğunu düşünüyor; üzüntüsü, dalgınlığı gittikçe artıyordu. Alabildiğine bunalımlı bir geceydi yaşanan. Gökyüzünde toplanan bulutlar insanları bunaltan bir sıcaklığa neden olmuştu. Yaklaşmakta olan fırtınayı sezenler, başlarını kaldırıp yollarına gidiyordu. Önce Bay Conycks yatmaya gitti, onu odasına Balthazar götürdü. Onlar çıkınca Pierquin'le

Emmanuel de gitti. Marguerite Pierquin'le vedalaştı. Emmanuel'e bir şey söylemedi, yalnızca nemli gözlerle bakıp, elini sıkmakla yetindi. Félicie'yi de yatmaya gönderen Marguerite biraz sonra odaya dönen Claes'le baş başa kalmıştı. Titrek bir sesle:

«Babacığım,» dedi. «Ailemizin başına birçok şey geldi. Evden ayrılmak zorunda kaldım bir süre. Birçok sıkıntı atlatıp, zorluklarla karşılaştıktan sonra hepimiz için bir kurtuluş umuduyla döndüm. İsminizin, dayımızın ve Bay de Solis'in yardımıyla size Brötanya'da bir vergi işi bulduk. Söylediklerine göre yılda on sekiz yirmi bin frank arası bir geliri olacakmış. Conycks, dayımız kefil oldu.»

Çantasından çıkardığı bir belgeyi babasına uzatarak:

«Bu sizin atanma belgeniz. Biz burada mahrumiyet, sıkıntı, içinde yaşarken sizin burada bulunmanız doğru olmaz. Babamızın daha iyi değilse bile hiç değilse eskisi gibi yaşaması gerekir. Sizden para istemeyeceğiz. Kazancınızı istediğiniz gibi harcarsınız. Yalnız hiçbir gelirimizin kalmadığını, hepimizin Gabriel'in eline baktığını unutmamanızı rica ediyorum. Nasıl bir yaşam sürdürdüğümüzden kimsenin haberi olmayacaktır. Evde kalmanız durumunda eski rahat günlerimize dönmek için Félicie'yle birlikte yapacağımız çalışmaları engellemeye çalışabilirsiniz. Sizi, servetinizi kendi başınıza kazanacak bir duruma getirmekle, bana verdiğiniz yetkiyi istismar mı ediyorum bilemiyorum. İsterseniz birkaç yıl içinde terfi de edersiniz.»

Balthazar yavaşça:

«Yani beni evimden kovuyorsun,» dedi.

Genç kız kalbinin çırpınışlarını yatıştırmaya çalışarak:

«Böyle acı bir suçlamayı hak etmiyorum,» diye yanıt verdi. «Doğduğunuz şehirde eski saygınlığınızla yaşayacak bir duruma gelince yeniden aramıza dönersiniz. Beni dinleyeceğinize söz vermediniz mi? O zaman dediklerimi dinlemek zorundasınız. Dayım sizi Brötanya'ya götürmek için burada kaldı, yolda size arkadaşlık etmek için.»

Balthazar kızarak ayağa kalktı:

«Hayır, hiçbir yere gitmiyorum,» dedi. «Servetimi yeniden kazanıp çocuklarıma olan borcumu ödemek için kimsenin yardımına gereksinimim yok.»

Marguerite dingin bir sesle:

«Böylesi daha iyi olur,» dedi. «Yalnız size kısaca açıklayacağım, karşılıklı durumlarımızı bir daha düşünmenizi rica ediyorum. Eğer siz bu evde kalmak istiyorsanız biz gideceğiz.»

Balthazar;

«Marguerite,» diye bağırdı.

Marguerite onu hiç duymuyormuş gibi:

«Eğer bu bol paralı, onurlu görevi istemiyorsanız bakana bilgi verin,» diye sürdürdü. «Çünkü tüm girişimlerimize ve bize yardımcı olanlara karşın dayım bir kadının eline ustaca birkaç bin frank sıkıştırmış olmasaydı bu işi de bulamayacaktık.»

«Demek beni başınızdan atıyorsunuz?»

«Ya siz bizi bırakacaksınız ya da biz sizden uzaklaşacağız. Eğer tek çocuğunuz ben olsaydım annem gibi davranır, bana uygun gördüğünüz yaşama katlanırdım, ama kardeşlerimin yoksulluktan, açlıktan mahvolmalarına izin veremem.» Annesinin yatağını gösteren Marguerite: «Şuracıkta ölen anneme bu konuda söz verdim. Acılarımızı sizden gizleyerek sessizce çektik. Ama artık gücümüz tükendi. Uçurumun kenarında değil, uçuruma yuvarlanmış bir durumdayız baba. Buradan çıkmak için tek başına cesaret yetmez. Çabalarımızın bir tutku yüzünden boşa gitmemesi de gerekir.»

Balthazar: «yavrularım,» dedi. «Çalışacak size yardımcı olacağım, hem...»

Marguerite yeniden atanma mektubunu uzatarak:

«İşte, bu işin tek çıkar yolu,» dedi.

«Ama meleğim önerdiğin yöntemle servet biriktirmek çok zaman ister. Bana on yıllık çalışmalarımın karşılığını, laboratuvarımı yüzüstü bırakıp gitmemi söylüyorsun.»

Marguerite kapıya doğru yürürken:

«Seçme hakkı sizin, babacığım,» diye yanıtladı.

Balthazar:

«Ah kızım, nasıl da acımasız olabiliyorsun böyle,» derken oradaki bir koltuğa çöktü. Kızının çıkmasına da müdahale etmedi.

Ertesi gün Marguerite babasının sokağa çıktığını öğrendi. Lemulquinier'den öğrendiği bu önemsiz haber üzerine sapsarı kesildi. Yüzü korkudan öyle korkunç bir hal almıştı ki, onu böyle gören yaşlı uşak:

«Endişelenmeyin küçükhanım,» dedi. «Beyefendi on birde yemeye geleceğini söyledi. Bu gece hiç uyumadı. Sabahın ikisinde bile hâlâ ayakta dikiliyor, laboratuvarın damına bakıyordu. Çok üzüntülüydü, ağlıyordu. Ben mutfakta bekliyor, kendisini görüyordum. İşte sıcacık temmuz ayı da geldi. Eğer izin verseydiniz güneş bu ay içinde hepimizi zengin edebilirdi.»

Marguerite onun tüm söylediklerinin babasının düşünceleri olduğunu anlamıştı:

«Yeter,» dedi.

Evine bağlı tüm insanların başına gelenlere benzer şeyler Balthazar'ın başına da geldi. Yaşamı bu eve bağlı gibiydi. Borsa'da tatil günlerini kayıp sayan bir kumarbaz borsaya nasıl bağlı olursa, Balthazar'da evine laboratuvarına öylesine bağlıydı. Bunlardan ayrılamazdı. Tüm umudu oradaydı. Yaşamasını sağlayan havayı ancak orada soluyabilirdi. İnsanlarla yerler, eşyalar arasındaki bu bağ zayıf insanlarda çok güçlüdür. Bilginler ve kendini araştırmalara kaptırmış insanlardaysa, iyice dayanılmaz bir hale gelir. Evini bırakıp, buralardan ayrılmak Balthazar için bilimden, inançlarından vazgeçmekle eşdeğerdi.

Marguerite öğlen yemeğine dek geçen süreyi olabildiğine heyecanlı bir şekilde geçirdi. Babasını intihar etmesine ramak kala yakaladığı olayı anımsıyor, gene aynı şeyi yapmasından korkuyordu. Odasında bir aşağı bir yukarı dolaşırken

kapının her çalınışında bir ürperti geçiriyordu. Sonunda babası geldi. Avludan geçerken Marguerite endişe içinde onun yüzünü inceledi. Müthiş bir acının izlerinden başka bir şey göremedi. Odaya girdiğinde günaydın demek için yürüyünce Balthazar kızının beline sarıldı, onu sevgiyle kucaklayıp kulağına eğilerek:

«Pasaportumu çıkarmaya gitmiştim,» dedi.

Hareketleri, sesinin uyumu, durumu kabullenişi kızının içini parçaladı. Gözyaşlarını göstermemek için başını öte yana çevirdi. Yine de kendisini tutamıyordu. Bahçeye çıktı. İçinden gele gele, iyice bir ağladıktan sonra kendisine çekidüzen verip içeri döndü. Balthazar kararını vermiş insanlar gibi neşeliydi. Bay Conycks'e:

«Demek Brötanya'ya gideceğiz ha?» diye sordu. «Orayı hep görmek isterdim.»

İhtiyar dayı:

«Ucuz bir yer,» diye yanıt verdi.

Félicie:

«Baba bir yere mi gidiyorsun?» diye heyecanla sordu.

Tam bu sırada Bay de Solis geldi. Jean'ı getirmişti.

Balthazar hemen oğlunu yanına oturttu:

«Onu bugün bana bırakın,» dedi. «Yarın gidiyorum. onunla vedalaşayım bari.»

Emmanuel, Marguerite'e baktı. O da onaylar anlamında başını eğdi. O gün çok sıkıntılı, tatsız tuzsuz bir şekilde geçti. Herkes üzüntülüydü. Gözyaşlarına güçlükle egemen olabiliyordu. Bu yola çıkma işi herhangi bir gezinti değil, düpedüz gurbete çıkmaktı. Balthazar Marguerite'in gösterdiği çabalara yakışır bir büyüklük gösterdi. Heyecanla işlediği suçların cezasını soylu bir şekilde kabullendi. Akşam herkes çekilip baba kız baş başa kaldığında; eskiden olduğu gibi gün boyunca sevgi göstermekten geri kalmayan Balthazar, elini kızına uzattı, sevgi dolu bir sesle:

«Nasıl? Babandan memnun kaldın mı?» diye sordu.

Marguerite van Claes'in resmini gösterdi:

«Onun soyundan geldiğinizi gösterdiniz,» dedi.

Ertesi sabah Balthazar Lemulguinier'le birlikte uzun yıllarını geçirdikleri laboratuvara çıktılar. İkisi belki de bir daha göremeyecekleri laboratuvara girince, üzüntüyle uzun uzun çevrelerine bakındılar. Balthazar her biri bir deneyin, bir araştırmanın anılarını taşıyan makinelerini seyretti. Üzgün bir ifadeyle Lemulquinier'ye tehlikeli gazları, asitleri uçurmasını, patlayıcı maddeleri ayırmasını söyledi. Bir yandan çalışırken, bir yandan da bir idam mahkûmunun son sözlerini söyler gibi acıklı sözler söylüyordu. İçine bir volta pilinin iki teli uzanan bir kapsülün önünde:

«Hiç değilse bu deneyin sonucunu beklemeliydik. Başardığımızda çocuklarım, ayaklarının altına elmas serpiştiren bir babayı kovmaya kalkışmazlardı...» Bir başka yerde bu kez:

«İşte bir kükürt kömür karışımı. Kömür *pozitif-elektro* cisim işi görüyor. Billurlaşmanın eksi kutupta oluşması lazım. Ayrışma başlayınca kömür gidip eksi kutupta çalışmaya başlayacaktır.»

Efendisini hayranlıkla seyreden Lemulqunier:

«Evet ya, öyle olacak,» diye söylendi.

Bir süre sonra Balthazar sözlerini sürdürdü.

«Kükürt kömür karışımı bu pilin etkisindedir. Belki de...»

«İsterseniz akımı artırayım...»

«Hayır bunun olduğu gibi kalması gerek. Dinginlik ve zaman billurlaşmanın en önemli koşullarındandır...»

Lemulquinier:

«Elbette ya,» diye bağırdı. «Bu billurlaşma için zaman bırakmalı.»

Balthazar dalgınlıkla bir yandan düşünüyor, bir yandan da kırık dökük cümlelerle düşüncelerini anlatmayı sürdürüyordu:

«Eğer ısı düşerse karbon sülfürü billurlaşır. Ama bilinmeyen bazı koşullar içinde pil etkisi gösterebilir... Bunu unutmamalı... Olabilir... Durmuş neler düşünüyorum böyle... Ar-

tık kimya filan yok dostum. Brötanya'ya vergi toplamaya gideceğiz...»

Claes çabucak laboratuvardan çıktı, son kez ailesiyle birlikte yemek yemeğe gitti. Pierquin'le Bay de Solis de yemekteydi. Balthazar bilimle ilişkisini bir an önce kesmek için çocuklarıyla vedalaştı. Dayısıyla birlikte arabaya bindi. Aile tümüyle kapıdaydı. Marguerite içi yana yana babasına sarıldı. Balthazar kızının kulağına, «Sen iyi bir kızsın Marguerite,» dedi. «Sana hiç kırgın değilim ve hiçbir zaman kırılmayacağım. Marguerite avluyu güçlükle geçerek kendisini odaya attı. Annesinin öldüğü yerde diz çöküp, yaşamındaki güçlükleri yenmesi için Tanrı'dan yardım istedi. İçindeki bir ses meleklerin kendisini alkışladığını, annesinin de teşekkür ettiğini fısıldıyor, daha şimdiden güç veriyordu. Gözden kaybolunca ya dek arabayı izleyen kardeşleri, Pierquin ve Emmanuel az sonra yanına geldiler. Pierquin:

«Şimdi ne yapacaksınız Bayan Marguerite?» diye sordu.

Marguerite dingin bir sesle:

«Evimizi kurtaracağım,» diye yanıt verdi. «Waignies'de yaklaşık bin üç yüz arpent(*) yerimiz var. Burayı işe yarar bir konuma getirmek için üç çiftliğe bölmek, gerekli binaları yapmak, sonra da kiraya vermek düşüncesindeyim. Öyle sanıyorum ki bir iki yıl tutumlu davranır, disiplinli bir şekilde çalışır ve sabredersek her birimizin dört yüz arpentlik birer çiftliği olur. Bu da her birinin on beş bin franklık gelir getirmesi demektir. Gabriel kendi payına bu evi ve diğer alacağını alır. Sonra gelirimizi tümüyle babamızın borcuna yatırarak bir gün onun servetini de borçsuz olarak kurtarır, kendisine veririz.»

Noter, Marguerite'in işleri bu denli iyi bilmesine şaşırmıştı:

«Ama sevgili kuzinim,» dedi. «Topraklarınızı işler bir hale getirmek, çiftlik binalarını yapmak, hayvanlar satın almak

(*) Arpent: Yaklaşık beş bin metrekarelik eski bir ölçü.

için en az iki yüz bin franga gereksinim olacak, bu parayı nereden bulacaksınız?»

«İşte benim sıkıntım burada başlıyor,» dedi. «Dayım babama kefil oldu, bir de bu parayı isteyemem.»

Pierquin kızların hâlâ *beş yüzer bin franklık kızlar* olduğunu görünce heyecanlandı:

«Dostlarınız sağ olsun,» diye bağırdı.

Emmanuel de Solis Marguerite'e sevgiyle baktı, ama Pierquin heyecanına karşın noterliğini unutmadı:

«Ben bu parayı size verebilirim,» dedi.

Marguerite ve Emmanuel danışır gibi birbirlerini süzdüler. Pierquin onun bu bakışmalarından bir şeyler sezmişti. Félicie kuzeninin bu cömert davranışından mutlu olmuştu. Kızardı. Marguerite ona bakınca yokluğunda Pierquin'in neler yaptığını anlamakta gecikmedi. Noter sözlerini şöyle sürdürdü:

«Karşılığında yüzde beş faiz verirsiniz bana. Topraklarınızda bir de ipotek gösterirseniz, paramı istediğiniz zaman geri verebilirsiniz. İşlemler için sizden para almam, kira için iyi çiftçiler bulurum. Yapacağım bu işler için de para almam, çünkü ne de olsa akrabayız.»

Emmanuel, Marguerite'den teklifi reddetmesini istiyordu. Bunun için ona işaret etti ama o kız kardeşinin yüzünü incelemeye öyle dalmıştı ki bu işareti göremedi. Bir süre sonra alaycı bir ifadeyle notere döndü: «Allah sizin gibi akrabalarımızdan yoksun bırakmasın bizi. Sizden de böyle bir davranış beklerdim zaten. Ama yüzde beş faiz bizim işlerimizi geciktirebilir. Kardeşimin rüştünü ispat etmesini bekleriz. O zaman onun mallarını satarak bu işlerimizi yaparız,» deyince Emmanuel çocuklar gibi sevindi.

Pierquin dudaklarını ısırarak gülümsedi. Marguerite Jean'ı göstererek:

«Haydi Félicie, Jean'ı okuluna götür. Martha da sizinle gelir Jean, yavrum sen de uslu dur, elbiselerini yırtma çünkü

eskisi gibi sık sık elbise yaptıracak denli paramız yok. Artık zengin değiliz. Haydi bakayım, derslerine iyi çalış.»

Félicie kardeşiyle birlikte dışarı çıktı. Marguerite Pierquin'le Bay de Solis'e:

«Benim yokluğumda babamı ziyarete geldiniz sanırım. Gösterdiğiniz sevgiye ve yakınlığa teşekkür ederim. Her zaman yol gösterecek insanlara gereksinimi olan bana ve kız kardeşime de aynı şekilde davranacağınızı sanıyorum. Şehirde olduğum zamanlar sizi memnuniyetle kabul ederim. Ama Félicie, Josette ve Martha ile burada yalnızken; çok iyi bir dost, yakın bir akraba da olsa kimseyi görmeyecektir. İçinde bulunduğumuz koşullarda şunu kabul etmelisiniz ki uzunca bir süre çok sıkı bir çalışmaya girmemiz gerekmektedir.»

Bir süre kimse konuşmadı. Emmanuel, Marguerite'i seyredeceğim derken neredeyse dili tutulmuştu. Pierquin de ne söyleyeceğini şaşırmıştı. Kendi kendine kızdığını belirten bir davranışla kuzininden izin istedi. Marguerite'in Emmanuel'i sevdiğini, kendisinin de biraz önceki davranışının çok aptalca olduğunu anlamıştı. Sokakta kendi kendine söylenmeye başladı:

«Hay aptal Pierquin, eğer biri çıkıp da sana koca bir öküz olduğunu söylese haksızlık etmiş olmaz. İşimden gelenin dışında on iki bin franklık gelirim var. Amcamın benden başka varisi yok. Ondan kalacak mirası da katarsam (gerçi onun ölmesini istemem ama), servetim günün birinde iki katına çıkacak. Ben gene de kalkıp Margureite'den faiz istiyorum. Herhalde şimdi benimle alay ediyorlardır. Marguerite'i kafamdan atmalıyım. Félicie bana daha uygun, uysal bir kızcağız, daha çok işime yarar, onu istediğim gibi yönlendirebilirim. Oysa Marguerite, kendisi beni yönlendirmeye çalışır. Bu yapısıyla da bunu becerir. Çelik gibi disiplinli bir kız. Onu unutmam hiç de zor olmaz. En iyisi Félicie'yi sevmem... Ondan iyisi can sağlığı. Kız yakında dört yüz otuz arpentlik bir çiftliğin sahibi olacak. Nereden baksan böyle bir çiftlik on

beşle yirmi bin arası bir gelir getirir. Amcam Des Racquets ölmeyegörsün, onun mirasına noterliği devredip elime geçenlerin de eklediğimde Félicie'nin çiftliğinden geleceklerle elli bin franklık geliri olan biri olurum. Karım vasıtasıyla birçok soylu aileyle akraba olurum. Bir düşünsene; Courtevillerler, Magalhensler, Savaran de Savarusler'den Pierquin-Claes-Malina-Nourholar'ın evine gelmemezlik eden çıkar mı? Douai'ye belediye başkanı ya da milletvekili bile seçilirim. Ondan sonra da her istediğimi yaparım. Aman yavrum aptallığı bırak da aklını başına topla. Bir daha da Marguerite'le uğraşma. Félicie dururken onunla ne işin var? Üstelik Félicie van Claes kesinlikle seni seviyor.»

İkisi yalnız kalınca Emmanuel elini uzattı, Marguerite de aynı şeyi yapmaktan kendini alamadı. İkisi aynı anda kalkıp bahçeye doğru yürümeye başladılar. Ama daha odanın ortasına bile gelmeden Emmanuel sevinçten titreyen bir sesle:

«Daha üç yüz bin frangınız var,» dedi.

Marguerite:

«Nasıl?» diye bağırdı. «Yoksa anacığım size başka para da mı vermişti? Değil mi? Peki o zaman...»

«Ah Marguerite'ciğim, benim neyim varsa sizin değil mi? İlk kez siz, biz demediniz mi?»

Marguerite Emmanuel'in hâlâ bırakmadığı elini sıktı:

«Sevgili Emmanuel,» dedi. Bahçeye çıkmaktan vazgeçerek kendini oradaki koltuklardan birine bıraktı.

Emmanuel sevgi dolu bir sesle:

«Bırakın da ben size teşekkür edeyim. Değil mi ki kabul ediyorsunuz,» dedi.

Marguerite:

«Şu yaşadıklarım bir ölçüde de olsa acılarımı unutturuyor, bizi mutlu bir geleceğe yaklaştırıyor sevgilim,» diye yanıt verdi. Dudaklarındaki tebessümle: «Peki, senin servetini kabul ediyorum,» diyerek konuşmasını sürdürdü. «Bu parayı kabul etmenin yolunu da biliyorum.»

Bir şahit arar gibiydi. Birden aklına van Claes'in resmi

geldi. Gözlerini Marguerite'den ayıramayan Emmanuel, bu arada onun parmağındaki genç kızlık yüzüğünü çıkardığını göremedi. Onun söylediklerini duyunca bunu anlayabildi. Marguerite:

«Yoksulluğumuzun ortasında mutlu bir yaşam doğuyor, babam o denli kaygısız ki bizimle ilgilenmiyor bile,» diyerek yüzüğü ona doğru uzattı. «Al bunu Emmanuel,» dedi. «Annem seni çok severdi. Eğer sağ olsaydı eminim ki seni seçerdi.»

Emmanuel ne diyeceğini şaşırmıştı. Rengi soldu, gözleri yaşlarla doldu. O da parmağından hiç çıkarmadığı yüzüğü çıkarıp Marguerite'e uzattı.

«Bu da benim annemin nişan yüzüğü,» dedi. Sonra Marguerite'in verdiği yüzüğü öperek: «Sevgilim hepsi bu denli mi?» diye sordu.

Marguerite alnını Emmanuel'in dudaklarına doğru yaklaştırırken:

«Fena bir şey yapmış olmayalım? Çünkü daha uzunca bir süre bekleyeceğiz.»

«Amcam dinibütün Hıristiyanlar'dan söz ederken, 'Aşk, sabrın ekmeği suyudur,' derdi. 'Seni bu şekilde sevebilirim. Seni Tanrı'yla bile karşılaştırabilirim. Onun olduğum gibi, seninim de.»

Heycanlı, tatlı bir süre geçirdiler. Suları kabaran bir kaynağın kabarcıkları gibi duyguları içtenlikle dolup taşıyordu. Bu iki sevgiliyi birbirinden ayıran olayların acısı, şimdi duydukları mutluluğu bir kat daha artırıyordu. Félicie dönünceye dek zamanın nasıl geçtiğini anlamadılar bile. Emmanuel sevenlere özgü bir sezgiyle iki kardeşi yalnız bırakması gerektiğini anladı. Gitmeden önceki bakışmalarında Marguerite onun gidişin nasıl zor bir şey olduğunu çok iyi anlamıştı. O gidince kolunu kız kardeşinin omzuna atarak:

«Gel bakalım benim sevgili kardeşim,» dedi. Sonra da onu bahçeye çıkardı. Birlikte gidip oturdukları sıra kim bilir kaç kuşağın sevdalarına, acıyla göğüs geçirmelerine, dü-

şüncelerine, yapmak istediklerine sırdaşlık etmişti. Kardeşinin neşesine, gülümsemesine karşın Félicie'de korkuya benzeyen bir heyecan vardı. Marguerite elini tutunca kardeşinin titrediğini hissetti. Kulağına doğru eğildi:

«Sizin içinizi okuyorum Bayan Félicie. Benim yokluğumda Pierquin buraya sık sık, hatta her gün gelmiş. Kulağınıza tatlı sözler fısıldamış, siz de onu dinlemişsiniz.»

Félicie kıpkırmızı oldu. Marguerite:

«Hiç kendini savunmaya kalkışma meleğim. Âşık olmak çok doğal bir şey. Belki de senin güzel ruhun kuzenimizi de değiştirir biraz. Bencil, çıkarına düşkündür ama fena bir insan değildir. Bunlar öylesine kusurlardır ki senin mutluluğuna yardımcı olabilirler. Seni, mallarının en güzel parçası gibi sevecektir. Sen de diğer işleri gibi olacaksın. Sakın böyle konuştuğum için bana darılma. Sevmeyi öğreterek, her işte illa bir çıkar aramak huyundan vazgeçirebilirsin onu.»

Félicie ablasını kucakladı.

Marguerite:

«Yeterince parası var. Ailesi de en eski en yüksek burjuva ailelerinden biri. Hem senin gönlün razı olduktan sonra daha aşağıdan da olsa ben engel olmam.»

Félicie'nin dudaklarından: «Canım ablacığım,» sözleri döküldü. Marguerite heyecanla:

«Evet Félicie,» dedi. «Her şeyini bana söyleyebilirsin, hem sırlarımızı birbirimize açmazsak, kime açarız?»

Bu içten sözler sonunda iki kardeş birbirlerine iyice açıldı. Sevdanın ne olduğunu iyi bilen Margureite, Félicie'nin derdini anlamıştı. Sonunda ona:

«Peki yavrum,» dedi. «Kuzinimizin seni sevdiğinden emin olmalıyız. O zaman...»

Félicie güldü:

«Sen o işi bana bırak,» dedi. «Karşımda çok güzel örnek var.»

Marguerite kardeşini alnından öptü:

«Seni çılgın, seni,» dedi.

Pierquin, evliliği bir görevin yerine getirilmesinden, toplumsal yasaların gerçekleştirilmesinden ibaret sayan kişilerdendi. Ona göre evlilik malların el değiştirmesini sağlardı. Aynı ismi taşıdıktan, aynı drahomayı getirdikten sonra Félicie ya da Marguerite pek fark etmiyordu onun için. Ayrıca da ikisinin de hayalperest ve içli kızlardan olduğunu anlamıştı. Bu iki özellik kimi duygusuz insanlarca doğanın insanlara serpiştirdiği erdemlerle alay etmek için kullanılırdı. Dönemin koşullarına uyması gerektiğini düşünen Pierquin ertesi gün Marguerite'i görmeye geldi. Onu gizemli bir tavırla küçük bahçeye götürerek duygularından söz etmeye başladı. Bu davranışı toplum yasalarına göre noter mukavelesinden önce yapılması gereken ön anlaşmanın koşullarından biri sayıyordu.

«Sevgili kuzinim,» diye konuşmasına başladı. Sizinle işlerinizin hayırlı bir sonuca ulaşması konusunda hep farklı düşündük. Her zaman size yararlı olmaya çalıştığımı bilirsiniz. Bugün de aynı düşünceyle hareket ettiğimi bilmenizi isterim. Dün noterliğimden kaynaklanan bir alışkanlıkla inanılmaz bir hata yaptım, beni anlıyorsunuz değil mi?.. Sizi sevdim, ama anlayıştan yoksun bir insan olmadığımdan benden hoşlanmadığınızı kısa sürede anladım. Hatalı olduğumu biliyorum. Bir başkası benden ustaca davrandı. Tüm içtenliğimle beni bir kardeşiniz olarak bilmenizi istiyorum. Para konusunda hiç çekinmemenizi istiyorum. Kasalarımız birdir. İstediğiniz denli alabilirsiniz. Hatta ne denli fazla alırsanız beni o denli mutlu etmiş olursunuz. Neyim varsa sizindir. Faiz filan da istemiyorum. Félicie'ye layık görülmek benim için yeterli olacaktır. Kusurlarımı bağışlamanızı diliyorum. Hep işlerimden kaynaklandı. Ama kalbim tertemizdir. Karımı mutsuz etmektense kendimi Scarpe Irmağı'na atmayı yeğlerim.»

Marguerite:

«İşte bu konuşmanızı çok beğendim,» dedi. «Yalnız Félicie'yle ilgili konu, kendisini ve babamı ilgilendirir.»

«Biliyorum sevgili kuzinim. Siz ailenin anası sayılırsınız. Bu nedenle duygularımı sizin de bilmenizi istedim.»

Bu konuşma noterin zihniyetini gösteriyordu. Pierquin daha sonraları kendisinden askeri bir törende yer almasını rica eden Saint Omer kampı komutanına verdiği yanıtla dillere düşmüştü: «Legion d' Honneur şövalyesi, Douai Belediye Başkanı, Bay Pierquin-Claes-Molina-Nourho bu çağrıya uymaktan onur duyar, vesaire...»

Marguerite noterin yalnız mesleğiyle ilgili konulardaki yardımını kabul etti. Ne kadınlığına, ne kardeşinin geleceğine ne de babasının düşüncelerine ters düşebilecek kararlar vermek istemiyordu. Hemen o gün kız kardeşini Josette'le Martha'ya teslim etti ve Waignies'ye hareket etti. Canla başla çalışmaya başladı. Pierquin'in çok büyük yararları oldu. Onun kafasında bağlılık kârlı bir alışveriş gibiydi. Gösterdiği özeni, çalışmalarını bir sermaye gibi görüyor, bol bol harcamaktan kaçınmıyordu. Önce Marguerite'i çiftliğe ayrılan toprakları sürmekten kurtarmaya çalıştı. Bunun için üç çiftçi çocuğu buldu. Bu toprakların gelecekteki zenginliğiyle onların ilgisini çekti. Kurulacak üç çiftliği bunlara kiralamayı başardı. Yapılan anlaşmaya göre üç yıl boyunca kira alınmayacaktı. Bunun karşılığında kiracılar: arklar açmayı, ağaç dikmeyi, hayvanları almayı kendi olanaklarıyla gerçekleştireceklerdi. Bunun dışında dördüncü ve beşinci yıllarda onar bin altıncı yıl on iki bin anlaşmanın kalan yıllarında da on beşer bin frank kira ödeyeceklerdi. Daha çiftlik binaları yapılırken çiftçiler gelip toprakları işlemeye başladılar. Balthazar'ın gidişinden dört yıl sonra Marguerite kardeşlerinin servetlerini hemen hemen tamamladı. İki yüz bin frank tüm inşaat işleri için yeterli olmuştu. Tüm şehrin hayranlığını kazanan bu cesur kız her çeşit yardımı gördü. Tüm işlerini beceriklilik ve sağduyu ile yönetti. Beşinci yıldan sonra çiftliklerden ve kardeşinin iradından gelen geliri sermayelerin ödenmesine ve Balthazar'ın tutkusuyla evde açtığı zararların onarımına ayırdı. Faizler azaldıkça ödeme kolaylaşıyordu. Emmanuel

de Solis amcasından kalan yüz bin frankla kendi biriktirdiği yirmi bin frangı da ona verdi. Böylece Marguerite evin yönetimini aldıktan sonraki üç yılda önemli miktarda borç ödedi. Cesaret, yokluk ve bağlılıkla geçen beş yıl içinde Marguerite'in disiplinli ve bilinçli çalışmaları sonucunda önemli başarılar elde edildi.

Gabriel köprü ve yol mühendisi olmuştu. Büyük dayısının yardımıyla bir kanal işinden büyük paralar kazandı. Kısa sürede zengin olmuştu. İki Flandr'da parmakla gösterilen bir servetin varisi herkesin hayranlık duyduğu kuzini Bayan Conycks'in beğenisini kazandı.

1824 yılında Claes'in malları ipotekten kurtulmuş Paris Sokağı'ndaki ev de eski haline gelmişti. Pierquin Félicie'yi, Bay de Solis de Marguerite'i Balthazar'dan istedi.

1825 yılının başında Marguerite'le Bay Conycks artık evine dönmesini istedikleri babayı almaya gittiler. Balthazar çocuklarıyla birlikte yaşayabilmek için işinden ayrıldı. Sonunda mutlu bir yaşama kavuşacaktı. Marguerite babasının döndüğünde galeri ve konuk odalarındaki resim çerçevelerini boş görmemesini istiyordu. Bunu gerçekleştiremediği için de sık sık üzüntüsünü dile getiriyordu. Onun yokluğunda Pierquin'le Emmanuel Félicie'yi aralarına alarak ona bir sürpriz yapmaya karar verdiler. Claes konağının eski haline getirilmesinde ailenin küçük kızının da bir pay almasını istediler. Félicie'e galeriyi süslemesi için güzel resimler satın aldılar. Onlara Bay Conycks de katıldı. Marguerite'in anasının ardından ailesine gösterdiği soylu davranış ve bağlılıktan etkilenmişti. En güzel resimlerinden elli kadarını Balthazar'ın bir zamanlar sattığı resimlerden bazılarıyla birlikte gönderdi. Böylece Claes galerisi eski halini aldı. Marguerite bazen kız kardeşi, bazen de Jean'la birlikte birçok kez babasını ziyarete gitmişti. Her gittiğinde onu biraz daha kötüleşmiş buluyordu. Son görüşmelerinde Balthazar'da ileri düzeyde yaşlılık belirtileri gözlemlemişti. Aylığının önemli bir bölümünü çalışmaları için ayırıp kalan kısmıyla zar zor geçinmesinin bun-

da önemli payı vardı. Daha altmış beş yaşında olmasına karşın seksenlik bir ihtiyara benziyordu. Gözleri çukura kaçmış, kaşları kırlaşmış, yalnızca ensesi tarafında birkaç tel saçı kalmıştı. Sakalını uzatmıştı, ancak iyice rahatsız olduğunda uçlarından biraz makasla alıyordu. İhtiyar bağcılar gibi iki kat olmuştu. Elbiseleri perişandı, ihtiyar görünümüyle birleşince daha da sefil görünüyordu. Durgun bakışları, yüzünde hiç eksilmeyen endişe, kırışıklardan görünmeyen, güçlü bir düşüncenin canlandırdığı yüzüne bunaklığın tüm izlerini işlemişti. Yalancı bir ışık gibi parlayan *gerçeği* bir türlü bulamaması nedeniyle öfkeliydi. Bazen birdenbire kahkahalarla gülüyor, çılgınlık belirtileri gösteriyordu, bazen de bitkin, neşesiz bir görünüme bürünüyordu. Bu durumu yabancıların gözünden kaçabilirdi ama onu tanıyanlar; onun soyluluğunu, temiz yürekliliğini çok iyi biliyorlardı. Onunla birlikte çalışmaktan, onun gibi ihtiyarlayan Lemulquinier düşünsel anlamda yorulmamıştı. Yüzündeki endişeyle karışık hayranlığa aldanmamak lazımdı. Çünkü bilginin en ufak bir hareketini bile gözden kaçırmıyor, ona evladına bakan bir ana gibi bakıyordu. Onun aklına bile getirmediği gereksinimleri düşünüyordu. Bu iki ihtiyarı bir arada görmek insana müthiş bir üzüntü veriyordu. Marguerite'de Bay Conycks onları götürmeye geldiğinde bir hana yerleşmişlerdi. Yerine geçecek memur hiç gecikmemiş gelip görevine başlamıştı bile.

Çalışmalarından başını kaşımaya bile zamanı olmayan Balthazar gene de yurdunu, evini, çocuklarını görmek isteğiyle yanıyordu. Kızı daha önce yazdığı mektubunda çok güzel haberler vermişti. *Gerçeği* bulabileceği birkaç denemeden sonra meslek yaşamına şerefli bir şekilde son vermek istiyor, bunun için de Marguerite'i sabırsızlıkla bekliyordu. Buraya acılı bir yaşama son vermek için gelmişti. Başarıya ulaşmak için bazı değerleri çiğnemişti, bu nedenle de kendini suçlu sayıyordu. Ama son konuşmalarından bu yana babasının ne denli değişmiş olduğunu görünce üzüntüsünden kahroldu. Conycks de yeğeni gibi üzülmüştü, bunun için

de bir an önce onu Douai'ye götürmek istiyordu. Memleketine, evine dönüp çocuklarına kavuşarak yeniden sağlığını kazanabilirdi. İçten gelen ilk kavuşma sözcüklerinden sonra Balthazar kızıyla çok yakından ilgilendi. Onu böyle bir han odasında karşılamaktan duyduğu üzüntüyü dile getirdi. Yemekte neler istediğini sordu. Sanki kendisini yargılayacak hâkimi elde etmeye çalışıyor gibiydi. Babasını çok iyi tanıyan Marguerite onun bu davranışlarının nedenini hemen anladı. Babası gene birçok yere borçlanmış ve bunu kızına ödetmenin yollarını arıyordu. Bir süre onu dikkatlice süzdüğünde içini okur gibi oldu. Babası küçülmüştü; alçalma duygusu, bilim uğruna düştüğü yalnızlık, çalışmalarına yabancı her konuda onu utangaç bir çocuk konumuna getirmişti. Kızından korkuyordu. Onun ailesini korumak için özverili çalışmaları, yaptığı her şeye karşın kendisine karşı gösterdiği saygılı tavır onu gözünde çok büyütmüştü. Conycks ise onun için bir hiçti. Varsa yoksa kızıydı. Ondan başkasını görmüyor, düşünmüyordu. Çok çekiniyordu. Marguerite ona her baktığında, içi yana yana suçlu bir çocuk bakışıyla karşılaşıyordu. Soylu kız, düşünmeden harap olmuş, bilgi dolu muhteşem görünüşlü başıyla, dudaklarındaki aptalca yaltaklanmayı, çocukca gülümsemeyi nasıl bağdaştıracağını bilemiyordu. Bir başın; içinin muhteşemliği, büyüklüğüyle dışının küçüklüğü arasındaki çelişki ona çok dokundu. Babasının evine eski onurlu, gururlu haliyle dönmesi için ona karşı tüm yetkisini kullanmaya karar verdi. Yalnız kalır gibi oldukları bir sırada kulağına eğilerek:

«Kimseye borcunuz var mı?» diye sordu.

Balthazar endişelendi, kızararak yanıt verdi:

«Benim pek bilgim yok. Lemulquinier sana durumu anlatır. Bu iyi yürekli insan benim işlerimi benden iyi bilir.»

Marguerite hemen Lemulquinier'yi çağırdı. Sonra da ikisinin yüzünü dikkatlice gözden geçirdi. Uşak Balthazar'a:

«Bir isteğiniz mi var efendim?» diye sordu.

Müthiş gururlu ve soyluluğa önem veren bir kız olan Mar-

guerite babasıyla Lemulquinier arasındaki ilişkinin efendi uşak ilişkisinden farklı bir konuma geldiğini anladı. Bu kalbinin daralmasına neden oldu.

«Siz olmadan babam ne denli borçlandığını bilemeyecek mi?» diye sordu.

Lemulquinier:

«Beyin borcu...» dedi. «Onun borcu...»

Balthazar'ın uşağına gizlice yapmak istediği işareti Marguerite gördü ve üzüntüsü daha da arttı.

«Babamın borcu kaç paraysa hepsini söyleyin!» diye bağırdı.

«Toptancı eczacılık yapan birinin; bize verdiği kostik, kurşun, çinko vb. için beyden bin ekü alacağı var.»

Marguerite:

«Borcunun tümü bu mu?» diye sordu.

Balthazar evet demesi için bir kez daha işaret edince Lemulqunier efendisinin işaretine dayanarak:

«Evet küçükhanım,» diye yanıt verdi.

Marguerite:

«Peki, o zaman borcumuzu hemen ödeyeceğim,» dedi.

Balthazar sevinçle kızını kucakladı.

«Sen bir meleksin yavrum,»

Şimdi biraz daha rahatlamış görünüyordu ama Marguerite onun yüzüne biraz dikkat edince, derin bir endişenin izlerini kolayca gördü. Bu bin ekü buzdağının üstte görünen kısmı olmalıydı.

Balthazar onu dizine oturtunca:

«Doğru söyleyin efendim,» dedi. «Bana her şeyi hiç çekinmeden söyleyin, daha başka borcunuz var mı? Varsa ödeyelim ki içinizde bir dert kalmasın. Eve döndüğümüzde herkes neşe içinde olsun.»

Balthazar kızının elini gençliğinden kalma bir incelikle öperken:

«Sevgili yavrum, bana kızmayacağına söz ver,» dedi.

Marguerite:

«Söz veriyorum, sana kesinlikle kızmayacağım.»

Claes çocuklar gibi sevinerek:

«Doğru söylüyor musun? Söylersem hepsini ödeyebilir misin?»

Marguerite gözyaşlarına engel olmaya çalışarak:

«Evet,» dedi.

«O zaman borcum... Ah! Nasıl söylesem?»

«Hiç çekinmeyin, söyleyin babacığım.»

«Biraz çok ama.»

Marguerite üzüntüyle ellerini kavuşturdu.

«Protez'le Chiffrevilleler'e otuz bin frank borcum daha var.»

Marguerite:

«Neyse ki korktuğum denli fazla bir para değilmiş. Tam da biriktirdiğim miktarda bir para,» dedi.

Sonra da saygıyla babasını alnından öptü.

«Sizin için bu parayı seve seve veririm.»

Balthazar yağa kalkıp kızını kollarının arasına aldı, sevinç içinde döndürüp durdu. Sonra da oturduğu koltuğa bıraktı. Bir yandan da bağırıyordu.

«Biricik kızım benim, sen benim canım, ciğerim, her şeyimsin. Aklım başımda değildi. Chiffrevilleler'den tam üç tehdit mektubu geldi. Alçaklar... Ben onları zengin ettim, onlar beni mahkemeye veriyor.»

Marguerite üzgün bir tavırla:

«Demek hâlâ aramaktan vazgeçmedin?» dedi.

Balthazar bir deli gibi gülerek:

«Sürekli arıyoruz,» dedi. «Bulmamıza çok az kaldı. Hiç merak etme. Ne denli ilerlediğimizi bilsen şaşırırsın!»

«Kiminle arıyorsunuz?»

«Lemulquinier'le canım, sonunda beni anladı ve beni destekliyor. Bana öyle yardımcı oluyor ki!»

İçeriye Conycks'in girmesiyle konuşmaları yarım kaldı. Çünkü Marguerite babasına susmasını işaret etmişti. Babasının dayısının gözünden düşmesinden korkmuştu. Labora-

tuvarının dışında bir şeyden haberi olmayan Balthazar'ın servetinin kurtulduğundan haberi yoktu herhalde. Ertesi gün Flandr'a doğru yola koyuldular. Bu yolculuktan yararlanıp babasıyla Lemulquinier arasındaki ilişkiyi kavramaya çalıştı Marguerite. Acaba Lemulquinier'in babası üzerinde bir etkinliği mi vardı? Bazı okuma yazma bilmeyen kimselerin gerekli olduklarını anlayınca en zeki insanları bile etkileyebildiği karşılaşılmadık durumlardan değildi. Böyleleri yavaş yavaş, düşünceleri tek bir noktaya takılmış insanlar üzerinde baskı bile kurabilirler. Böyle bir durumla mı karşı karşıyaydı, yoksa uşağın babasına karşı gerçek bir sevgisi, bağlılığı mı vardı? Bir işçinin aletine, Arap'ın kendisini kurtaran atına duyduğu sevgi gibi. Marguerite bu konuda kesin bir karara varabilmek için onları dikkatli bir şekilde inceledi. Babası gerçekten onur kırıcı bir bağlılık içindeyse onu bu durumdan kurtarmaya çalışacaktı. Paris'ten geçerken birkaç gün orada kaldı. Bu süre içinde hem babasının borçlarını ödedi, hem de onun yeni siparişlerinin, kendisinin bilgisi olmadan Douai'ye gönderilmemesi konusunda, kimyasal maddeler üreten firmayla konuştu. Babasını kendisine yakışır bir şekilde giyinmeye ikna ederek elbiselerini değiştirtti. Bu değişiklik Balthazar'a değişik bir hava vermişti. Bu durum onun düşüncelerinde de değişiklik olabileceği umudunu doğurmuştu. Evinde babasını bekleyen değişikliklerin yapacağı etkiyi düşünerek sevinen Marguerite kısa süre içinde Douai'ye doğru yola koyuldu.

Şehre birkaç kilometre kala Balthazar'ı; Félicie, erkek kardeşleri, Emmanuel, Pierquin ve üç ailenin yakın dostları karşıladı. İster istemez kendisini her zaman meşgul eden düşüncelerinden bir süre de olsa kurtuldu. Ailesiyle birlikte bazı dostlarını bir arada, neşe içinde görmek onu heyecanlandırdı. Gözleri yaşardı. Çocuklarına öyle bir sarıldı ki bir türlü ayrılamadı. Onları o şekilde gören dostları da kendilerini tutamadı. Evini görmek onu daha da heyecanlandırdı. Gençleşmişti sanki. Çevik bir hareketle arabadan atladı. Av-

luda durup soluk aldı. Havayı zevkle içine çekiyordu. Her tarafı dikkatlice gözden geçiriyor, duyduğu sevinç her halinden belli oluyordu. Yüzü sanki on yaş birden gençleşmişti. Oturma odasına girip satılan gümüş şamdanların yerinde olduğunu görünce, evdeki tüm eksiklerin tamamlandığını anladı. Artık gözyaşlarını tutamıyordu. Yemek odasındaysa mükellef bir sofra hazırlanmıştı. Oradaki raflar da eskileri denli kıymetli eşyalar, gümüş takımlarla doldurulmuştu. Yemek oldukça uzun sürmesine karşın Balthazar olup bitenleri herkese ayrı ayrı anlattırdığından, zaman ancak yetti. Dönüş heyecanıyla Claes tüm gerçekleştirilenleri benimsemiş, babalığını takınmıştı. Eski gururlu durumuna dönmüştü. Kaybettiği şeylerin nasıl yeniden kazanıldığını düşünmeden, yalnızca onlara sahip olmanın zevkini çıkardı bir süre. Yemek bittiğinde hep birlikte oturma odasına geçtiler. Orada Balthazar masanın üzerinde duran damgalı kâğıtları görünce meraklandı. Onları oraya patronuna yardıma gelmiş gibi ayakta duran noter kâtibi koymuştu. Çocukların tümü oturdu. Balthazar ne yapacağını bilemeden ayakta kalakalmıştı. Pierquin:

«Bu, Bay Claes'in çocuklarına verdiği vasilik hesabıdır,» dedi.

Sonra çok ciddi şeylerden söz ederken alaylı bir tavır takınan çoğu noterler gibi güldü. Sonra da:

«Pek eğlenceli olmamakla birlikte tümünüzün dinlemesi gerekiyor,» dedi.

Aslında ortada alınacak bir durum olmamasına karşın Balthazar kendisine imada bulunulduğunu sandı. Suratını astı, kaşlarını çattı. Kâtip elindeki belgeyi okumaya başladı. O okudukça Balthazar şaşırıyordu. Başlangıçta, eşi öldüğünde kalan servetin yaklaşık bir milyon altı yüz bin frank olduğu söyleniyordu. Yapılan hesaplar sonunda her çocuğa bir pay düştüğü belirtiliyordu ki her dürüst baba çocuklarının mallarını ancak bu denli iyi yönetebilirdi. Sonuçta ev üzerindeki ipoteğin kaldırıldığı, böylece Balthazar'ın evine yeniden

sahip olduğu, topraklarının tümünün kurtulduğu da anlaşılıyordu. Yapılan bazı anlaşmalardan sonra Pierquin, zamanında borçlanılan paraların makbuzlarını ve mülkleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırıldığını gösteren belgeleri Balthazar'a uzattı. Kaybettiği her şeye yeniden kavuşan Balthazar bir koltuğa çöküverdi. Gözleri tüm bunları borçlu olduğu kızını arıyordu. Marguerite kadınlara özgü incelikle, o gün için düzenlenen şenlikle ilgili hazırlıkları denetlemek üzere odadan çıkmıştı. Balthazar nemlenen gözleriyle kızını ararken herkes onun düşüncesini anlatmıştı. O anda herkes Balthazar'ınkine benzer duygularla Marguerite'i düşünüyordu. Herkes onu çevresine ışık saçan bir melek gibi görüyordu. Gabriel ablasını çağırmaya gitti. Ayak seslerinden kızının geldiğini anlayan Balthazar onu kucaklamak üzere koştu. Kızını merdivenin başında yakaladı. Marguerite:

«Babacığım,» dedi. «Size yalvarıyorum. Otoritenizi üzerimizden kaldırmayın. Tüm ailenin önünde, tüm isteklerinizi yerine getirdiğim için bana teşekkür edin. Böylece tüm bu iyi şeyleri siz yapmış olun.»

Balthazar yaşaran gözlerini yukarıya doğru kaldırıp kızına baktı. Kollarını kavuşturup bir süre bekledikten sonra yüzünde çocuklarının uzun süredir görmediği ifadeyle:

«Nerelerdesin Pepita!» dedi. «Burada olsan da yavrumuzu görsen!»

Marguerite'i sıkı sıkı göğsüne bastırıp tek bir şey söylemeden odaya girdi. Vaktiyle ona etkili bir insan havası veren soylu tavrıyla:

«Sevgili yavrularım,» dedi. «Marguerite'e teşekkürlerimizi ve minnet borcumuzu belirtmek hepimizin görevidir. Çalışmalarımın yoğun olduğu sırada evin yönetimini ona bırakmıştım, büyük bir beceriyle tüm söylediklerimi yerine getirdiğini görüyorum.»

Bir an saatine bakan Pierquin:

«Şimdi de evlenme mukavelelerini okuyacağız. Ama bir noter olarak bunu ben okuyamam. Zaten yasalar bizim ken-

dimiz ve akrabalarımız için mukavele düzenlememize izin vermiyor. Bu işi düzenlemek üzere birazdan Raparlier Amca burada olur.

O gün hem Claes'in dönüşünü, hem de mukavelelerin imzalanmasını kutlamak üzere büyük bir şölen düzenlenmişti. Davetliler de yavaş yavaş gelmeye başlamışlardı. Yanlarındaki adamları da hediyelerini getiriyorlardı. Kısa sürede gelenler çoğaldı. Gelenlerin seçkinliği, giysilerinin şıklığından anlaşılıyordu. Çocuklarının mutluluğu için bir araya gelen üç aile birbiriyle yarışıyor gibiydi. Oturma odası bir anda davetlilerin getirdiği biribirinden güzel hediyelerle doldu. Pahalı kumaşlar, şallar, gerdanlıklar, mücevherler hem veren, hem de alanlarda gerçek bir sevinç uyandırıyordu. Bu sevinç öyle yoğun bir şekilde yaşanıyordu ki getirilen hediyelerin değerini hesaplamaya çalışan meraklıların hesaplarını bile şaşırtıyordu. Bu sırada Claesler'in geleneksel töreni başladı. Bu törende babayla anne oturur, çocukları biraz ilerde önlerinde ayakta dururdu. Odanın sol tarafında genç çiftler: Gabriel'le Bayan Conycks, Bay de Solis'le Marguerite ve Pierquin'le Félicie duruyordu. Bunların birkaç adım ötesinde tüm odadakiler içinde oturan yegâne iki kişi Balthazar'la Conycks, Pierquin'in yerini alan noterin yanındaki koltuklara geçmişlerdi. Jean babasının arkasında duruyordu. Üç aileden en yakınlar arasından seçilmiş çok şık giyimli yirmiye yakın kadın ve bir o kadar erkek ayakta duruyorlardı. Ayaktakiler arasında gençlerin nikâhını kıyacak Douai Belediye Başkanı, aralarında saray nazırının da olduğu on iki şahit ve Sainte Pierre Kilisesi'nin papazı da vardı. Toplantıdakilerin o an bir kral azametine dönüşen babalık mevkiine gösterdikleri saygı toplantıya tarihsel bir görünüm veriyordu. Balthazar on altı yıldan bu yana ilk kez *gerçeği* unutmuştu. Noter, Raparlier, Marguerite ve Félicie'ye davetlilerin tümünün hazır olup olmadığını sordu, herkesin hazır olduğunu öğrenince yerine geçti. İlk okuyacağı mukavele Marguerite'le Bay de Solis'inkiydi. Tam okumaya başlayacağı sırada

birden odanın kapısı açıldı, yüzü sevinçten ışıl ışıl yanan Lemulquinier göründü:

«Efendim! Beyefendi!» diye sevinçle bağırdı.

Balthazar önce ordaki sevincin nedenini anlayamadı. Üzüntülü gözlerle kızına bakıp bir işaretle onu bahçeye çıkardı. Toplantıdakilerde bir telaş başlamıştı. Balthazar kızına:

«Yavrum bir türlü sana söylemeye cesaret edemiyordum,» dedi. «Ama madem benim için bunca özveriye katlandın, bu felaketten de beni kurtarırsın. Lemulquinier sonuçsuz kalan bir deney için bana biriktirdiği tüm parasını, yirmi bin frangını verdi. Sanıyorum adamcağız yeniden zengin olduğumu duydu, parasını istemeye geldi. Ne olur ona bu parayı ver. Sen bilmiyorsun yavrum, beni o kurtardı. En zor anlarımda hep yanımda oldu. Sonuna dek bana inanan tek kişi o. Eğer o olmasaydı ben şimdiye ölmüş olurdum.»

Lemulquinier ise:

«Efendim, efendim,» diye telaşla bağırıp duruyordu.

Balthazar ona dönerek:

«Ne var? Ne oluyor?» diye sordu.

Uşağının elinde bir elmas görünce de hemen odaya girdi.

Lemulquinier alçak sesle:

«Laboratuvara gittim,» dedi.

Laboratuvarı iyice unutmuş olan bilgin, yaşlı uşağına baktı. Bu bakışından şöyle bir anlam çıkarılabilirdi: «Demek oraya benden önce çıktın?»

Uşak:

«İşte bu elması...» devam etti. «Hani istediğini yapması için bir pil bırakmıştık ya, ona bağlı kapsülde buldum!»

Sonra parıltıyla tüm konukları şaşırtan sekiz köşeli beyaz bir elmas uzatarak:

«İstediğini de yapmış!» diye ekledi.

Balthazar:

«Sevgili çocuklarım, dostlarım,» dedi. «Lemulquinier'in

ve benim kusuruma bakmayın ne olur. Bu iş beni çıldırtacak. On altı yıldır aradığım bir şey tamamen bir rastlantı sonucu hem de biz yokken gerçekleşmiş. Doğrusu nasıl olduğunu ben de bilmiyorum. Bir volta piline karbonsülfürü bağlamıştım. Etkileşimi sürekli gözleyecektik. Tanrı kendini benim olmadığım bir sırada laboratuvarımda gösterdi. Ama ne yazık ki bu işin oluşumunu izleyemedim. Ne kötü bir şey değil mi? Ne kötü rastlantı. Eğer o gurbet olayı olmasa bu yavaş değişimi, kısacası bu mucizeyi gözleme şansım olsaydı, çocuklarım şimdi kim bilir nasıl zengin olacaklardı. Aradığım asıl şey, *gerçek,* bu olmamakla birlikte zaferimin ilk ışıklarıyla hiç değilse yurdumuzu aydınlatmış olurdum. Sevgilerimizle ısıttığımız şu güzel tören bilimin ışığıyla biraz daha aydınlanmış ve ısınmış olurdu.»

Büyük bir üzüntüyle dudaklarından dökülen bu sözler o denli gerçekti ki kimse söyleyecek bir şey bulamıyor, herkes susuyordu.

Balthazar birden üzüntülerini bir yana bırakıp etrafını gururla süzdü elması Marguerite'e uzattı:

«Al yavrum bu senindir,» dedi.

Bir işaretle Lemulquinier'i gönderdi, ardından notere:

«Lütfen devam edelim,» dedi.

Bu söz davetliler üzerinde, ancak bazı rollerinde Talma'nın(*) seyirciler üzerinde gösterdiği etkiye benzer bir etki göstermiş, herkes heyecanlanmıştı. Balthazar kendi kendine:

«Bugün yalnız baba olmalıyım,» diye mırıldanarak yerine oturdu.

Bunun üzerine Marguerite ilerleyip saygıyla babasının elini öptü. Emmanuel nişanlısı yanına dönünce:

«Hiç kimse böylesine güçlü, böylesine büyük olamaz,» dedi. «Onun yerinde başka kim olsa çıldırırdı.»

Üç mukavele okunup bittikten ve imzalandıktan sonra

(*) François-Joseph Talma (1783-1826), ünlü Fransız aktör.

herkes bu elmasın nasıl oluştuğunu Balthazar'a sormaya başladı. O bu konuda açıklayıcı bir şey söylemiyor, laboratuvara bakıp orayı gösteriyordu

«Bundan daha doğal rastlantı mı olur? Adamcağız orada gerçek bir elmas unutmuş olmalı. O denli elmas pırlanta yaktı ki, bunlardan birisi kurtulmuşsa güzel bir olay...»

Balthazar konuklarına:

«Lütfen bu konuyu unutalım,» dedi. «Sizden bugün bu konuyu bir daha açmamanızı rica ediyorum.»

Marguerite öndeki evin odalarını da gezdirmek üzere babasının koluna girdi. Orada da çok güzel bir sofra hazırlanmıştı. Balthazar konuklarının ardından içeriye girdiğinde her tarafın çok kıymetli resimler ve eşsiz çiçeklerle donatıldığını görünce şaşkınlıkla:

«Resimler, resimler!» diye bağırdı. «Hem bizim eski resimlerden de var!»

Sonra durdu. Yüzünde bir endişe belirmişti. Mahzunlaştı. İşlediği suçların altında ezildiğini hissediyordu. Marguerite babasını kahreden duyguları anlamıştı.

«Babacığım, bunların hepsi sizin,» dedi.

«Ah benim sevgili yavrum, sen gerçek bir meleksin. Bu bana kaçıncı yaşam verişin, doğrusu unuttum artık.»

«Eğer üzülmez, içinizdeki tüm sıkıntıları atarsanız siz de bana, bize en büyük mutluluğu vermiş olursunuz. Az önce Lemulquinier'yi düşündüm, onunla ilgili söylediklerin onu takdir etmeme yetti. Meğer onu yanlış tanımışım ben. Artık ona olan borcumuzu düşünmeyin. Yanımızda bir dost olarak kalsın artık. Emmanuel'in altmış bin frank birikmiş parası var, onu Lemulquinier'ye veririz... Size o denli bağlılıkla hizmet ettikten sonra son zamanlarını olsun rahat geçirsin bari. Bizi hiç düşünmeyin. Bay Solis'le ben sessiz sakin, tatlı bir yaşam geçireceğiz. Siz bu parayı bize iade edinceye dek bizim gereksinimimiz olmaz.»

«Ah sevgili kızım! Beni yalnız bırakma! Her zaman koru beni.»

Konuk kabul edilen odalara girdiklerinde Balthazar oraları da eskisi gibi değerli eşyalarla döşenmiş buldu. Derken her basamağında çiçekli ağaçlar bulunan merdivenden zemin kattaki büyük yemek odasına inildi. Gabriel'in babasına hediye ettiği muhteşem, gümüş yemek takımları gözleri büyülüyordu. Sofranın zenginliği böyle bir yaşantıya alışkın şehrin ileri gelen bu insanlarını bile hayran bırakmıştı. Bu sofrayı çekip çevirmesi için üç ailenin uşakları bir araya gelmişti. Akrabaları ve dostlarıyla çevrili bu güzel sofrada Lemulquinier'nin önünde oturan Balthazar öylesine heyecanlanmıştı ki, böyle büyük sevinçler ya da büyük üzüntüler karşısında hep olduğu gibi herkes sustu. Claes:

«Sevgili yavrularım,» dedi. «Hayırsız babanızın dönüşünü kutlamak için dananın güzelini kesmişsiniz.»

Balthazar kendini suçlayan, bu şekilde başkalarının daha şiddetli suçlamasını önleyen bu sözleri öylesine soylu bir ifadeyle söyledi ki herkesi hüzünlendirdi. Gözlerini sildikten sonra hüzne son verildi. Yavaş yavaş aile eğlencelerine özgü bir neşe törene egemen oldu. Yemekten sonra davetliler eski halini alan Claes konağının görkemine uyan baloya katıldılar. Aradan fazla bir zaman geçmeden peş peşe üç düğün yapıldı. Bu düğünler için verilen yemekler, balolar, düzenlenen şenlikler birkaç ay boyunca Claes'i oyaladı. Gabriel gidip kızından ayrılmak istemeyen Conycks'in yakınında bir yere onun Cambrai civarındaki topraklarına yerleşti. Félicie de baba evinden ayrıldı. Pierquin'in yaptırdığı büyük bir konağa taşındı. Pierquin noterliği devretmişti. Ölen amcası sabırlı bir şekilde biriktirdiği mirası kendisine bırakmıştı. Kalan zamanını, konağında soylulara yakışır bir şekilde yaşamak istiyordu. Jean öğrenimini tamamlamak için Paris'e gitti.

Böylece Balthazar, Marguerite ve de Solis'le birlikte kalmıştı. Onlara evin arka bölümünü bırakıp öndeki bölümün ikinci katına yerleşti. Marguerite babasını rahat yaşatmak için elinden geleni yaparken Emmanuel de kendisine seve

seve yardımcı oluyordu. Bu özverili, soylu kız, herkesin arayıp da bulamadığı bir mutluluğa kavuşmuştu. Hiçbir çift onların yaşadığı mutluluğa ulaşamamıştır. Birçok kadın böyle bir mutluluğu rüyasında bile görmemiştir. Büyük bir cesaretle yaşam savaşını sürdüren, birbirlerine büyük bir aşkla bağlı olan bu iki gencin evliliği şehirde hayranlık ve saygı uyandırdı. Bir süre önce üniversiteye başmüfettiş olarak atanan de Solis mutluluğunun tadını daha çok çıkarabilmek için bu görevinden ayrıldı. Böylece Douai'de kalabilecekti. Orada herkes ona her bakımdan o denli güveniyordu ki; daha şimdiden seçilme yaşına geldiğinde aday listesinin ön sıralarında olacağından kimsenin kuşkusu yoktu. Zorluklardan yılmayan; sabırlı, güçlü Marguerite uysal, mutlu bir kadın olup çıkmıştı. Claes o yılda yoğun bir şekilde çalışmalarını sürdürdü ama, hiçbir şekilde gelirini aşan deneylere kalkışmadı. Laboratuvarla pek fazla ilgilenmiyormuş gibi davrandı. Claes konağının eski yaşamını yeniden oluşturan Marguerite her ay bir ziyafet düzenliyor, bu ziyafetlere Pierquinlerle Conycksler'i de davet ediyordu. Haftada bir, artık tüm şehirde ün kazanmış olan kahveler düzenliyor şehrin en seçkin insanlarını çağırıyordu. Gene eski dalgınlığına dönmüş olan Claes, buna karşın tüm toplantılarda, ziyafetlerde hazır bulunuyor, ince bir salon adamı gibi duruyordu. Tüm bunları kızının hatırı için yapıyordu. Herkesin araştırmalarından vazgeçtiğini sandığı üç yıl geçti.

Emmanuel 1823 yılında önemli bir iş için İspanya'ya gitti. Aslında kalabalık bir aile olmalarına karşın Solisler; bulaşıcı hastalıklar, çocuksuzluk, yaşlılık vb. bazı nedenlerle iyice azalmış, servetleri birleşmiş ve sonunda Emmanuel ailenin tüm unvanlarının ve servetinin varisi olmuştu. Ancak kitaplarda rastlanabilecek bir rastlantı sonucu Solisler Nourho kontluğunu ele geçirmişti. Marguerite işleri bitinceye dek İspanya'da kalacak olan kocasından ayrılamadı. Hem de anasının çocukluğunu geçirdiği Casa-Real şatosunu, kocasının baba ocağı Guranata şehrini görmüş olacaktı. Ayrılırken

evin yönetimini, bu işi zaten yapan Martha, Josette ve Lemulquinier'ye bırattı. Babasının da kendileriyle birlikte gelmesini istiyordu ama o yaşlı olduğu, uzun bir yolculuğu kaldıramayacağı gerekçesiyle kabul etmedi. Tabii ki bu bir bahaneydi. Uzun zamandır tasarladığı ve artık başaracağından emin olduğu birkaç deney daha yapmak istiyordu.

Kont ve Kontes de Solis Nourho İspanya'da düşündüklerinden de fazla kaldılar. Orada Marguerite'in bir çocuğu oldu. 1830 yılı ortalarından Cadix'ten İtalya'ya oradan da Fransa'ya geçmeyi düşünüyorlardı. Ama o sıralarda aldıkları bir mektup hoşlanmadıkları bazı haberlerle doluydu. İspanya'da kaldıkları on sekiz ay içinde Balthazar gene ellerindeki tüm parayı harcamış Lemulquinier'ye borçlanmıştı. Zavallı adam tüm parasını gene efendisine vermişti. Gabriel ve Pierquin her ay Lemulquinier'ye bir miktar masraf parası veriyordu. Babaları kimseleri görmek istemiyor, çocuklarını bile eve sokmak istemiyordu. Martha ve Josette ölmüş, evde bulunan diğer çalışanlara yol verilmişti. Atlarla arabalar satılmıştı. Balthazar'ın yaşamı hakkında Lemulquinier'den tek bir sözcük öğrenmek mümkün değildi. Büyük bir olasılıkla Gabriel ve Pierquin'in verdiği paralar da denemelere gidiyordu. Uşağın pazardan yaptığı alışverişlere bakılırsa bu iki yaşlı adam ancak ölmemelerini sağlayacak bir düzeyde yemek yiyordu. Claes bir kez daha evi ipotek ettirerek borç almıştı. Bu durumu sonradan öğrenen Gabriel ve Pierquin baba evinin satılmaması için onun borçlarının faizlerini ödüyordu. Balthazar hiçbir çocuğunun sözünü dinlemiyor, yetmiş yaşında olmasına karşın en saçma isteklerinin bile yerine getirilmesini istiyor, bunun için müthiş bir inatla direniyordu. Félicie ablasına yazdığı mektupta tüm bunları anlattıktan sonra onunla ancak kendisinin başa çıkabileceğini, bunun için bir an önce dönmesini istiyordu. Babasının kendilerinin bildiklerinin dışında bazı senetler imzalamış olabileceğinden de söz ediyordu. Yedi milyon franga yakın parayı delice harcayan bu çılgınlığın sürmesinden korkan Gabriel, Conycks

ve Pierquin artık onun borçlarını ödememeye karar vermişlerdi. Bu mektup Marguerite'in tüm yolculuk planlarını altüst etti. Bir an önce Douai'ye dönebilmek için en kısa yolu kullandı. Artırdığı paralar ve yeni servetiyle babasının borçlarını ödemesi hiç sorun olmazdı. Ama onun başka düşünceleri de vardı. Babasının şerefli bir şekilde dünyaya gözlerini kapamasını sağlamak, böylece annesine verdiği sözü yerine getirmiş olmak. Onu etkileyebilecek tek kişi kendisiydi. Ancak kendisi, babasının, ilerleyen yaşı nedeniyle artık verimli bir sonuç beklenemeyecek çılgınca deneylerine engel olabilir, son verebilirdi. Ama önemli olan, bunu, babasını üzmeden gerçekleştirmekti. Marguerite 1831 yılı eylül ayının sonlarına doğru kocasıyla birlikte Flandr'a döndü. Öğlene doğru arabaları Douai'nin Paris Sokağı'ndaki evin önünde durdu. Ev kapalıydı, çıngırağın birkaç kez çalınmasına karşın kapıyı kimse açmadı. Komşularından bir dükkân sahibi olup bitenleri izlemek üzere yanlarına geldi. Claes'le uşağının bir saat kadar önce çıktıklarını söyledi. Herhalde Lemulquinier efendisini surlar önünde gezintiye götürmüştü. Marguerite'le eşinin döndüğünü gören birçok komşusu, Claesler'in evinde olacakları merak ederek pencerelere üşüşmüştü. Marguerite Félicie'nin yazdıklarına göre babasının kendisini de eve almak istemeyebileceğini düşünerek kapıyı açtırmak için bir çilingir çağırttı. Bu sırada Emmanuel döndüklerini bildirmek için uşağını Pierquinler'e gönderdi. Kendisi de Balthazar'ı aramaya çıktı. Kapı kolayca açıldı. Marguerite eşyaları yerleştirmek için oturma odasına girdiğinde korkudan, şaşkınlıktan ne yapacağını şaşırdı. Duvarlarda tek bir resim bile kalmamıştı. Van Huysium'un yonttuğu o paha biçilmez doğramalar, hatta başkanın resmi bile gitmişti. Daha sonra bunların Lord Spencer'e satıldığını öğrendi. Yemek odası da tamtakır kalmıştı. İki hasır iskemle ve tahta bir masanın dışında bir şey yoktu. Masanın üstünde iki tabak, gümüş çatal bıçak ve bir sahanın içinde bir ringabalığının kalıntıları vardı. Anlaşılan sokağa çıkmadan önce babasıyla

uşağı bu balığı paylaşmıştı. Bir dakikada neredeyse koşuşturarak evin her bölümünü dolaştı. Durum her tarafta aynıydı. Bir insanın düşüncelerinin yol açtığı bir yangın evdeki tüm kıymetli eşyaları silip süpürmüş gibiydi. Babasının odasında bir yatak, tahta bir masa ve sandalyeden başka bir şey kalmamıştı. Masanın üstündeki bakır şamdanda bir gece evvel en kötü kaliteden bir mum parçası yanıp bitmişti. Penceredeki perdeler bile yoktu. Üzüntüden içi ezilen Marguerite Lemulquinier'nin odasına yöneldi. Buranın da babasının odasından farkı yoktu. Masasının yarı açık çekmecesinde, saatini birkaç gün önce rehine koyduğunu gösteren bir makbuz vardı. Laboratuvara koşan Marguerite orayı her zaman olduğu gibi çeşitli alet ve makinelerle tıka basa dolu buldu. Daha sonra kendi odasına çıktı. Babası kendisiyle ilgili hiçbir şeye dokunmamıştı. Gözlerinden yaşlar boşandı. Babasının tüm yaptıklarını bağışladı. Tüm benliğini ele geçiren çılgınlık içinde bile babalık duyguları egemen olmuştu demek. Babasının kendisine gösterdiği bu sevgi dolu yaklaşım ona çok dokundu. En duygusuz insan bile böyle bir duruma dayanamazdı. Aşağıya oturma odasına inen Marguerite gittikçe artan bir endişeyle babasını beklemeye başladı. Sağlığını merak ediyordu. İyice yaşlanmış, bitkinleşmiş miydi? Hasta mıydı? Tutkusu nedeniyle beslenmesine bile gereken dikkati göstermediğinden zayıflamış mıydı? Bunları düşünürken farkında bile olmadan gözlerinden yaşlar başanıyordu. Tüm geçmişi bir şerit halinde gözünün önünden geçiyordu. Aklından her şeyi geçirmişti ama babasının yaşamının bu derece sefil bir duruma gelebileceğini düşünmemişti. Herkes Balthazar'ın durumunu biliyordu. Ne yazık ki koskoca Douai'de onu anlayabilecek kimse çıkmamıştı. Bilim uğruna, insanlık uğruna hiç düşünmeden tüm varlığını harcayan bu dâhi halkın gözünde selam bile verilmeye değmez bir insandı. O, altı kişinin milyonlarca franga ulaşan servetini, bu bilgi yüzyılında, filozof taşını aramak için harcayan bir insandı. Ona 'simyacı, altın yapmak isteyen adam' diyor, alay

ediyorlardı. Bu on dokuzuncu yüzyıl, bilgi yüzyılı olarak nasıl övülüyor? Halbuki Dante'nin, Cervantes'in, Tasso'nun yaşayıp öldükleri yüzyıllarda neler olmuşsa bu yüzyılda da aynı şeyler oluyor. Bu yüzyılda da büyüklük, kabaca bir ilgisizliğin baskısı altında eziliyor. Dâhinin yarattıklarını halk, kral-lardan bile geç anlıyor.

Yetmişlik bu dâhi; iyi yetişmiş insanların acıması, halkın alaylarıyla karşı karşıyaydı. Bu iki duygu tüm büyük insanların sefalete düştüklerinde karşılaştıkları duygulardı. Birçok insan Claes konağının önüne geliyor, milyonlarca franklık malzemenin uçup gitmesine neden olan çalışmaların yapıldığı laboratuvarın küçük penceresini birbirine gösteriyordu. Sokaktan geçen Balthazar'ı birbirlerine gösteriyor, kendi aralarında acıyarak ya da alaylı bir ifadeyle konuşuyorlardı. Lemulquinier yapılanları Balthazar'a, kendisini çalışmalarından dolayı övdükleri şeklinde aktarıyor, böylece onun üzülmesini engelliyordu. Balthazar'ın kulakları artık eskisi gibi duyamadığı için de bu konuda başarılı oluyordu. Köylüler, cinlere perilere inanan kaba saba insanlara göre bu yaşlı adam bir büyücüden başka bir şey değildi. Köyler ve kenar mahallelerde Claesler'in konağı şeytan yatağı olarak nitelendiriliyordu. Lemulquinier'nin yüzü efendisiyle ilgili dedikoduları körüklüyordu. Zavallı adam çarşıya yiyecek almak üzere çıktığında her şeyin en ucuzunu seçiyordu. Alışveriş ettiği yerlerden de teşekkür yerine kabaca laflar işitiyordu. Bir iki kötü söz duymadan alışveriş yapamıyordu. O kadar ki bazı esnafın, istediği şeyleri vermesine seviniyordu. Tüm şehir halkı Balthazar'la yoldaşına düşman olmuştu. Bunda giysilerinin perişanlığının da rolü vardı. İkisi de avuç açmaya çekinen dilencilere benziyordu. Eninde sonunda bu iki ihtiyarın bir hakaretle karşılaşabileceğini ve bu hakaretin aile şerefini lekeleyebileceğinden korkan Pierquin, Balthazar'la uşağı gezintiye çıktığında, peşlerine birkaç adamını takıyordu. Bu adamlar ihtiyarları uzaktan izleyerek korumaya çalı-

şıyorlardı. Çünkü Temmuz İhtilali'nden sonra kimsede saygı diye bir duygu kalmamıştı.

Açıklanması zor bir rastlantı sonucu sabah erkenden sokağa çıkan Balthazar'la Lemulqunier, Pierquin'in gizli korumasından kurtulup şehirde yalnız başlarına kalmışlardı. Dönüşlerinde bazı çocukların okula gelip giderken geçtikleri Saint-Jacques Alanı'ndaki bir sıraya oturdular. Onların öyle acınacak bir şekilde güneşlendiklerini gören bazı çocuklar yaptıkları kötülüğün farkında olmadan alay etmeye başladılar. İlk gelen yedi sekizi kendi aralarında konuşuyorlardı:

«Şunu, şu başı dizkapağına benzeyen adamı görüyor musun?»

«Evet.»

«O adam anadan doğma bir bilim adamıymış.»

Başka bir çocuk:

«Babam o adamın altın yaptığını söylüyor,» dedi.

Üçüncü bir çocuk alaycı bir davranışla, çocukların birbirlerine hakaret ettiklerinde gösterdikleri yerlerini göstererek:

«Nereden yapıyor dersiniz? Buradan mı, buradan mı?»

Sepeti yiyecek dolu bir çocuk –oradakilerin en küçüğü– elindeki tereyağı sürülü ekmeğini yiyerek sıraya yaklaşıp Lemulquinier'ye saf saf sordu:

«Efendim, sizin inci ve elmas yaptığınızı söylüyorlar doğru mu?»

Lemulquinier gülümseyerek çocuğun yanaklarını okşadı:

«Doğru paşam, okulunu bitir sana da veririz.»

Bunun üzerine çocuklar hep bir ağızdan:

«Bana da, bana da,» diye bağrıştılar.

Çocukların tümü bağırıp çağrışarak iki ihtiyarın çevresini aldı. Koyu bir düşünceye dalmış olan Balthazar bu gürültüyle kendine gelince şaşırdı. Bu şaşkınlığını öyle tuhaf bir şekilde belirtmişti ki, çocuklar kahkahalarla gülmeye başladı. Lemulquinier:

«Sizi yaramazlar sizi,» dedi. «Karşımızda büyük bir insan var. Neden ona gereken saygıyı göstermiyorsunuz?»

Çocuklar:

«Şuna da bakın, büyük adammış?» dedi. «Siz büyücüsünüz pis moruk, büyücü! Büyücüler!»

Lemulquinier oturduğu yerden kalkıp bastonunu salladı. Çocuklar kaçışıp taşlara, çamurlara sarıldılar. Biraz ilerde yemeğini yiyen bir işçi Lemulquinier'nin çocukları dövdüklerini sanıp onlara sahip çıktı. Çocuklar:

«Kahrolsun büyücüler!» diye bağırdı. Kendilerine sahip çıkıldığını görünce ellerindeki taşları ve çamurları da atmaya başladılar. İşte tam bu sırada Kont de Solis, yanında Pierquin'in uşaklarıyla birlikte göründü ama olanlar olmuş, Balthazar'la uşağı çamurlar içinde kalmıştı. Yaptığı çalışmaların etkisiyle çevresinde olup bitenlerin farkında olmayan Balthazar birdenbire acı gerçeği anlamıştı. Yaşlı vücudu gönlünün her zerresinde hissettiği bu acıya dayanamadı, vücuduna inen felçle Lemulquinier'nin kollarına yığıldı. İki damadı ve adamları Balthazar'ı bir sedyeye koyup evine götürdü. Hemen hemen tüm Douai halkı onların peşinden evin önüne geldi. Félicie'yle çocukları, Marguerite, Jean, kız kardeşinin haber gönderderdiği Gabriel ve eşi, herkes evdeydi. İhtiyarın eve getirilişi herkesi üzüntü içinde bırakmıştı. Hemen oturma odasına bir yatak serilerek Balthazar'ın tedavisine başlandı. Akşama doğru da biraz iyileşir gibi oldu. Ancak gösterilen tüm özene karşın uzun süre bir çocuk gibi kaldı. Vücuduna inen inmenin yavaş yavaş azalmasına karşın konuşamıyordu.

Bu olay Claes ailesindeki gibi tüm şehir halkını da üzüntüye boğdu. Herkes Claes'le ilgilenmeye başlamıştı. Bir gün öncekinin tam tersi duygular besleniyordu ona karşı. Gösterdiği çabalar övgüyle karşılanıyor, cesareti, dehası dile getiriliyordu. Adli makamlar ona yöneltilen saldırının faillerini cezalandırmaya kalktı ama olan olmuştu. Claes ailesi bu olayın kapatılmasını istedi. Marguerite oturma odasını yeniden döşettirdi. Olayın üzerinden birkaç gün geçip de kendine gelen Claes, dayalı döşeli bir yerde yattığını ve rahat etmesi

için gereken tüm önlemlerin alındığını görünce kızının döndüğünü anladı ve bunu da belli etti. Marguerite de tam bu sırada odaya girmişti. Onu gören Balthazar kızardı, gözleri yaşardı ama ağlayamadı. Kızının elini sıktı. Bu davranışıyla, artık sözlerle anlatamadığı tüm duygularını ona anlatmaya çalışmıştı. Bir türlü başarılı olamayan denemelerle yıpranan, artık bu önemli sorunla boğuşmaktan bıkan, unutulup gideceğini düşünerek umutları kırılan bu büyük adamın yaşamı sona ermek üzereydi. Tüm ailesi çevresinde dönüyordu. Saygıyla kendisine yardımcı olmaya çalışıyordu. Ailesinin bu anlayışlı yaklaşımı onu bir süre oyaladı. Duygularını ancak bakışlarıyla anlatabiliyordu ve bu bakışları hep sevgiyle doluydu. Bakışlarıyla tüm duygularını anlatabilir bir duruma gelmişti. Marguerite babasının tüm borçlarını ödedi. Birkaç gün içinde Claes konağını eski görkemli haline getirtti. Bir an olsun babasının yanından ayrılmadı. Onun tüm düşüncelerini anlamaya, her isteğini yerine getirmeye çalıştı. Birkaç aylık bir süre Balthazar'ın sağlık durumunda değişikliklerle geçti. Bazen iyileşmeye yüz tutuyor, bazen daha kötüleşiyordu. Çocukları her sabah yanına geliyor, akşama dek orada kalıyorlardı. Yemeklerini bile onun yanında yiyor, ancak yatacakları zaman oradan ayrılıyorlardı. Balthazar oyalanması için yapılan şeyler arasında en çok kitap okunmasından hoşlanıyordu. Siyasi olaylar nedeniyle, o günlerde gazetelerde de ilgi çekici haberler çıkıyordu. Baş ucunda yüksek sesle bu haberleri okuyan Bay de Solis'i büyük bir dikkatle dinliyordu.

1832 yılının sonlarına doğru Balthazar bir gece fenalaştı. Onda birdenbire başlayan değişikliklerden korkan hasta-bakıcı hemen doktoru çağırdı. Can çekişmeye benzeyen bir bunalımın her an ölüme neden olabileceğinden korkan doktor onun yanından ayrılmamaya karar verdi.

Yaşlı adam vücudunu saran felcin etkisinden kurtulmak için insanüstü bir çabayla konuşmak istiyor, dilini kıpırtadıyor ama bir şey söyleyemiyordu. Gözleri sanki alev saçıyordu.

Kasılan yüz çizgilerinden korkunç acılar çektiği belli oluyor, parmaklarını umutsuzca oynatırken, iri ter taneleri döküyordu.

Sabah tüm çocukları birer birer gelip onu öptü. Onu yakında kaybedecekleri endişesiyle sevgilerini daha açık bir şekilde belirtiyorlardı. Ama Balthazar çocuklarının bu sevgisine her zamanki gibi karşılık veremedi. Pierquin hastanın ilgisini çekip acılarını azaltır düşüncesiyle Emmanuel'den gazete okumasını istedi. Gazeteyi açtığı an gözüne çarpan bir haber Emmanuel'de müthiş bir ilgi uyandırdı. *Gerçeğin keşfi* başlıklı yazıda Polonyalı ünlü bir matematikçinin *gerçeğin* keşfini satmasıyla ilgili bir davadan söz ediliyordu. Emmanuel bu yazıyı alçak sesle Marguerite'e okudu. Marguerite de gazeteyi görmek istedi. Bu sırada ne denli yavaş okunmuş da olsa bu haberi Balthazar da duymuştu.

Ölüm döşeğindeki hastanın iki yumruğuna dayanarak doğrulduğu görüldü. Şimşek gibi bakışlarını korku içindeki çocuklarına çevirdi. Yüzündeki buruşukluklar titriyor, yüzü ateşler içinde yanıyordu. Büyük bir hırsla elini kaldırıp gür bir sesle Arşimed'in ünlü sözünü haykırdı: EUREKA!(*) Cansız bir şekilde, boğuk bir gürültüyle yeniden yatağına düştü, korkunç bir iniltiyle öldü. Hekimin kapatmasına dek geçen kısa sürede; kısılan gözleri, ancak iş işten geçtikten sonra çözdüğü gizi insanlığa bırakamamanın üzüntüsünü yansıtıyordu.

Paris, Haziran-Eylül 1834

(*) Eureka: Buldum.

BALZAC

oda YAYINLARI

GERÇEĞİ ARAYIŞ

Âşık bir kadının özverisinin sınırı var mıdır? Bilgi'nin aşk karşısındaki gücü nedir? Bir adam hem bilimadamı hem iyi bir âşık olabilir mi? Aşkları başlangıçtaki yoğunluğunda tutmak olanaklı mıdır? gibi sorular hep sorulmuştur ve dünya durdukça da kuşkusuz sorulacaktır...

Gerçeği Arayış, işte bunlar ve benzeri soruları soran ve okuru da tartışmaya, aynı soruları sormaya kışkırtan bir roman... Alabildiğine özveri, aşk ve trajik örgüsüyle okuru sarıp sarmalıyor, düşündürüp hüzünlendiriyor. Balzac'ın bu yapıtını okurlarımıza ulaştırdığımız için sevinçliyiz.

ISBN 975-385-270-3
ODA YAYINLARI
9 789753 852708